

**ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна»
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Національна академія Державної прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького
Пенітенціарна академія України
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Національний університет «Запорізька політехніка»
Хмельницький національний університет
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Анатолія Назаренка
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка**

ІНКЛЮЗІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

**Тези доповідей
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
(14 травня 2026 року)**

Редакційна колегія:

Чайковський М. Є. – доктор педагогічних наук, професор, директор Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»;

Олійник У. М. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувачка науково-методичного відділу Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Кравчук Л. С. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»;

Добровіцька О. О. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»;

Миронова С. П. – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Ковальова О. В. – кандидат медичних наук, доцент, завідувачка кафедри фізичної терапії, ерготерапії Національного університету «Запорізька політехніка»;

Бриндіков Ю. Л. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету;

Кондратюк С. М. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувачка кафедри психології та соціальної роботи Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»;

Лучко Ю. І. – кандидат педагогічних наук, доцентка кафедри правових та інформаційних технологій Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна».

Інклюзія в Україні в умовах війни: виклики та перспективи: тези доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції (14 травня 2026 року). – Хмельницький : Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна», 2026. – 156 с.

Збірник тез підготовлено за доповідями учасників науково-практичної конференції «**Інклюзія в Україні в умовах війни: виклики та перспективи**» (14 травня 2026 року).

У матеріалах збірника висвітлено проблеми та перспективні напрями щодо впровадження принципів інклюзивного навчання; вдосконалення змісту і форм роботи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі в умовах війни.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

<i>Атаманчук О. І.</i> Гене́за інклюзивної освіти в Україні	9
<i>Боднар О. В.</i> Роль інклюзивно - ресурсного центру в організації інклюзивного навчання в закладах освіти	13
<i>Галко О. М.</i> Специфіка праворегулювання організації інклюзивного навчання під час дії воєнного стану	16
<i>Заміщак М. І.</i> Актуальні аспекти підготовки фахівців до інклюзивної освіти...	19
<i>Курняк Л. М.</i> Екологічні та безпекові стандарти облаштування інклюзивних укриттів в закладах освіти в умовах воєнного стану	22
<i>Мозолюк-Боднар Л. М.</i> Інклюзивна політика під час війни	24
<i>Польовик О.В.</i> Практика соціальної роботи в умовах воєнного стану	28
<i>Савчин М. В.</i> Сучасні підходи до реабілітації постраждалих від війни.....	32

СЕКЦІЯ II
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНІ
ПРАКТИКИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ТА
ВОЄННОГО СТАНУ

Hanna Ridkodubska

Social work approaches to empathy development in inclusive educational environments: a send and safeguarding perspective.. 36

Білик В.О.

Логопедична ритміка як засіб корекції порушень мовлення у дітей в умовах інклюзивного освітнього простору 38

Галик О.В.

Цифровізація та штучний інтелект як стратегічний вектор трансформації логопедичної допомоги в умовах воєнного стану 41

Ковтун О.С., Корабльова О.О.

Прогнозування потреб Хмельницької області у фахівцях соціальної роботи на основі аналізу ринку праці 45

Ковтун О.С.

Громадянське суспільство в корпоративістській системі представництва інтересів: від інклюзивності до підкорення..... 49

Клик С. Е.

Невербальне спілкування в інклюзивному середовищі..... 52

Овчаренко О. Ю.

Формування культури інклюзії в умовах війни: від толерантності до прийняття..... 56

СЕКЦІЯ ІІІ
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДТРИМКИ ОСІБ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ
СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Долінська Ю. В.

Психологічні особливості розвитку емоційної стійкості
військових збройних сил України 60

Заболоцька С. І.

Психологічний супровід розвитку студента з обмеженими
можливостями 63

Кобель Х. М.

Психологічні особливості прояву конкурентної поведінки в
студентському середовищі 66

Козловська О. І.

Особливості розвитку самосвідомості сучасної молоді в період
війни 69

Кондратюк С. М.

Психологічні ресурси резильєнтності у ветеранів війни
..... 71

Немеш Я. М.

Самосвідомість сучасної молоді в період воєнного стану
..... 74

Черненко С.Я.

Вплив війни на психоемоційний розвиток дітей з
інвалідністю..... 78

Ярош Л.Т.

Особливості соціально-психологічної адаптації
військовослужбовців із симптомами посттравматичного
стресового розладу до цивільного життя..... 82

СЕКЦІЯ ІV
**ІНКЛЮЗИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ: ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ,
РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ**

Бровченко Л. М.

Роль фізичного терапевта в системі інклюзивного навчання 86

Веретко І. А.

Профілактика травматизму та диференціація навантаження на заняттях з легкої атлетики в умовах інклюзії під час війни 90

Дрюков О.В.

Міжвідомча взаємодія у сфері фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни: нормативно-правовий аспект..... 93

Дутчак Ю. В.

Адаптивний спорт як засіб реабілітації осіб з інвалідністю..... 96

Кравчук Л. С., Кравчук М. В.

Роль сучасної системи реабілітації в Україні у забезпеченні сталого розвитку охорони здоров'я 103

Левківський Б. К.

Регбі на візках як інструмент радикальної реабілітації та соціальної реінтеграції ветеранів війни 108

Маковський А. О., Грінченко Г. В.

Сучасні підходи до реабілітації поранених прикордонників у рамках проєктів МВС: досвід фізичної відновлювальної медицини та спортивної реінтеграції 112

Маремуха А. О.

Сучасні аспекти реабілітації після протезування нижніх кінцівок 114

Пуча В. І.

Роль розвитку координаційних здібностей в інтелектуальному та фізичному вдосконаленні особистості..... 117

Орехов В. В.

Соціальна адаптація осіб з інвалідністю внаслідок війни 120

СЕКЦІЯ V

**ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ: ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ, ПРАВОВЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ТРАВМОСЕНСИТИВНІ
ПРАКТИКИ**

Ганаба С. О.

Інтеграція травмосенситивного підходу у професійну підготовку офіцерів-психологів 124

Ганаба С. О.

Впровадження сучасного бойового та кризового досвіду у практику освіти (на прикладі реалізації опп “Психологія” на ДПСУ)..... 127

Геделевич Є. В., Дідик А. В.

Цифрова трансформація освіти в інклюзивному навчанні..... 129

Добровіцька О. О.

Застосування штучного інтелекту в інклюзивній освіті..... 132

Кожушко О. О.

Щодо інформаційного забезпечення інклюзії в умовах війни 135

Козакевич О. М.

Доступ до правосуддя як умова інклюзивного суспільства 138

Лучко Ю. В.

Використання асистивних ІТ-технологій у дистанційному навчанні здобувачів освіти з особливими освітніми потребами..... 140

Малінковська О. В.

Основні аспекти захисту прав засуджених з інвалідністю в умовах війни..... 142

Петреченко С. А.

Особливості важкопоранених комбатантів з агресивно-деструктивною поведінкою 146

Олійник У. М.

Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти в Україні під час воєнного стану..... 149

Черниш Н. М.

Проблеми комунікації дітей та молоді з особливими освітніми потребами..... 153

СЕКЦІЯ І

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ГЕНЕЗА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Атаманчук Олександр Іванович

викладач суспільних дисциплін

Відокремленого структурного підрозділу

Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж

Державного торговельно-економічного університету

Розвиток сучасного суспільства України й процеси інтеграції в європейську спільноту гостро ставлять питання забезпечення соціального захисту громадян країни, і особливо тих, хто потребує його найбільше, зокрема, це діти з особливими освітніми потребами. Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана, насамперед, з тим, що чисельність дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно зростає. Модернізація освіти в Україні, що спрямована на демократизацію та гуманізацію, зумовлює необхідність впровадження інноваційних технологій, зокрема, в освіті людей з особливими потребами. Інклюзія є однією з основних тенденцій розвитку зазначеного типу освіти в Україні. В Україні, за даними офіційної статистики, чисельність дітей з інвалідністю станом на 2016 рік досягає 15 відсотків. Ця цифра є шокуючою. Це діти із порушенням зору, слуху, вадами мовлення, рухового апарату, із затримками психомовного розвитку, неврологічними проблемами тощо. У зв'язку з цим постає важливе питання запровадження інклюзивного навчання, формування нової філософії державної політики щодо дітей та молоді з особливими освітніми потребами, вдосконалення та розвитку нормативно-правової бази відповідно до міжнародних договорів у сфері прав людини [3, с. 5].

Конвенція ООН про права дитини, як документ міжнародного рівня, висуває вимоги до кожної держави щодо розробки та вдосконалення законодавчої бази для виконання важливого принципу усіх демократичних суспільств, що кожна дитина, незалежно від стану її здоров'я, наявності інтелектуального або розумового порушення має право на одержання якісної освіти. Однією з форм навчання дітей з особливими освітніми потребами є визнана в багатьох країнах світу інклюзивна форма навчання. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дитини на освіту та права навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу. Для забезпечення рівних можливостей доступу до якісної освіти інклюзивні навчальні заклади повинні адаптувати програми й плани, форми й методи навчання та ресурси до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами [5, с. 10].

В нашій країні початок інтеграційних процесів «особливих дітей» у масову шкільну систему почався з 90-х років минулого століття. У 2001 р. Міністерство освіти і науки України, Інститут спеціальної педагогіки АПН України та Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» започаткували науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах», основна мета якого є розробка і реалізація механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранньої інтеграції цих дітей в соціальне середовище з урахуванням їх типологічних та індивідуальних особливостей. Але остаточно інклюзивна освіта стала підтримуватись законодавчою базою України з 2010 року, коли до Закону України «Про загальну середню освіту» були внесені зміни, згідно з якими загальноосвітні навчальні заклади могли повноправно створювати спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими потребами. У жовтні 2010 року МОН молодь спорту України затвердило «Концепцію розвитку

інклюзивної освіти», а в серпні 2011 року Кабінет міністрів України затвердив «Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах». Нині інклюзивне навчання поширюється у всіх регіонах України [1, с. 8].

Незважаючи на певні позитивні результати освітнього експерименту, треба зазначити, що впровадження інклюзивної освіти в нашій країні має ще багато проблем. Інклюзивна освіта гостро потребує вдосконалення законодавчої бази, принципів фінансування, створення в школах сприятливого середовища, формування матеріально-технічної бази, методичного й кадрового забезпечення, подолання соціальних та професійних стереотипів. Основними принципами інклюзивної освіти є: рівний доступ до навчання в загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною; визнання здатності до навчання кожної дитини та необхідність створення суспільством відповідних умов для цього; забезпечення права дітей розвиватись у родинному оточенні та мати доступ до всіх ресурсів місцевої спільноти; залучення батьків до навчального процесу дітей, як рівноправних партнерів та їх перших учителів; навчальні програми, які ґрунтуються на особистісно орієнтованому та індивідуальному підходах, що сприяють розвитку навичок навчання протягом усього життя; визнання факту, що інклюзивне навчання передбачає додаткові ресурси, необхідні для забезпечення особливих освітніх потреб дитини; використання результатів сучасних досліджень та практики в реалізації інклюзивної моделі навчання; командний підхід у вихованні та навчанні дітей, який передбачає залучення педагогів, батьків, спеціалістів [4, с. 11].

Значний внесок у справу пропаганди інклюзивної освіти зроблено українсько-канадським проектом «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні», який здійснювався за підтримки Канадської агенції з міжнародного розвитку. На нашу думку, головним досягненням проекту стало саме донесення до громадськості переваг інклюзивного навчання. Вони такі: для дітей з особливими освітніми потребами – інклюзивне навчання не розділяє дітей з інвалідністю та їхніх

здорових однолітків; завдяки цілеспрямованому повноцінному спілкуванню поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей; діти мають можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті; для інших дітей – вони вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських особливостей; налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них; співпрацювати; поводитися нестандартно, бути кмітливими, а також співчувати іншим; для педагогів та фахівців – учителі інклюзивних класів краще розуміють індивідуальні особливості учнів; учителі опановують різноманітні педагогічні методики, що дає їм змогу ефективно сприяти розвитку дітей з урахуванням їхньої індивідуальності; спеціалісти (медики, педагоги спеціального профілю, інші фахівці) починають сприймати дітей більш цілісно, а також вчаться дивитися на життєві ситуації очима дітей [5, с. 124].

Отже, інклюзивне навчання в загальноосвітніх закладах відображає одну з головних демократичних ідей - усі діти є цінними й активними членами суспільства. Інклюзія означає розкриття кожного учня за допомогою освітньої програми, яка є достатньо складною, але відповідає його здібностям. Вона враховує потреби, а також спеціальні умови та підтримку, яка забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. Але саме головне - дитина вчиться життєдіяльності в оточенні здорових дітей, що формує спрямованість до повноцінного життя, до усвідомлення власної спроможності, підвищення якості власного буття.

Література:

1. Ашиток Н. Проблеми інклюзивної освіти в Україні. Людинознавчі студії. Педагогіка. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – Випуск 1 (33). 2015. С. 4-11.
2. Колупаєва А. А. Навчальний курс «Вступ до інклюзивної освіти» МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. Київ. 2010. 17 с.
3. Основи інклюзивної освіти. за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ. 308с.
4. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні. Дефектологія. 2004. - № 2. С. 6-11.

5. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (українсько-канадський досвід) : матеріали Міжнар. конф. за ред. В. І. Бондаря, Р. Петришина. Київ. Науковий світ, 2004. 200 с.

РОЛЬ ІНКЛЮЗИВНО - РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Боднар Олена Василівна

практичний психолог, директор

«Інклюзивно-ресурсного центру» Гвардійської сільської ради

Хмельницької області

Інклюзивно-ресурсний центр є установою, що утворюється з метою забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти та інших закладах освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу.

Центр провадить діяльність з урахуванням таких принципів, як повага та сприйняття індивідуальних особливостей осіб, дотримання найкращих інтересів особи, недопущення дискримінації та порушення прав особи, конфіденційність, доступність освітніх послуг з раннього віку, міжвідомча співпраця [1].

Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників, а особа з особливими освітніми потребами - особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту. [2]

Організація інклюзивного навчання у закладах освіти на відповідних рівнях освіти здійснюється відповідно до порядків, затверджених Кабінетом Міністрів України. [3; 4; 5; 6]

Керівник закладу освіти на підставі письмового звернення одного з батьків чи законного представника, а також висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, що надається інклюзивно-ресурсним центром, приймає рішення про утворення інклюзивного класу/групи.

Висновок – це документ, який містить інформацію про наявність чи відсутність особливих освітніх потреб особи, рівень підтримки в освітньому процесі, обсяг і зміст психолого-педагогічної та корекційно-розвиткової роботи, рекомендації для педагогічних працівників, асистентів учителя/вихователя, адміністрації освітнього закладу щодо створення оптимальних умов для розвитку особи з особливими освітніми потребами в освітньому закладі. Він видається інклюзивно-ресурсним центром за результатами проведеної комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку.

Комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку - це процес збору та інтерпретації кількісної та якісної інформації про особливості розвитку особи з метою визначення її особливих освітніх потреб, визначення категорії труднощів, рівня підтримки. Комплексна оцінка проводиться фахівцями інклюзивно-ресурсного центру індивідуально за такими напрямками:

- оцінка фізичного розвитку особи (вчитель-реабілітолог);
- оцінка мовленнєвого розвитку особи (вчитель-логопед);
- оцінка когнітивної сфери особи (практичний психолог);
- оцінка емоційно-вольової сфери та поведінки особи

(практичний психолог);

- оцінка освітньої діяльності особи (вчитель-дефектолог).

[1]

Комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку дитини є кінцевим результатом процесу оцінювання, результати якої містяться у висновку інклюзивно-ресурсного центру. Після видачі висновку про проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи та у разі встановлення у неї особливих освітніх потреб, фахівці інклюзивно-ресурсного центру здійснюють системний кваліфікований супровід особи у

зкладах освіти де вони навчаються, а саме: розробляють та надають рекомендації закладам освіти щодо розроблення індивідуальної програми розвитку особи; консультують батьків, інших законних представників особи з ООП щодо особливостей її розвитку; забезпечують участь педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру у діяльності команди психолого-педагогічного супроводу особи з ООП; у семінарах, тренінгах, майстер-класах для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, обміну досвідом тощо; надають психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові та інших послуг дітям з ООП, раннього та дошкільного віку, які не відвідують заклади дошкільної освіти; дітям, які здобувають освіту у формі педагогічного патронажу та інше.

Отже, інклюзивно - ресурсні центри відіграють важливу роль у забезпеченні права дітей з ООП на освіту. Вони не лише здійснюють психолого - педагогічний супровід, а й стають центрами координації допомоги, підтримки та соціалізації.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно – ресурсний центр» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>

2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

3. Порядок організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2025 р. № 1036. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1036-2025-%D0%BF#Text>

4. Порядок організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 05 лютого 2026 р. № 129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-2026-%D0%BF#Text>

5. Порядок організації інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-%D0%BF#Text>

6. Порядок організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 779. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2019-%D0%BF#Text>.

СПЕЦИФІКА ПРАВОРЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Галко Олександр Михайлович

*голова циклової комісії з менеджменту
Хмельницького фахового коледжу Університету «Україна»*

Організація інклюзивного навчання в Україні під час дії воєнного стану базується на гнучкості, забезпечуючи очну, дистанційну або змішану форми навчання та регулюється нормами чинного законодавства і насамперед – Законом України «Про освіту», який визначає, що перш за все здобувачі освіти мають право на «безпечне, здорове та інклюзивне чи спеціальне освітнє середовище» [1].

Однак тривале ведення повномасштабної війни на теренах нашої країни внесло свої корективи і в процес організації інклюзивного навчання в закладах освіти через створення агресором значної небезпеки як для самих здобувачів освіти, яких внаслідок цього збільшилося в рази, так і для осіб, що організують та забезпечують проведення освітнього процесу. Зрозуміло, що ця обставина є вагомим викликом для владних структур, закладів освіти, які мають створити належну законодавчу базу та відповідні безпечні умови для інклюзивного навчання.

З огляду на це, Кабінетом Міністрів України ще на початку повномасштабного вторгнення було прийнято Постанову від 26 квітня 2022 року № 483, якою встановлено, що в «період дії воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомога) надаються дітям з особливими освітніми потребами (за умови дотримання безпеки учасників освітнього процесу) фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів, педагогічними працівниками закладу освіти, зокрема з числа тих, що вимушені були змінити своє місце проживання (перебування)

та/або місце роботи внаслідок збройної агресії російської федерації» [2].

Для забезпечення доступності та безперервності надання необхідних освітніх послуг під час воєнного стану цією ж постановою. Що вносить зміни до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти передбачена норма що передбачає врахування зазначених обставин і «у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) можливе застосування дистанційно-очної (змішаної) форми здобуття освіти [2, 3].

Також зазнало коригування і чинне Положення про інклюзивно-ресурсний центр, яке встановило, що «у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) можуть надаватися копії документів, що посвідчують особу дитини, особу батьків (інших законних представників) дитини, повнолітньої особи, свідоцтва про народження дитини або пред'являтися документи з використанням мобільного додатка Порталу Дія (Дія)» [4].

Останніх же змін зазнав Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 5 лютого 2026 року № 129.

Одним з ключових аспектів його змін – школа більше не має права відмовити у створенні інклюзивного класу, якщо батьки подали відповідну заяву та надали висновок інклюзивно-ресурсного центру. У зміненому Порядку чітко зазначається, що заклад освіти зобов'язаний забезпечити організацію інклюзивного навчання на підставі звернення батьків або законних представників дитини

Також, відповідно до нього, «освітній процес для учнів з особливими освітніми потребами у закладі освіти організовується з урахуванням висновку інклюзивно-ресурсного центру, категорії (типу) особливих освітніх потреб (труднощів), ступеня їх прояву, рівня підтримки, визначеного відповідно до цієї Постанови та індивідуальної програми розвитку (ІПР)» [5].

Головним задумом цих змін, за словами Дар'ї Герасимчук, радниці – уповноваженої Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації, є те, «щоб інклюзія трималася не на «паперах», а на щоденних рішеннях команди навколо конкретної дитини» [6].

І найважливішим в цих змінах на її думку є те, що: ПП дійсно стає реальним та дієвим інструментом планування індивідуальної освітньої траєкторії та підтримки; актуалізовано та деталізовано рівні підтримки задля забезпечення вимірюваності очікувань від допомоги; визначено межі наповнюваності інклюзивних класів (не більше 5 учнів, які потребують 2–3 рівня підтримки та не більше 2 учнів, які потребують 4–5 рівня підтримки); звернуто увагу на підтримку для дітей із поодинокими або незначними труднощами, що не залишає будь-яку дитину з труднощами без допомоги.

Таким чином, відповідними нормативно-правовими актами забезпечено ті необхідні умови, щоб не зважаючи на дію воєнного стану, діти з особливими освітніми потребами мали змогу здобути загальну середню освіту і відповідно мати змогу в подальшому здобути і фахову передвищу чи вищу освіту, незважаючи на певні життєві чи функціональні труднощі, можливу зміну місця проживання, навчання та інші не залежні від здобувача освіти обставини.

Література:

1. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39. Ст. 380.

2. Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 і від 15 вересня 2021 р. № 957 (організації інклюзивного навчання у ЗДО і ЗЗСО): Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 № 483. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2022-%D0%BF>.

3. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#n13>.

4. Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 493. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-%D0%BF#Text>.

5. Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 лютого 2026 р. № 129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-2026-%D0%BF#Text>.

6. Постанова Кабінету Міністрів України № 129 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти». Дар'я Герасимчук. URL: <https://www.instagram.com/p/DUit3BHDXbh/>.

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДО ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Заміщак Марія Ігорівна

доцент кафедри психології

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується активним упровадженням принципів інклюзивної освіти, що зумовлює необхідність якісної підготовки фахівців для роботи з людьми з інвалідністю. Сьогодення ставить особливі вимоги до професійної підготовки фахівців, оскільки разом із суспільними змінами трансформуються світоглядні орієнтири, гуманістичні цінності та підходи до взаємодії з особистістю.

Особливого значення в умовах інклюзивного освітнього простору набуває проблема формування психологічної готовності педагога до професійної діяльності. Ефективність роботи з людьми з інвалідністю значною мірою залежить від рівня емпатійності, гуманізму, толерантності, емоційної стійкості та здатності до суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Тому одним із важливих завдань сучасної вищої освіти є створення умов для розвитку професійної компетентності та особистісної зрілості майбутніх фахівців.

У психологічній науці поняття «механізм» розглядається як система психічних процесів і станів, що забезпечують досягнення певного результату. Особливу увагу науковці приділяють соціально-психологічним механізмам, які відіграють важливу роль у професійному становленні майбутніх фахівців. Серед них важливе місце займають емпатія, ідентифікація, рефлексія, саморегуляція та гуманістична спрямованість особистості[1].

Представники гуманістичної психології, зокрема Карл Роджерс та Гордон Олпорт, розглядали емпатію та гуманізм як важливі характеристики зрілої особистості. Науковці наголошували, що педагогічна діяльність неможлива без здатності розуміти емоційний стан іншої людини, співпереживати та підтримувати її.

У контексті інклюзивної освіти емпатія виступає однією з ключових професійно важливих якостей фахівця. Робота з людьми з інвалідністю потребує не лише спеціальних знань і професійних умінь, а й високого рівня емоційної чутливості, толерантності та здатності будувати довірливі взаємини. Фахівець повинен уміти поставити себе на місце іншої людини, зрозуміти її переживання та надати необхідну підтримку.

Науковці підкреслюють, що розвиток емпатії не є пасивним процесом, а вимагає активної роботи особистості над собою. Саме тому в процесі професійної підготовки важливе значення мають самовиховання, саморозвиток, самовдосконалення та самоактуалізація майбутнього фахівця. Заклади вищої освіти повинні створювати умови для розвитку в студентів здатності до рефлексії, емоційної саморегуляції та гуманістичного ставлення до інших.

Особливу роль у професійному становленні майбутніх фахівців відіграє формування психологічної зрілості. На думку дослідників[1;2], процес професійного становлення фахівця передбачає послідовний розвиток емоційної, соціальної, когнітивної та психологічної зрілості.

Емоційна зрілість проявляється у здатності до безоцінного прийняття іншої людини, адекватного реагування на її емоційні

стани та збереження емоційної рівноваги у професійній діяльності. Соціальна зрілість передбачає вміння організовувати конструктивну взаємодію у соціальному середовищі, працювати в команді та налагоджувати ефективну комунікацію.

Когнітивна зрілість характеризується здатністю майбутнього фахівця аналізувати професійні ситуації, ставити відповідні завдання та знаходити ефективні способи їх розв'язання. Психологічна зрілість пов'язана зі здатністю розуміти соціально-психологічні проблеми особистості та надавати необхідну підтримку людям з особливими освітніми потребами[2].

Важливим соціально-психологічним механізмом у роботі фахівця є ідентифікація. Її сутність полягає у здатності людини поставити себе на місце іншого, зрозуміти його внутрішній світ та емоційний стан. Саме через механізм ідентифікації формується емпатійне ставлення до осіб з інвалідністю, що сприяє створенню сприятливого психологічного клімату в інклюзивному освітньому середовищі.

Сучасна система підготовки фахівців для роботи в інклюзивному просторі повинна бути спрямована не лише на формування професійних компетентностей, а й на розвиток особистісних якостей майбутнього фахівця. Важливими складовими такої підготовки є практична спрямованість навчання, використання інтерактивних технологій, тренінгових методів, педагогічних практик, волонтерської діяльності та психологічного супроводу студентів.

Ефективна організація освітнього процесу передбачає створення гуманістичного середовища у закладі вищої освіти, де майбутній фахівець навчається співпраці, взаємоповазі, толерантності та відповідальності. Саме такий підхід забезпечує підготовку конкурентоспроможного фахівця, здатного професійно працювати з людьми з інвалідністю в умовах сучасного інклюзивного освітнього простору.

Отже, актуальність проблеми підготовки фахівців для роботи з людьми з інвалідністю в інклюзивному освітньому

просторі зумовлена сучасними суспільними змінами та необхідністю забезпечення рівного доступу до освіти для всіх категорій населення. Сучасний інклюзивний освітній простір потребує фахівців нового покоління, які здатні не лише якісно організувати освітній процес, а й створювати атмосферу підтримки, прийняття та психологічного комфорту для людей з інвалідністю. Саме тому вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців є важливою умовою розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Література:

1. Замішак М. І. Психологічні особливості формування емпатії в майбутніх педагогів. Науковий журнал Ужгородського національного університету. Серія: Психологія» Випуск. 1,2023. С.62-67.
2. Чуйко О. В. Особистісне становлення суб'єктів професійної діяльності у соціономічних професіях: Монографія. К.: АДЕФ -Україна, 2018. 280 с.

ЕКОЛОГІЧНІ ТА БЕЗПЕКОВІ СТАНДАРТИ ОБЛАШТУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНИХ УКРИТТІВ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Курняк Лариса Миколаївна

кандидат філософських наук, доцент, доцентка кафедри правових та інформаційних технологій Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Забезпечення конституційного права на освіту та безпеку в умовах воєнного стану вимагає створення інклюзивного безпекового середовища, яке враховує потреби всіх учасників освітнього процесу без винятку. Вступ до цієї проблематики вказує на зміну парадигми цивільного захисту: від простого надання прихистку до формування доступного простору, що відповідає вимогам безбар'єрності. Особливої ваги набуває питання інклюзивних укриттів у закладах освіти, де безпекові стандарти мають поєднуватися з технічними можливостями для перебування осіб з особливими освітніми потребами та різними нозологіями інвалідності [1].

Актуальність дослідження підтверджується тим, що значна частина наявних захисних споруд у закладах освіти України була спроектована за радянськими нормативами, які не враховували принципів інклюзії. В умовах постійних повітряних тривог тривале перебування у непристосованих підвальних приміщеннях створює додаткові ризики для фізичного та ментального здоров'я здобувачів освіти. Сучасні державні будівельні норми, визначають жорсткі вимоги до архітектурної доступності, проте аспект екологічної безпеки та якості внутрішнього середовища цих споруд залишається недостатньо висвітленим у практичній реалізації [2].

Безпековий компонент інклюзивного укриття передбачає не лише наявність пандусів та нормативну ширину дверних прорізів, а й спеціалізовані системи оповіщення (візуальні та тактильні сигнали), адаптовані санвузли та зони психологічного розвантаження. З точки зору екології та безпеки життєдіяльності, критично важливим є дотримання параметрів мікроклімату: забезпечення нормативної кратності повітрообміну, контроль рівня вологості для запобігання розвитку пліснявих грибів та використання екологічно безпечних оздоблювальних матеріалів, що не виділяють токсичних речовин при нагріванні. Дослідження показують, що незадовільний стан вентиляційних систем в укриттях призводить до накопичення вуглекислого газу, що особливо небезпечно для дітей з алергічними захворюваннями та порушеннями дихальної системи [3]. Крім того, організація простору має базуватися на принципах екологічної етики, що передбачає створення гідних умов для перебування, які не пригнічують людську гідність та сприяють соціальній стабільності в інклюзивній групі [4].

Облаштування інклюзивних укриттів є мультидисциплінарним завданням, де інженерні рішення цивільного захисту повинні корелювати з екологічними стандартами життєзабезпечення. Ефективне укриття в закладі освіти – це простір, де забезпечено архітектурну доступність, екологічну безпеку повітряного середовища та психологічний

комфорт для кожного студента чи учня. Лише комплексний підхід, що включає моніторинг якості середовища та регулярний аудит доступності, дозволить створити справді захищений освітній простір [5].

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці мобільних автономних модулів життєзабезпечення для укриттів, які могли б підтримувати стабільний мікроклімат під час тривалих вимкнень електроенергії. Важливим напрямком також є вивчення впливу сенсорного дизайну безпекових споруд на рівень тривожності дітей з аутизмом у стресових ситуаціях та розробка методичних рекомендацій для викладачів щодо проведення занять у специфічних умовах захисної споруди.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій : Закон України від 29.07.2022 р. № 2486-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 39. Ст. 367.
2. Захисні споруди цивільного захисту : ДБН В.2.2-5:2023. Київ : Мінрегіон України, 2023. 98 с.
3. Костенко В. К., Ляшок Н. Ю., Гур'єв С. О. Оцінка стану повітряного середовища в захисних спорудах закладів освіти за умов тривалого перебування людей. *Цивільний захист та техногенна безпека*. 2024. № 2 (18). С. 15–24.
4. Екологічна етика та безпека в умовах воєнного стану : монографія / за заг. ред. С. П. Савицької. Київ : Наукова думка, 2023. 245 с.
5. Бережна Т. І. Психолого-педагогічні аспекти перебування дітей з ООП в укриттях: вимоги до простору та безпеки. *Актуальні питання інклюзивної освіти*. 2025. Вип. 12. С. 44–51.

ІНКЛЮЗИВНА ПОЛІТИКА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Мозолюк-Боднар Людмила Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцентка кафедри правових та інформаційних технологій Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Війна суттєво впливає на всі сфери суспільного життя, загострюючи соціальні проблеми та створюючи нові вразливі

групи населення. В таких умовах особливого значення набуває інклюзивна політика, яка забезпечує рівні права, доступ до послуг і підтримку для всіх громадян, незалежно від їхнього фізичного стану, віку, соціального статусу чи життєвих обставин. В Україні, яка перебуває в умовах повномасштабної війни, інклюзія стала важливим елементом державної політики та відновлення.

Інклюзивна політика в умовах війни — це система рішень держави та суспільства, спрямована на те, щоб усі групи населення (особливо вразливі) мали рівний доступ до захисту, послуг, ресурсів і можливостей навіть під час криз і воєнних дій.

Інклюзія — це процес залучення всіх членів суспільства до активного громадського життя, включаючи людей з інвалідністю та представників маломобільних груп населення, таких як люди похилого віку, вагітні жінки, а також особи з тимчасовими чи постійними порушеннями здоров'я [1].

Важливим етапом у формуванні інклюзивного середовища стало ухвалення Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 року. Цей міжнародний документ був ратифікований більшістю країн світу, зокрема й Україною [2].

В Україні координацію впровадження положень Конвенції здійснює Міністерство соціальної політики. До реалізації інклюзивних заходів залучаються як центральні, так і місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також підприємства, установи й організації різних форм власності.

На думку А. Жуковської, Т. Желюк, особливе значення має інклюзивний розвиток територіальних громад як у період війни, так і під час післявоєнної відбудови. Він розглядається як спосіб адаптації до викликів у сфері національної безпеки, подолання наслідків масової міграції населення та збереження людського потенціалу. Крім того, інклюзивний розвиток є основою для відновлення всіх сфер суспільного життя та повернення громад до мирного функціонування.

У ході досліджень А. Жуковської, Т. Желюк було визначено сім ключових цілей інклюзивного розвитку територіальних

громад: створення безпечного середовища для мешканців громади, яке відповідає як умовам війни, так і мирного часу; забезпечення стійкості (резильєнтності) громад та зміцнення соціальної згуртованості населення; формування інклюзивного бізнес-середовища, що сприяє розвитку підприємництва та економіки; створення доступного та інклюзивного середовища життєдіяльності, з урахуванням потреб усіх груп населення; впровадження інклюзивного підходу до надання послуг, зокрема публічних, освітніх і медичних; формування та популяризація інклюзивної культури серед жителів громад; забезпечення фінансової стійкості громад, необхідної для реалізації інклюзивних цілей [2, с. 39].

Реалізація цих завдань є важливою складовою інклюзивної політики держави в умовах війни, що сприятиме підвищенню якості життя громадян.

На думку М. А. Мельнік, одним із ключових пріоритетів є забезпечення та захист прав і свобод людини, який в умовах війни має свої особливості. Зокрема, виникають питання юрисдикції на тимчасово окупованих територіях, визначення обсягу зобов'язань держави під час воєнного стану, межі застосування сили під час законних бойових дій, а також специфіка розслідування випадків позбавлення життя.

Попри складні обставини, права людини та положення Європейської конвенції з прав людини продовжують діяти навіть під час війни, а отже, їхня значущість залишається незмінною.

Формування нової інклюзивної політики потребує всебічного та об'єктивного аналізу сучасної ситуації, що склалася через війну. Важливо оцінити її вплив як на країну в цілому, так і на окремі регіони та територіальні громади.

Незважаючи на тривалі бойові дії, вже сьогодні необхідно планувати відновлення постраждалих територій, створювати умови для повернення біженців і внутрішньо переміщених осіб до своїх домівок там, де це безпечно, а також відновлювати місцеву, регіональну та національну економіку.

Реалізація цих завдань є важливою складовою впровадження сучасної концепції інклюзивного розвитку як основи сталого відновлення країни.

Відновлення України — це не лише відбудова зруйнованої інфраструктури, а насамперед повернення повноцінного життя в міста й села, зміцнення інституційної спроможності держави, забезпечення верховенства права та справедливості, а також підтримка найбільш вразливих верств населення. Це шлях до побудови більш справедливого та інклюзивного суспільства [2, с. 48].

Таким чином, інклюзивна політика в умовах війни є ключовим напрямом державного управління, що забезпечує захист прав і свобод людини та рівний доступ до ресурсів і послуг для всіх громадян, особливо вразливих груп населення. Вона набуває особливого значення в умовах воєнного стану, коли зростає кількість осіб, які потребують додаткової соціальної, правової та психологічної підтримки.

Важливу роль у формуванні сучасної інклюзивної політики відіграє інклюзивний розвиток територіальних громад, який сприяє їхній стійкості, соціальній згуртованості, відновленню економіки та створенню безпечного й доступного середовища для життя. Реалізація визначених цілей інклюзивного розвитку є основою для ефективного відновлення країни як у воєнний, так і в післявоєнний період.

Попри складні умови війни, дотримання прав людини залишається незмінним пріоритетом держави, що підтверджується міжнародними зобов'язаннями України. Планування відновлення територій, повернення вимушено переміщених осіб та відбудова економіки є важливими кроками до стабілізації ситуації.

Отже, інклюзивна політика виступає не лише інструментом подолання наслідків війни, а й основою формування справедливого, стійкого та соціально орієнтованого суспільства в Україні.

Література:

1. Інклюзивна політика. URL: <https://dnistrovska-rda.gov.ua/inkluzivna-politika-10-09-51-29-10-2025/> (дата звернення: 14.04.2026).
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 14.04.2026).
3. Жуковська А., Желюк Т. Інклюзивний розвиток територіальних громад в умовах війни та післявоєнної відбудови. *Вісник Економіки*. 2025. №4. С. 24-45.
4. Мельнік М. А. Інклюзивна політика держави під час війни. *Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. №6 (276). С.44-49.

ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Польовик Ольга Віталіївна

*кандидат педагогічних наук., доцентка кафедри психології та соціальної роботи
Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*

Війна глибоко змінює долі людей, і одними з найбільш Воєнний стан в Україні поставив перед системою соціальної роботи безпрецедентні виклики. Соціальні працівники опинились в умовах, де традиційні методи надання допомоги стали частково недоступними або неефективними. Водночас потреба в соціальному захисті населення – особливо осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, літніх людей та сімей загиблих військовослужбовців – зросла в рази. Практика соціальної роботи в цих умовах набула нових форм, підходів та пріоритетів, які відображають реалії збройного конфлікту і водночас зберігають гуманістичну основу професії.

Воєнний стан змусив соціальних працівників кардинально переглянути організацію своєї діяльності. Стаціонарні форми роботи – відвідування клієнтів у соціальних центрах, денні стаціонари, реабілітаційні установи – у багатьох регіонах були призупинені або суттєво обмежені через бойові дії, обстріли та вимушену евакуацію персоналу. На зміну їм прийшли мобільні форми роботи. Мобільні соціальні бригади стали основним

інструментом надання допомоги у прифронтових районах і деокупованих територіях. До їх складу, як правило, входять соціальний працівник, психолог, медичний працівник, а за потреби – юрист. Такі команди виїжджають безпосередньо до місць проживання клієнтів, що особливо важливо для осіб з обмеженими можливостями пересування. Паралельно активно розвивається дистанційна соціальна робота – консультування через телефон, месенджери, відеозв'язок. Хоча цей формат не може повністю замінити живе спілкування, він дозволяє підтримувати контакт із клієнтами, які перебувають у відносній безпеці, але не мають змоги особисто відвідати соціальні служби [1].

В умовах воєнного стану соціальна робота зосереджується на кількох ключових групах вразливого населення. Особи з інвалідністю опиняються в особливо скрутному становищі: вони часто не можуть самостійно евакуюватися, залежать від регулярного отримання медикаментів і медичної допомоги, а також потребують спеціалізованого обладнання – інвалідних візків, протезів, слухових апаратів, – яке важко замінити в умовах дефіциту ресурсів. Соціальні працівники координують їх евакуацію, допомагають у переоформленні документів та пошуку тимчасового житла. Внутрішньо переміщені особи становлять мільйони українців, які залишили свої домівки. Серед них – значна частка людей похилого віку, родин з дітьми та осіб з інвалідністю. Для цієї категорії критично важливою є допомога в реєстрації, оформленні виплат, пошуку житла та психологічній адаптації на новому місці. Сім'ї загиблих та поранених військовослужбовців потребують юридичного супроводу, психологічної підтримки, а також допомоги у вирішенні питань спадщини, пенсійного забезпечення та соціального захисту дітей. Особи, які набули інвалідність внаслідок поранень, – нова і надзвичайно чисельна група, що вимагає комплексної реабілітації: від медичної і протезування до психосоціальної підтримки й професійної перекваліфікації [2].

Одним із найважливіших напрямів практичної соціальної роботи в умовах воєнного стану стала психосоціальна підтримка. Масові травматичні події – загибель близьких, втрата житла, вимушене переселення, перебування в окупації – призводять до поширення посттравматичного стресового розладу, депресії, тривожних розладів та суїцидальних думок серед різних верств населення. Соціальні працівники, навіть не маючи психотерапевтичної кваліфікації, виконують важливу функцію першої психосоціальної допомоги: встановлюють довірливий контакт з людиною в кризі, вислуховують, надають базову інформацію та направляють до відповідних спеціалістів. У багатьох громадах запроваджені групи взаємопідтримки, де люди можуть ділитися пережитим досвідом у безпечному середовищі. Окремої уваги потребує робота з дітьми, які пережили бойові дії. Ігрова терапія, арт-терапія, казкотерапія – ці методи активно використовуються у соціально-психологічних центрах та тимчасових прихистках [3].

Практика соціальної роботи в умовах воєнного стану неможлива без тісної міжсекторної взаємодії. Державні соціальні служби, органи місцевого самоврядування, волонтерські організації, міжнародні гуманітарні агенції та приватний сектор об'єднують зусилля для надання комплексної допомоги населенню. Міжнародні організації – УВКБ ООН, ЮНІСЕФ, Міжнародна організація з міграції, Міжнародний комітет Червоного Хреста – надають фінансову, матеріальну та експертну підтримку, впроваджують стандарти надання гуманітарної допомоги та навчають місцевих фахівців. Волонтерський рух в Україні набув безпрецедентного масштабу: тисячі волонтерів долучаються до евакуації, доставки гуманітарних вантажів, психологічної підтримки та юридичної допомоги. Соціальні працівники координують роботу волонтерів, спрямовуючи їхні зусилля до найбільш вразливих груп населення [2].

Важливим аспектом практики соціальної роботи в умовах воєнного стану є документування потреб і ведення випадку. Навіть в умовах надзвичайної ситуації фахівці прагнуть зберігати

індивідуальний підхід до кожного клієнта, фіксувати його потреби, надані послуги та динаміку ситуації. Це дозволяє забезпечити наступність допомоги навіть у разі зміни соціального працівника або переїзду клієнта до іншого регіону. Цифровізація соціальних послуг – ведення електронних реєстрів, онлайн-оформлення допомоги, електронні черги – суттєво полегшує роботу в умовах воєнного часу і водночас створює нові виклики для людей, які не мають навичок користування цифровими технологіями [1].

Не менш важливою є турбота про самих соціальних працівників. Робота в умовах постійного стресу, загрози життю, надмірного навантаження та вигорання становить серйозну загрозу для психічного здоров'я фахівців. Супервізія, інтервізія, групи підтримки для соціальних працівників, навчання з управління стресом – усі ці інструменти набувають особливої актуальності в умовах воєнного стану. Держава та керівництво соціальних служб зобов'язані забезпечувати психологічну безпеку своїх працівників, адже від їхнього стану безпосередньо залежить якість допомоги, яку вони надають клієнтам.

Таким чином, практика соціальної роботи в умовах воєнного стану є динамічною, багатовимірною та надзвичайно відповідальною діяльністю. Вона вимагає від фахівців гнучкості, стресостійкості, міжпрофесійної компетентності та глибокого розуміння потреб різних категорій вразливого населення. Водночас саме в цих умовах найбільш яскраво проявляється гуманістична місія соціальної роботи – бути поруч із людиною в найскладніші моменти її життя, забезпечувати її гідність і підтримувати здатність до відновлення. Досвід, набутий українськими соціальними працівниками в умовах війни, стане безцінним внеском у розвиток теорії і практики соціальної роботи як в Україні, так і у світовому масштабі.

Література:

1. Карагодіна О. Г. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного конфлікту в Україні. Соціальна політика і соціальна робота. 2022. № 2. С. 12–24.

2. Міщенко М. С. Мобільні соціальні служби як інструмент допомоги вразливим групам населення в умовах збройного конфлікту. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2023. № 1. С. 34–42.

3. Савчук О. М. Реабілітація ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни: виклики та перспективи. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2023. № 2. С. 88–97.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ

Савчин Мирослав Васильович

професор, завідувач кафедри психології

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

В умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови українського суспільства проблема психологічної реабілітації постраждалих від війни набуває особливої актуальності. Постійне перебування в умовах небезпеки, втрати, вимушене переселення, переживання травматичних подій негативно впливають на психічний стан дітей і дорослих, спричиняючи емоційне виснаження, тривожність, депресивні стани та посттравматичні стресові розлади. У зв'язку з цим важливим завданням сучасної психології є пошук ефективних шляхів підтримки психічного здоров'я людини, формування психологічної стійкості та відновлення внутрішніх ресурсів особистості.

Одним із ключових понять сучасної психологічної науки є резильєнтність, яку розглядають як здатність людини відновлюватися після кризових, стресових і травматичних ситуацій завдяки особистісним, духовним та соціальним ресурсам. Резильєнтність дає змогу не лише адаптуватися до складних умов життя, а й знаходити нові сенси, зберігати внутрішню рівновагу та досягати особистісного зростання навіть у надзвичайно складних обставинах.

Сучасні підходи до реабілітації постраждалих від війни ґрунтуються на комплексному відновленні фізичного, психологічного, соціального й духовного благополуччя людини.

Особливу увагу приділяють розвитку навичок саморегуляції, емоційної стійкості, формуванню підтримувального соціального середовища та використанню практик психологічної допомоги й самопомоги.

Феномен резильєнтності у психології розглядається як особистісна риса, адаптаційний процес та механізм психологічного захисту. Дослідники зазначають, що резильєнтність забезпечує здатність людини швидко адаптуватися до змін, долати стресові ситуації та повертатися до повноцінного функціонування без значних втрат для психічного й фізичного здоров'я[1].

Сучасні підходи до реабілітації постраждалих від війни базуються на розвитку різних видів резильєнтності: фізичної, психологічної, емоційної та соціальної. Фізична резильєнтність пов'язана зі здатністю організму відновлюватися після перевантажень, травм і хвороб. Психологічна резильєнтність проявляється у здатності людини адаптуватися до невизначеності та стресових обставин. Емоційна резильєнтність забезпечує вміння контролювати власні емоції та зберігати внутрішню рівновагу навіть у кризових ситуаціях. Соціальна резильєнтність передбачає підтримку з боку родини, друзів, громади та суспільства загалом.

Одним із важливих напрямів психологічної реабілітації є формування навичок саморегуляції та емоційного контролю. Людина, яка вміє усвідомлювати власні емоції та керувати ними, легше долає тривогу, страх і стрес. Для цього використовуються різноманітні психотерапевтичні та практичні техніки: дихальні вправи, техніки усвідомленості (mindfulness), вправи на концентрацію уваги та тілесне розслаблення.

Особливого значення набувають техніки стабілізації емоційного стану, які допомагають людині повернутися до «зони стійкості». Наприклад, ефективними є вправи на повільне дихання, концентрацію уваги на навколишніх предметах і звуках, фізичний контакт із твердими поверхнями, а також техніка «5–4–3–2–1». Її суть полягає у послідовному фокусуванні уваги на

предметах, звуках, тілесних відчуттях, запахах та внутрішніх ресурсах людини. Такі вправи допомагають знизити рівень тривожності, стабілізувати емоційний стан та повернути відчуття контролю над ситуацією[2].

Важливою складовою сучасної реабілітації є підтримка соціальних зв'язків. Люди, які мають підтримку близьких, друзів, волонтерів чи психологів, значно легше переживають кризові ситуації. Соціальна підтримка допомагає подолати почуття самотності, безпорадності та страху. Саме тому в умовах війни важливими стають групи психологічної підтримки, волонтерські ініціативи, взаємодопомога у громадах.

Не менш важливим напрямом реабілітації є розвиток духовних ресурсів особистості. Віра, надія, усвідомлення сенсу життя, духовні практики та моральні цінності допомагають людині знаходити внутрішню опору навіть у найскладніших умовах. Для багатьох людей джерелом сили стають молитва, спілкування з духовними наставниками, читання духовної літератури, участь у релігійних практиках та підтримка громади.

Сучасні дослідження свідчать, що важливим фактором подолання наслідків психотравмуючих подій є розвиток самоефективності та позитивного мислення. Людина, яка вірить у власні сили та здатність впливати на своє життя, легше адаптується до нових умов. Саме тому в процесі реабілітації важливо формувати в постраждалих навички постановки реалістичних цілей, планування діяльності та поступового досягнення результатів.

Одним із практичних підходів до відновлення психічної рівноваги є принцип «маленьких кроків». Його сутність полягає у поступовому виконанні невеликих завдань, які повертають людині відчуття контролю над власним життям. Навіть прості дії — фізична активність, спілкування з близькими, допомога іншим, навчання чи творчість — сприяють активізації внутрішніх ресурсів та зменшенню проявів апатії й емоційного виснаження.

Отже, сучасні підходи до реабілітації постраждалих від війни ґрунтуються на комплексному відновленні психічного,

фізичного, соціального та духовного здоров'я людини. Важливу роль у цьому процесі відіграє розвиток резильєнтності як здатності долати труднощі, адаптуватися до змін і зберігати внутрішню рівновагу.

Ефективна реабілітація передбачає використання технік саморегуляції, розвитку емоційної стійкості, підтримки соціальних зв'язків та формування позитивного бачення майбутнього. Важливими чинниками психологічного відновлення є підтримка близьких людей, віра у власні сили, духовні цінності та усвідомлення сенсу життя.

У сучасних умовах війни особливого значення набуває не лише подолання наслідків психотравмуючих подій, а й досягнення посттравматичного зростання. Саме розвиток внутрішніх ресурсів особистості, поступове зміцнення психологічної стійкості та здатність знаходити нові життєві сенси допомагають людині не лише пережити складні випробування, а й стати сильнішою.

Література:

1. Савчин М.В., Федорчук В.М., Гапоненко Л.О. Резильєнтність як потенціал відновлюваності особистості у складних життєвих ситуаціях / *Moderní aspekty vědy: XXXI. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. str. 453. str. 302 – 315.*

2. Пирожков С.І., Божок Є.В., Хамітов Н.В. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз // *Вісник Національної академії наук України. 2021. № 8. С. 74-82.*

**СЕКЦІЯ П
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНІ
ПРАКТИКИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ
ТА ВОЄННОГО СТАНУ**

**SOCIAL WORK APPROACHES TO EMPATHY
DEVELOPMENT IN INCLUSIVE EDUCATIONAL
ENVIRONMENTS: A SEND AND SAFEGUARDING
PERSPECTIVE**

Hanna Ridkodubska

*doctor of pedagogical sciences, professor, professor of the department of social
work and social pedagogy, Khmelnytsky National University*

Contemporary social work practice in inclusive educational environments increasingly prioritises the development of socio-emotional competencies as a key determinant of children's wellbeing, participation, and social inclusion. Among these competencies, empathy occupies a central place as a foundational element of prosocial behaviour, emotional regulation, and interpersonal understanding within school communities.

Inclusive education systems, particularly those informed by the UK Special Educational Needs and Disabilities (SEND) framework, are based on the principles of equity, accessibility, early identification of needs, and multi-agency support. Within this framework, learning difficulties and barriers to social participation are understood as arising from the interaction between individual needs and environmental conditions, rather than from the child alone. This perspective creates a strong conceptual basis for social work interventions aimed at fostering empathy as a relational and socially constructed competence.

Safeguarding policies further strengthen the role of social work in educational settings by ensuring the protection of children from harm, including emotional abuse, neglect, peer exclusion, and bullying.

School-based safeguarding systems, including designated safeguarding leads and interagency referral mechanisms, position social workers as key actors in early intervention and risk prevention. Within this structure, empathy is recognised not only as a developmental outcome but also as a protective factor that contributes to safer peer interactions and more inclusive school climates.

Empathy is understood in social work theory as a multidimensional construct encompassing affective responsiveness, cognitive perspective-taking, and behavioural readiness to support others. Its development is particularly significant during adolescence, a sensitive developmental period characterised by identity formation, increased peer influence, and expanding social awareness. In inclusive educational environments, these developmental processes are shaped by structured social work interventions that support emotional learning and interpersonal engagement.

Despite the existence of formal SEND and safeguarding frameworks, the development of empathy is often insufficiently operationalised within school practice and remains dependent on informal or incidental pedagogical strategies. This highlights the need for systematic, evidence-based social work interventions that intentionally integrate empathy development into inclusive educational practice.

Effective approaches include group-based psychosocial interventions, cooperative learning, reflective dialogue, restorative practices, and experiential activities. These methods are consistent with trauma-informed and strengths-based social work principles, as they promote emotional safety, participation, empowerment, and relational learning among students with diverse needs.

Game-based and interactive methods are particularly effective in inclusive settings, as they reduce social barriers, encourage emotional expression, and facilitate experiential understanding of others' perspectives. Such approaches contribute to the creation of emotionally supportive school environments aligned with safeguarding principles and inclusive education standards.

Thus, the integration of social work practice with SEND and safeguarding frameworks provides a comprehensive theoretical foundation for empathy development in inclusive educational environments. This integrated approach ensures that empathy is not viewed as a spontaneous developmental outcome but as a structured and supported competence essential for social inclusion, psychological wellbeing, and the creation of safe and cohesive school communities.

References:

1. Department for Education (DfE). *Special educational needs and disability code of practice: 0 to 25 years*. London: DfE, 2015. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/send-code-of-practice-0-to-25> (accessed: 05.05.2026).
2. HM Government. *Keeping Children Safe in Education (KCSIE)*. London: Department for Education, 2024. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/keeping-children-safe-in-education--2> (accessed: 05.05.2026).
3. Nesterchuk V. Domestic Violence Against Women as a Phenomenon of Social Work. *Social Work and Education*. 2020. Vol. 7(3). P. 25–34. URL: <https://journals.uran.ua/swe/article/view/2520-6230.20.3.1> (accessed: 05.05.2026).
4. Bagriy V. Features of Case Management Technology under Martial Law. *Humanitas*. 2022. No. 3. P. 45–52. URL: <https://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/684> (accessed: 05.05.2026).

ЛОГОПЕДИЧНА РИТМІКА ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Білик Вікторія Олегівна

студентка 2 курсу спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (Логопедія)»
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка **Заболоцька С.І.**

Сучасний розвиток інклюзивної освіти в Україні зумовлює необхідність пошуку ефективних методів корекції мовленнєвих

порушень у дітей з особливими освітніми потребами [1]. У сучасних умовах значно зростає кількість дітей, які мають різні порушення мовленнєвого розвитку, зокрема труднощі у формуванні правильної звуковимови, порушення темпу й ритму мовлення, недостатній розвиток фонематичного слуху, мовленнєвого дихання, а також загальної та дрібної моторики [2]. Такі порушення негативно впливають не лише на мовленнєвий розвиток дитини, а й на її емоційний стан, комунікативні навички, соціалізацію та успішність навчання.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах інклюзивного освітнього простору, де дитина з особливими освітніми потребами повинна не лише отримати якісну освіту, а й мати можливість повноцінно взаємодіяти з однолітками, педагогами та соціальним середовищем [3]. Саме тому важливим завданням логопеда є пошук таких методів корекційної роботи, які забезпечують комплексний вплив на мовленнєвий, психічний та фізичний розвиток дитини.

Одним із таких ефективних засобів є логопедична ритміка. Вона є системою спеціально організованих вправ, що поєднують рух, музику, слово, ритм і мовлення [1]. Її основною метою є розвиток мовленнєвої діяльності дитини через узгодження мовленнєвих і рухових процесів. Логоритміка сприяє не лише корекції мовлення, а й загальному психофізичному розвитку дитини, покращенню уваги, пам'яті, координації рухів та емоційної стабільності [2].

В основі логоритміки лежить тісний взаємозв'язок мовлення, музики та рухової активності. Оскільки формування мовлення пов'язане з розвитком моторики, використання ритмічних рухів, музичного супроводу, вправ на координацію та дихання позитивно впливає на мовленнєвий розвиток дітей [3]. Під час занять активізуються різні психофізіологічні механізми, що сприяє кращому засвоєнню мовленнєвих навичок.

Основними завданнями логопедичної ритміки є розвиток мовленнєвого дихання, формування правильної артикуляції, удосконалення фонематичного слуху, розвиток загальної та

дрібної моторики, координації рухів, темпо-ритмічної організації мовлення, а також зниження емоційного напруження у дітей [2]. Особливу увагу приділяють розвитку слухового сприймання, відчуття ритму, просторової орієнтації та здатності контролювати власні рухи.

Логопедична ритміка включає різноманітні види вправ: дихальну гімнастику, артикуляційні вправи, пальчикові ігри, вправи на координацію рухів, музично-ритмічні вправи, мовленнєві ігри, вправи на розвиток міміки та емоційного вираження. Такі заняття мають ігровий характер, що значно підвищує зацікавленість дітей та мотивацію до корекційної роботи [1].

Особливо ефективною логоритміка є у роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення, фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення, дизартрією, алалією, заїканням та іншими порушеннями мовленнєвого розвитку [3]. Завдяки систематичному використанню музично-рухових вправ покращується мовленнєва активність дітей, формується правильна вимова, нормалізується темп мовлення, розвивається слухова увага та здатність до самоконтролю [2].

Важливим є те, що логоритміка позитивно впливає не лише на мовлення, а й на емоційно-вольову сферу дитини. Багато дітей з мовленнєвими порушеннями мають підвищену тривожність, сором'язливість, труднощі у спілкуванні та невпевненість у собі. Завдяки руховій активності, музичному супроводу та позитивній емоційній атмосфері заняття сприяють зниженню психологічного напруження та формуванню позитивного ставлення до навчання [1].

В умовах інклюзивного освітнього простору логопедична ритміка сприяє не лише мовленнєвій корекції, а й соціалізації дитини, формуванню комунікативних навичок, розвитку впевненості у собі та адаптації до освітнього середовища [2]. Вона допомагає дітям взаємодіяти з однолітками, брати участь у спільній діяльності та швидше пристосовуватися до нових умов навчання.

Крім того, логопедична ритміка є важливою складовою міждисциплінарного підходу в роботі з дітьми з ООП. Її ефективність зростає за умови співпраці логопеда, психолога, вихователя, вчителя та батьків, що забезпечує комплексний вплив і стійкі результати корекції [3].

Отже, логопедична ритміка є ефективним засобом корекції мовленнєвих порушень в інклюзивній освіті. Її систематичне використання сприяє розвитку мовлення, моторики, емоційної стабільності та соціальної адаптації дитини, що підтверджує її важливе місце в сучасній логопедичній практиці [1].

Література

1. Базима Н. В. Логопедична ритміка в системі корекційної роботи з дітьми з порушеннями мовлення. Київ : Освіта, 2019. 214 с.
2. Шеремет М. К. Логопедія : підручник. Київ : Слово, 2018. 672 с.
3. Трофименко Л. І. Корекційна педагогіка та логопедія. Харків : Ранок, 2020. 320 с.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ВЕКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Галик Олеся Володимирівна

*студентка 2 курсу спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (Логопедія)»
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Дрогобицького державного університету імені Івана Франка ***Заболоцька С.І.***

У сучасному науковому просторі логопедична допомога розглядається як критично важливий елемент системи освіти та охорони здоров'я, що безпосередньо впливає на освітню діяльність, успішну соціалізацію та загальну якість життя людини. Традиційно логопедична практика базувалася на форматі очних занять, проте виклики останніх років, зокрема пандемія COVID-

19 та повномасштабна російсько-українська війна, зумовили необхідність радикальної трансформації методів роботи.

Актуальність та виклики сьогодення. Проблема надання спеціалізованої допомоги в умовах війни набула особливої гостроти. Російська агресія спричинила масштабні міграційні процеси, що значно ускладнило доступ пацієнтів до кваліфікованих фахівців. Станом на кінець 2024 року за кордоном перебувало близько 1,1 млн українських дітей, з яких понад 815 тисяч – віком до 14 років [1].

Окрім цього, спостерігається різке зростання кількості пацієнтів серед військовослужбовців, які внаслідок мінно-вибухових травм та поранень мають ураження мовленнєвих центрів, що проявляється у формі афазії чи дизартрії [2].

Основними дестабілізуючими чинниками в логопедичній сфері на сучасному етапі є:

- **Обмежений фізичний доступ:** небезпека проведення очних занять та масова еміграція населення.

- **Кадровий дефіцит:** брак профільних спеціалістів у багатьох регіонах України.

- **Потреба у тривалій реабілітації:** військовослужбовці після черепно-мозкових травм потребують системного супроводу, який часто неможливо забезпечити офлайн через їх перебування у віддалених центрах.

Класифікація порушень та їх чинників. Для ефективного застосування цифрових інструментів важливо розуміти етіологію мовленнєвих вад. Сучасна логопедія, спираючись на аналіз за допомогою штучного інтелекту, виділяє такі групи причин порушень:

1. **Біологічні (медичні):** ураження головного мозку, ДЦП, травми, інсульт, спадкові патології та аномалії органів мовлення.

2. **Психологічні:** наслідки стресів, страхів, психічних травм та затримок психічного розвитку.

3. **Соціально-педагогічні:** недостатня увага дорослих, бідне мовленнєве середовище або двомовність без належної підтримки.

4. Комбіновані: поєднання органічних уражень із несприятливим соціальним середовищем.

Технологічний інструментарій логопеда. Цифровізація логопедичної практики реалізується через впровадження комплексу інструментів, що забезпечують безперервність корекційного процесу:

- **Онлайн-платформи:** використання систем відеозв'язку для проведення занять у реальному часі за моделлю «логопед ↔ клієнт».

- **Інтерактивні додатки:** застосування спеціалізованого ПЗ як під час сесій, так і для самостійної роботи вдома.

- **Хмарні технології:** сервіси для збору та аналізу даних, що дозволяють фахівцям вести цифрові картки пацієнтів та відстежувати динаміку змін.

Роль штучного інтелекту (ШІ). Штучний інтелект виступає найбільш інноваційним сегментом, що здатний навчатися на великих масивах даних, розпізнавати мовленнєві закономірності та робити об'єктивні висновки. Впровадження ШІ надає логопеду низку стратегічних переваг:

- Проведення швидкого та неупередженого попереднього аналізу мовлення пацієнта.

- Виявлення мікроскопічних відхилень, які можуть бути непомітними для людського ока чи слуху.

- Автоматизація рутинної звітності та документації, що дозволяє фахівцю зосередитися на безпосередній терапії.

Огляд програмних рішень. Сьогодні на ринку представлені як міжнародні, так і вітчизняні розробки. Зокрема, Google Project Euphonia навчає алгоритми розпізнавати нестандартне мовлення людей з порушеннями. Серед українських рішень виділяється застосунок «MOVAe», розроблений для дітей від 1,5 років, який має інтуїтивний інтерфейс та систему моніторингу успіху. Також значний потенціал мають програми центру Serenity Pas, такі як «Логопедія Аптус», «АртікПікс» та лінійка «Tactus Therapy», що налічує понад 22 спеціалізовані модулі для лікування афазії та дизартрії [3; 4; 5].

Ризики та перспективи. Незважаючи на технологічний прогрес, робота з ШІ має певні обмеження: можливість технічних помилок при розпізнаванні складних вад, ігнорування невербальних аспектів (міміка, жести) та необхідність суворого етичного регулювання щодо захисту персональних даних.

Перспективними напрямками розвитку галузі в Україні ми вважаємо:

1. Створення автентичних україномовних застосунків для діагностики.
2. Адаптацію систем під потреби ВПО та ветеранів війни.
3. Інтеграцію цифрових платформ у державні реабілітаційні центри для забезпечення дистанційного супроводу.
4. Стимулювання державно-приватного партнерства для фінансування новітніх розробок у сфері цифрового здоров'я.

Висновки. Використання сучасних ІТ-рішень та штучного інтелекту в логопедії перестане бути додатковою опцією і стає стратегічною необхідністю. Це дозволяє зробити допомогу швидшою, персоналізованою та доступною незалежно від географічного розташування пацієнта. Логопед майбутнього – це мультидисциплінарний фахівець, який ефективно інтегрує педагогічні методи з потужними можливостями цифрових інструментів.

Література:

1. Бобенко М. Не пам'ятають Україну: як зростає частка дітей, що вже не повернуться з-за кордону. URL : <https://thepage.ua/ua/news/skilki-ukrayinskih-ditej-perebuvaє-za-kordonom-u-2025-roci>
2. 5 найкращих логопедичних програм для дорослих у 2025 році – Serenity Pas Therapy. URL : <https://serenitypas.com/best-speech-therapy-apps-for-adults/>
3. Google AI Blog. Project Euphonia: Personalized Speech Recognition for Non-Standard Speech. URL : <https://research.google/blog/project-euphonias-personalized-speech-recognition-for-non-standard-speech/>
4. MOVAc. Вчусь розуміти мовлення. URL : <https://logopedia.in.ua/movaye-vchus-rozumity-movlennya.html>
5. Speech Care. URL : <https://speechcare.com.au/>

ПРОГНОЗУВАННЯ ПОТРЕБ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У ФАХІВЦЯХ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ РИНКУ ПРАЦІ

Ковтун Олександр Сергійович

*кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи
Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*

Корабльова Олена Олександрівна

*старший викладач кафедри психології та соціальної роботи Хмельницького
інституту соціальних технологій Університету «Україна»*

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового обґрунтування прогнозу потреби в соціальних працівниках у Хмельницькій області для адаптації кадрового потенціалу до нових професійних ролей та критичного зростання запиту на соціальну підтримку в умовах воєнного стану.

На основі проведеного моніторингу регіонального ринку праці (аналізу вакансій на порталах Work.ua, Robota.ua, ресурсів «Громадський простір», єдиний портал вакансій Державної служби зайнятості, а також вакансії в закладах освіти Хмельниччини), ми виявили значне розширення професійних ролей фахівців соціальної сфери [1; 2; 3; 4; 5].

Моніторинг регіонального ринку праці Хмельницької області було здійснено за період з вересня 2025 року по березень 2026 року.

Цей часовий проміжок охоплює актуальні піврічні тренди, що дозволило зафіксувати динаміку запитів як у державному секторі (відповідно до бюджетного планування на 2026 рік), так і в неурядовому сегменті, який оперативно реагує на гуманітарні виклики та потреби військовослужбовців і їхніх родин у поточному році.

Сучасний ринок праці демонструє, що сфера професійної самореалізації фахівців соціальної роботи вже давно вийшла за межі класичного розуміння посади «фахівець із соціальної роботи» (ФСР), вимагаючи від фахівця не лише ґрунтовних базових знань, а й здатності працювати у вузькоспеціалізованих та

інноваційних напрямках. Аналіз показує, що сучасні фахівці сьогодні є затребуваними як кейс-менеджери та координатори проєктів у неурядовому секторі й міжнародних організаціях, фасилітатори, медіатори та тренери у сфері вирішення конфліктів, а також супервізори, що забезпечують підтримку колег і профілактику професійного вигорання. Як пряма відповідь на виклики війни, критично зростає попит на кризових консультантів, військових соціальних працівників та фахівців із супроводу військовослужбовців і членів їхніх родин. Окрім цього, палітра професійних ролей суттєво розширюється за рахунок інклюзивних напрямків, зокрема асистентів вихователя та вчителів, а також молодіжних працівників і соціальних аніматорів. Багатогранність сучасного ринку підтверджується появою таких спеціалізацій, як кар'єрний консультант, аустріч-працівник, фахівець із питань інклюзії та соціальний аудитор. Особливої ваги набувають експертні позиції: аналітики у сфері професійної зайнятості, спеціалісти з моніторингу програм, фахівці з аналізу ринку праці та розробники тренінгових модулів. Інноваційний сегмент професії сьогодні охоплює також сфери SMM-менеджменту в соціальному секторі, фандрейзингу, правозахисної діяльності та корпоративної соціальної відповідальності, що робить соціального працівника ключовою фігурою в управлінні людським капіталом та соціальним розвитком громади. Особливої ваги набувають ролі фасилітаторів, медіаторів та тренерів, які спеціалізуються на вирішенні конфліктів і професійному навчанні, поруч із фахівцями із соціальної адвокації, що представляють та захищають інтереси вразливих груп.

Ключовим економічним чинником у цей період стало суттєве зростання посадових окладів соціальних працівників з 1 січня 2026 року — майже у 2,5 рази, що призвело до стабілізації кадрового складу в державному секторі, але водночас спричинило кількісне зменшення відкритих вакансій у регіоні в середньому на 20–25%. Таке звуження ринку пояснюється передусім різким зниженням плинності кадрів (майже на 40%) у державних установах, оскільки гідна оплата праці стимулювала досвідчених

фахівців залишатися на своїх місцях, та переходом роботодавців до стратегії відбору висококваліфікованих мультифункціональних експертів замість масового набору лінійного персоналу.

Попри загальне зменшення кількості оголошень (у середньому від 120 до 150 пропозицій щомісяця), якісний запит суттєво ускладнився: понад 60% вакансій сьогодні містять вимоги щодо володіння специфічними інструментами, такими як кейс-менеджмент, медіація та робота з травмою. Найбільшу частку ринку — близько 30% — складають запити на кейс-менеджерів та виконавців та координаторів проєктів у неурядовому секторі. Як пряма відповідь на виклики війни, критично зросла роль кризових консультантів та спеціалістів із супроводу ветеранів, що формують 25% загального обсягу пропозицій. Близько 20% ринку займає сфера інклюзивної освіти, де затребувані асистенти вчителів та вихователів, а ще 15% припадає на фахівців із «м'яких навичок» — фасилітаторів, медіаторів та тренерів, які спеціалізуються на вирішенні конфліктів у громадах, поруч із фахівцями із соціальної адвокатури та супервізорами. Інноваційний сегмент професії, що охоплює SMM-менеджмент у соціальній сфері, HR-сферу, фандрейзинг, корпоративну соціальну відповідальність та аналітику, складає близько 10% ринку. Такий стан справ підтверджує, що соціальний працівник на Хмельниччині еволюціонував у престижну та дефіцитну фігуру, здатну здійснювати експертний аналіз, моніторинг програм та стратегічне управління соціальним розвитком громади в умовах високої конкуренції.

Це викликає необхідність формування якісного кадрового резерву, що у свою чергу вимагає регулярного моніторингу та прогнозування динаміки ринку праці у соціальній сфері. Головним фактором, на який варто орієнтуватися – це тривалість війни чи, принаймні, її гарячої фази. Звісно, що усі прогнози у невизначеному середовищі є більше гіпотетичними. Втім, навіть їх варто розробляти. Отже, в оцінці прогнозних сценаріїв динаміки потреби у фахівцях соціальної роботи будемо зважати на прогноз

тривалості війни від МВФ [6], який визначає три прогностичні сценарії: базовий, оптимістичний, песимістичний.

Спираючись на ці вектори, можна сформулювати наступні гіпотетичні сценарії трансформації ринку праці в соціальній сфері:

1. Базовий сценарій (продовження активної фази протягом 2026 року).

За таких умов ринок праці соціальної сфери перебуватиме у стані «кризової стабілізації». Пріоритетним залишатиметься попит на військових соціальних працівників та фахівців із супроводу ветеранів і їхніх родин. Основні зусилля системи будуть спрямовані на роботу з гострою травмою та екстрене реагування на гуманітарні виклики, спричинені руйнуванням інфраструктури.

2. Оптимістичний сценарій (прискорене завершення війни та початок реконструкції).

У разі швидшого досягнення миру, що розглядається МВФ як «Upside scenario», фокус ринку праці суттєво зміститься у бік розвитку людського капіталу. Повернення значної кількості біженців та інтеграція ветеранів у мирне життя зумовлять критичне зростання потреби у фахівцях з інклюзії, асистентах учителів та вихователях. Соціальна сфера потребуватиме мультифункціональних експертів: кейс-менеджерів для довгострокових проєктів відновлення, соціальних аудиторів та аналітиків, здатних супроводжувати міжнародні програми реконструкції громад.

3. Песимістичний сценарій (затяжна війна високої інтенсивності).

Цей сценарій передбачає тривале виснаження ресурсів та поглиблення демографічної кризи. У соціальній сфері це призведе до домінування функцій соціального захисту та адвокації інтересів вразливих верств населення. Основними ролями стануть кризові консультанти, спеціалісти з правозахисної діяльності та фандрейзери, здатні залучати ресурси в умовах дефіциту бюджетного фінансування. Ринок праці в цьому випадку буде максимально орієнтований на неурядовий сектор та міжнародну гуманітарну допомогу.

Таким чином, розробка кадрового резерву має враховувати гнучкість професійних ролей і трансформацію системи підготовки фахівців у відповідності до найбільш ймовірних сценаріїв перебігу війни.

Література:

1.Вакансії в громадському секторі : Хмельницька область. *Портал «Громадський простір»*. URL: <https://www.prostir.ua/vacancies/> (дата звернення: 01.09.2025 - 03.03.2026).

2.Вакансії за запитом «Соціальний працівник» у Хмельницькій області. *Work.ua : сайт пошуку роботи*. URL: <https://www.work.ua/jobs-khmelnyskiy-social-worker/> (дата звернення: 01.09.2025 - 03.03.2026).

3.Вакансії у закладах освіти м. Хмельницького. *Департамент освіти та науки Хмельницької міської ради : офіційний вебсайт*. URL: <https://osvita.khm.gov.ua/про-департамент/вакансії/> (дата звернення: 01.09.2025 - 03.03.2026).

4.Єдиний портал вакансій. *Державна служба зайнятості : офіційний вебсайт*. URL: <https://jobportal.dcz.gov.ua/> (дата звернення: 01.09.2025 - 03.03.2026).

5.Соціальна сфера : вакансії у Хмельницькому. *Robota.ua : портал з пошуку роботи*. URL: <https://robota.ua/zapros/socialna-sfera/khmelnitskiy> (дата звернення: 01.09.2025 - 03.03.2026).

6.Ukraine : Request for an Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility and Cancellation of the Current Arrangement-Press Release. *IMF Country Report No. 26/58, 2026* URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2026/058/002.2026.issue-058-en.xml?cid=574341-com-dsp-crossref> (дата звернення: 07.03.2026)

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В КОРПОРАТИВІСТСЬКІЙ СИСТЕМІ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ: ВІД ІНКЛЮЗИВНОСТІ ДО ПІДКОРЕННЯ

Ковтун Олександр Сергійович

*кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи
Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*

Дискурс інклюзивності в українській науці досі концентрується на інклюзії обмеженої кількості груп населення. Насамперед він стосується людей з особливостями фізичного чи ментального здоров'я, наприклад осіб з інвалідністю. Проте зміст поняття «соціальна інклюзія» охоплює й інші групи: статусні,

етнічні, релігійні, мовні тощо. Зважаючи на такий теоретичний перекик, можна цілком виправдано заявити, що дискурс інклюзії не є інклюзивним. Відповідно, такий звужений теоретичний фокус обмежує і практику.

Таким чином, виникає об'єктивна потреба у формуванні такої системи представництва, яка була б дійсно інклюзивною та забезпечувала широку солідарність в українському суспільстві. Однією з ключових систем представництва інтересів у сучасних суспільствах є корпоративізм у його неокорпоративістському варіанті. І дослідження співвідношення корпоративістської системи представництва інтересів та громадянського суспільства мають досить давню історію [1; 2].

Ця система має як певні переваги, так і недоліки щодо забезпечення інклюзивності. На жаль, обсяг тез не дозволяє нам детально розглянути запропоновану проблематику, тому обмежимося двома взаємозаперечними тезами: по-перше, корпоративізм забезпечує кращі можливості для реалізації функції громадянського суспільства — забезпечення спільних інтересів на основі вільного об'єднання громадян; по-друге, корпоративізм перешкоджає вільному висловленню та забезпеченню спільних інтересів.

Розглянемо ці тези детальніше.

Теза 1. Перевагою корпоративізму у створенні умов представництва інтересів та досягненні значущих цілей соціальної політики є сама організація взаємодії ключових елементів (асоціацій інтересів) корпоративістської системи: держави, бізнесу, працівників та громадянського суспільства. Класик теорії корпоративізму Філіп Шміттер [2] зазначав, що кожна з асоціацій представляє специфічні інтереси та створює умови для посилення конкуренції. Такі особливості (нео)корпоративізму визначають його здатність трансформувати сучасні демократії, замінюючи участь індивідів у прийнятті рішень участю організацій, які стають «свого роду громадянами». Конкуренція всередині таких організацій заступає конкуренцію між ними. Хоча держава

враховує громадські інтереси та реагує на них, її підзвітність зберігається.

Таким чином, у корпоративістській системі, де держава виступає основним розпорядником ресурсів, досягнення соціально важливих цілей стає ефективнішим.

Теза 2. В умовах сучасного корпоративізму йдеться про функціональне поглинання громадянського суспільства. Воно перетворюється із зовнішнього опонента держави на внутрішній елемент ієрархічно впорядкованих мереж врядування, де його ресурси (легітимність та експертиза) стають об'єктом політичного обміну. Той самий Філіп Шміттер визначає такі іманентно притаманні корпоративізму «антидемократичні» риси [2]: 1) заміна індивідів як учасників політичного життя організаціями; 2) зростання впливу професійних представників спеціалізованих інтересів на шкоду громадянам з їхніми загальнішими інтересами; 3) Надання певним асоціаціям привілейованого, часто ексклюзивного доступу до прийняття рішень; 4) визнання і навіть посилення монополій над посередниками, що конкурують між собою та мають сфери впливу, які частково збігаються; 6) виникнення організаційних ієрархій, зокрема загальнонаціональних та всеохопних асоціацій, які підривають автономію місцевих, більш спеціалізованих організацій.

Одним із механізмів інкорпорації та зростання залежності громадянського суспільства від держави й міжнародних організацій є система грантової підтримки. В умовах дефіциту ресурсів добровільні об'єднання громадян змушені орієнтуватися виключно на цілі соціальної політики, що задаються джерелом фінансування (державою чи міжнародними організаціями-грантодавцями). Таким чином, громадянське суспільство не в змозі адекватно артикулювати інші інтереси та представляти їх, а отже - забезпечувати інклюзивність представництва. Виникає контрольована корпоративна демократія.

Отже, перед сучасною теорією і практикою інклюзії постають непрості завдання: по-перше, необхідність ширшого обговорення самої проблематики інклюзії, вихід за межі окремих

соціальних груп та залучення до дискурсу інших; по-друге — створення умов, за яких громадянське суспільство буде менш залежним від грантодавців, які формують «порядок денний важливого», контролюючи артикуляцію суспільних інтересів. Одним із можливих рішень може бути поширення культури краудфандингу, проте в умовах війни та руйнації економіки це також стає дедалі проблематичнішим.

Література:

1. Єремеев О. С. Громадянське суспільство в концепції корпоративного лібералізму Уільяма Лайона Макензі Кінга. *Рябівські читання – 2014: тези доповідей міжнар. наук. конф. «Ідеї, які варто вивчати» (м. Київ, 16 травня 2014 р.)*. Київ : НаУКМА, 2014. С. 11–13. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f0da183e-7d23-4cca-a82e-3df47f67c6a3/content> (дата звернення: 11.05.2026).
2. Shmitter, F. Neokorporatizm *Polis*. 1997, №2

НЕВЕРБАЛЬНЕ СПІЛКУВАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Клик Світлана Едуардівна

старший викладач кафедри психології та соціальної роботи, Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Сьогодні спілкування є чи не найважливішою сферою діяльності в соціальній роботі. Саме тому проблема комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери належить до актуальних проблем соціальної роботи. Соціальна політика держави спрямована на розвиток інклюзивної освіти як важливої складової соціальної роботи. Досліджено роль та особливості інклюзивної освіти, яка забезпечує комфортний та гуманістичний розвиток, інтеграцію осіб з обмеженими можливостями до інклюзивного освітнього середовища.

Today, communication is perhaps the most important area of activity in social work. That is why the problem of communicative competence of future social workers is one of the urgent problems of

social work. The state's social policy is aimed at the development of inclusive education as an important component of social work. The role and features of inclusive education, which ensures comfortable and humanistic development, integration of people with disabilities into an inclusive educational environment, are investigated.

Інклюзивне освітнє середовище в системі вищої освіти України є ключовим чинником, що впливає на інтенсивне реформування традиційної вищої школи, уможливаючи доступ до якісної освіти особам з особливими освітніми потребами. Збільшення фактичної чисельності дітей, у яких констатовано інвалідність, та інтенсивність інтеграції таких дітей у загальноосвітній простір вимагають формування інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України. Це дасть змогу забезпечити неперервність навчання, створити можливості для самореалізації дітей та молоді з особливими освітніми потребами

Невербальна комунікація — це мова, яка звучить навіть тоді, коли ми мовчимо. В інклюзивному середовищі вона стає не просто доповненням, а фундаментом для розуміння та взаємодії.

Невербальне спілкування охоплює міміку, жести, пози, візуальний контакт та проксеміку (дистанцію між людьми). В інклюзивному просторі, де можуть бути присутні люди з порушеннями мовлення, слуху чи особливостями когнітивного розвитку, невербальні сигнали стають основним каналом передачі емоцій і потреб.

Невербальне спілкування в інклюзивному середовищі — це процес передачі інформації без слів (за допомогою міміки, жестів, погляду, пози), який відіграє ключову роль у соціалізації, навчанні та забезпеченні комфорту для осіб з особливими освітніми потребами (ООП).

Роль невербального спілкування в інклюзії досить вагомe. Для дітей з тяжкими порушеннями мовлення або порушеннями слуху, невербальні засоби стають основним способом вираження потреб. Особливо важливе для дітей з розладами спектру аутизму

(РАС), де робота базується на емоційному контакті з педагогом. Допомогає дитині з ООП "зчитувати" ситуацію, розуміти норми поведінки та взаємодіяти з однолітками. Педагоги використовують заспокійливі жести та міміку, щоб знизити тривожність дитини.

В інклюзивному середовищі часто застосовуються системи АДК, які є частиною невербальної взаємодії:

- Жестова мова, тобто використання спеціальних жестів.
- Візуальна підтримка, а саме: картки (наприклад, PECS), картинки, піктограми, що допомагають висловити думку.
- Предметна комунікація включає в себе використання реальних предметів для вказівки на потребу.

Українська жестова мова (УЖМ) є повноцінною, самостійною мовою спілкування, яку використовують десятки тисяч громадян України як основну або єдину мову комунікації. Вона є ключовим інструментом для забезпечення інклюзії та рівних прав нечуючих людей у суспільстві.

За оцінками, щонайменше 223 тисячі людей в Україні використовують жестову мову. УЖМ є рідною мовою для багатьох нечуючих з дитинства, тоді як українська письмова мова для них часто є другою (іноземною). Жестова мова забезпечує доступ до освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Вона активно впроваджується в освітній процес, включаючи використання жестової двомовності (білінгвізму) у спеціальних закладах. Впровадження УЖМ дозволяє зруйнувати бар'єри у спілкуванні, що є критично важливим для соціальної інтеграції та формування толерантного суспільства. Розвиток інклюзії передбачає використання жестової мови у відеоматеріалах та на публічних заходах.

В Україні проводяться тренінги та курси, наприклад, для фахівців інклюзивно-ресурсних центрів, щоб вони могли краще використовувати УЖМ як засіб навчання та спілкування. Також існують ініціативи з вивчення основ жестової мови в школах та закладів вищої освіти.

Поради для роботи в інклюзивному середовищі

— Будьте спокійними та послідовними. Ваша поза має бути відкритою, а рухи — плавними.

— Використовуйте візуалізацію. Підкріплюйте слова жестами або картинками.

— Встановлюйте зоровий контакт. Намагайтеся бути на одному рівні очей з дитиною.

— Спостерігайте: Звертайте увагу на невербальні сигнали дитини (наприклад, втома може проявлятися через закривання очей або відвертання).

На жаль, у сучасній програмі підготовки соціальних працівників, на нашу думку, формуванню й розвитку вмінь вести невербальні діалоги мовою жестів приділяється недостатня увага. Випускників ЗВО не готують до надання безбар'єрної допомоги, наприклад, студентам із вадами слуху, незважаючи на їх мільйонну кількість в Україні, на їх безпосередню належність до об'єктів соціальної роботи та на те, що вони є потенційними клієнтами соціальних інституцій. Тому проблеми, які постійно виникають в інклюзивному освітньому середовищі, будуть знаходити розв'язання завдяки виникненню нових методик, підходів, створенню навчальних програм та прикладних методів навчання. Все вищезазначене повинно сприяти підвищенню професіоналізму соціальних працівників за рахунок вдосконалення їхньої підготовки та звернення особливої уваги на комунікативну компетентність, яка є вельми необхідною задля всіх напрямів роботи зі студентами з особливими потребами. Перспективним напрямком подальших досліджень стане формування інклюзивної культури в молодіжному середовищі та розробка тренінгових занять із питань етичних навичок спілкування як для студентів, так і викладачів. Таким чином, інклюзивна освіта є перспективним та актуальним напрямом не тільки в межах окремої країни, а й на міжнародному рівні.

Отже, невербальне спілкування — це міст, який дозволяє кожному бути почутим. Як і в класичній українській літературі, де жест часто важить більше за слово, у реальному житті наша увага до дрібниць створює справжню інклюзію. Невербальне

спілкування успішних дітей за даними childdevelop.com.ua часто є більш розвиненим, що свідчить про його важливість для загального успіху в житті, а не тільки в навчанні.

Література:

1. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України : аналіт. доп. / Зубченко С. О., Каплан Ю. Б., Тищенко Ю. А. Київ : НІСД, 2020. 24с

2. Кайдалова Л. Г. К 15 Психологія спілкування : навчальний посібник / Л. Г. Кайдалова, Л. В. Пляка, Н. В. Альохіна, В. С. Шаповалова. — 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : НФаУ, 2018. — 140 с.

3. Пименова Н. В. Інклюзивна освіта – одна із фундаментальних засад розвитку освіти в Україні. Педагогічні обрії № 3-4 (111-112). С. 83-89. 2020. URL : <https://choippo.edu.ua/rar/PO3420.pdf#page=83>

4. Інклюзивна освіта в Україні: принципи, переваги і особливості. URL : <https://schoolnavigator.com.ua/uk/posts/inkliuzyvna-osvita-v-ukraini>

5. Ткаченко О. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивної освіти в умовах Євроінтеграції України. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2022. Спецвипуск. С. 102-109. URL : http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/spec_2022/14.pdf

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНКЛЮЗІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВІД ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО ПРИЙНЯТТЯ

Овчаренко Олена Юрївна

доктор філософії в галузі психології (pHD), старший викладач кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Повномасштабна війна в Україні спричинила глибокі трансформації соціальної структури суспільства та актуалізувала необхідність переосмислення інклюзії як складного соціально-психологічного феномена. Зростання кількості осіб із травматичним досвідом, інвалідністю, а також внутрішньо переміщених осіб формує нові соціальні виклики та підсилює запит на ефективні механізми соціальної інтеграції. У цих умовах

інклюзія виходить за межі забезпечення фізичної доступності й набуває значення культурної практики взаємодії, що ґрунтується на визнанні різноманітності та повазі до людської гідності.

У працях українських науковців інклюзія розглядається не лише як педагогічний інструмент, а як складний процес соціалізації особистості, що передбачає її активне включення у систему соціальних відносин (Брецько І., Ямчук Т., Долиная М., 2021). В умовах війни цей процес ускладнюється впливом травматичних чинників, нестабільністю соціального середовища та підвищеним рівнем психологічної напруги.

У науковому дискурсі інклюзія визначається як багатовимірне явище, що поєднує соціальні, психологічні та педагогічні аспекти. Тривалий час основою інклюзивних підходів виступала толерантність, яка передбачає терпиме ставлення до відмінностей. Однак у сучасних умовах її можливості є обмеженими, оскільки вона не забезпечує повноцінної інтеграції особистості у соціум.

Філософське підґрунтя інклюзії базується на категоріях гідності, справедливості та взаємного визнання. Як зазначають І. Бердник та О. Рупташ, формування інклюзивного середовища можливе за умови усвідомлення принципів справедливого суспільства, в якому кожна людина визнається цінною (Бердник І., Рупташ О., 2025). Це зумовлює необхідність переходу від формального підходу до інклюзії до ціннісно орієнтованої моделі.

Важливим напрямом розвитку інклюзивного суспільства є формування безбар'єрного простору, що охоплює не лише фізичну, а й комунікативну доступність. Мова виступає ключовим інструментом формування соціальних установок, оскільки саме через неї відображаються суспільні цінності та ставлення до різних груп. У цьому контексті державні ініціативи, зокрема Національна стратегія безбар'єрності до 2030 року, сприяють формуванню інклюзивного середовища.

Толерантність як соціальна категорія є важливим етапом розвитку суспільства, однак її пасивний характер не забезпечує глибокої інтеграції. Вона передбачає радше співіснування без

активної взаємодії. Натомість прийняття передбачає активну позицію, що включає емпатію, підтримку та визнання унікальності життєвого досвіду кожної людини.

Як підкреслюють М. Нестерова та О. Оржель, соціальна інклюзія є важливим чинником формування довіри та соціальної згуртованості, особливо в умовах кризових трансформацій (Нестерова М., Оржель О., 2023). Це дозволяє розглядати інклюзію як механізм відновлення соціальних зв'язків.

Л. Прохоренко наголошує, що в умовах війни інклюзивні процеси ускладнюються через поширення травматичного досвіду, що потребує посилення психологічного супроводу та створення безпечного середовища (Прохоренко Л., 2024).

Воєнні події формують ситуацію колективної травми, яка впливає на всі рівні функціонування суспільства. Значна частина населення переживає втрати, тривогу та невизначеність, що знижує рівень соціальної взаємодії та підвищує ризики ізоляції й стигматизації.

Інклюзивний розвиток передбачає створення умов для активної участі різних соціальних груп у суспільному житті, зокрема у сфері праці. Як зазначає В. Степаненко, залучення вразливих категорій населення до економічної діяльності є важливим чинником їхньої соціальної інтеграції (Stepanenko V., 2024).

В умовах війни толерантність виявляється недостатньою, оскільки не враховує глибини індивідуального досвіду. Прийняття ж передбачає емпатійне розуміння, готовність до взаємодії та підтримки, що забезпечує реальну інтеграцію особистості.

Формування культури інклюзії відбувається на кількох рівнях:

- індивідуальному - розвиток емоційної компетентності та рефлексії;
- міжособистісному - формування довіри та емпатії;
- інституційному - впровадження інклюзивних практик;
- суспільному - трансформація цінностей і формування культури прийняття.

Отже, формування культури інклюзії в умовах війни є складним багаторівневим процесом, що передбачає перехід від формальної толерантності до глибокого прийняття. Інклюзія виступає важливим ресурсом соціальної згуртованості, відновлення довіри та формування стійкого суспільства.

Література:

1. Брецько І., Ямчук Т., Долинай М. (2021). Інклюзія: досвід психологічної практики. *Вісник Національного університету оборони України*, 62(4), 17–24. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-62-4-17-24>
2. Бердник І., Рупташ О. (2025). Філософські засади інклюзивного суспільства: гідність, справедливість і взаємне визнання. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. Студії*, 63, 11–18. <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.63.1>
3. Нестерова М., Оржель О. (2023). Соціальна інклюзія як чинник успішної співпраці університетів та громад. *Вища освіта України*, 3, 43-52. [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2023.3\(90\).06](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2023.3(90).06)
4. Прохоренко Л. (2024). Інклюзивність та безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами в умовах війни: експериментальне дослідження. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 116(4), 193-210. <https://doi.org/10.33189/ectu.v116i4.205>
5. Stepanenko V. (2024). Inclusive community development in Ukraine during the war and prospects for post-war recovery: social aspect. *Social pedagogy: theory and practice*, 56-62. <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-1-56-62>

СЕКЦІЯ ІІІ ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДТРИМКИ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Долінська Юлія Володимирівна
студентка магістратури

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка Заболоцька С.І.*

Сьогодні в умовах важких військових реалій особливо відчутно зросли психоемоційні навантаження у службово-професійній діяльності офіцерів НГУ, яка постійно насичена стресами, непередбачуваними ситуаціями, які вимагають адекватної та відповідальної поведінки, швидкого та ефективного реагування. Екстремальні умови праці, потужний вплив стрес-факторів, знижують у багатьох з них професійну активність, якість управління військовослужбовцями, породжують негативне ставлення до діяльності, відображаються на самопочутті, що в свою чергу може детермінувати появу психосоматичних захворювань, неврозів тощо. За умови участі військових у бойових діях вплив різноманітного спектру стресогенних чинників особливо зростає. Під час виконання спеціальних службово-бойових завдань солдати стикаються з постійними змінами діяльності, високою ймовірністю вітальних загроз.

Війна сьогодні вийшла на «новий рівень», сучасні розробки зброї, активне застосування БПЛА постійно підсилюють інтенсивність психоемоційної напруги рівень небезпеки, тривогу, зневіру у власних силах. У цих умовах недостатній рівень їх емоційної стійкості, що супроводжуються суттєвими

психоемоційними навантаженнями, призводить до помилкових рішень, а у крайніх випадках – паніки, не ефективної реалізації завдань чи відмови від їх виконання. Це особливо стосується солдатів ЗСУ із малим стажем роботи так і мобілізованих, які маючи військово-професійну підготовку, тривалий час не здійснювали виконання професійно-військових обов'язків, а в умовах військового стану були мобілізовані. Тривале виконання службово-військових обов'язків у напруженому стані, стресові ситуації стають причиною дезадаптації, нервово-психічного перенапруження, психічного виснаження. Невідповідність між складними службово-професійними завданнями та здатністю особистості з ними впоратися, прийняти відповідальність за управлінські рішення, призводить до виникнення у офіцерів НГУ професійного стресу, зневіри в своїх силах, емоційного вигорання, психологічної травматизації, різних негативних психічних реакцій та станів як під час виконання завдань, так і після їх завершення. Все це стає причиною зниження ефективності виконання бойових завдань, а також, збільшення бойових втрат.

Увага дослідників відповідних галузей психології до вивчення емоційної стійкості фахівців сил безпеки та оборони є цілком зрозумілою, адже більшість виникнення професійних проблем пов'язана з недостатньою стійкістю до емоціогенних впливів професійного середовища. Теоретичний аналіз наукових досліджень з означеної проблеми показує, що дослідження в цій сфері, відзначається складністю, суперечливістю і недостатністю концептуальних й 20 методологічних розробок, деякі мають фрагментарний характер. Зокрема, дослідження психологічних особливостей розвитку емоційної стійкості військових. Національної гвардії України як дослідницький предмет, залишається досі не розкритим належною мірою. Відтак, аналіз наукових розвідок досліджуваної нами проблематики, наявний досвід військово-професійної діяльності, дає змогу констатувати актуальність проблеми вивчення психологічних особливостей розвитку емоційної стійкості офіцерів НГУ, нагальну потребу

пошуку шляхів підвищення її рівня засобами цілеспрямованого впливу в процесі професіоналізації.

В рамках нашого дослідження розвиток емоційної стійкості залежить від багатьох чинників, таких як фізичне здоров'я, досвід, особисті якості, тощо, тому врахування широкого спектру цих чинників формує прикладну ефективність застосування цього підходу.

Таким чином, емоційну стійкість військових ЗСУ розглядаємо як складну динамічну інтегральною властивістю й особистісно-професійно значущу полісистемну якість, яка характеризує адекватність емоційного-вольового реагування та забезпечує цілеспрямовану поведінку офіцера, адаптацію до емоційно значущих ситуацій, його високоефективну службово-професійну діяльність у складних і стресових умовах, а отже, сприяє успішному виконанню цієї діяльності й досягненню поставленої мети. Високий рівень розвитку емоційної стійкості дозволяє підсилити ефективність службово-бойової діяльності військових, та сприяє їх саморозвитку та самоактуалізації. Емоційна стійкість значною мірою визначає результат службово-професійної діяльності військових ЗСУ, а специфіка її розвитку обумовлюється особливостями службово-професійної діяльності, особистісно-професійного розвитку.

На основі детального аналізу наукових підходів з проблеми детермінації розвитку емоційної стійкості, виокремлення наступні групи чинників: соціально-психологічні чинники, які детермінуються зовнішніми впливами на особистість; чинники, які детерміновані фізіологічними й психофізіологічними особливостями індивіда; біологічні чинники; психологічні чинники, що власне залежать від індивідуальних психологічних особливостей та психоемоційних ресурсів людини.

Література:

1. Вавринів О.С., Христюк О.Л. Дослідження психоемоційних станів особистості під впливом стресогенних факторів. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник

наукових праць / головний редактор З.Я. Ковальчук. Львів: ЛьвДУВС, 2023. Вип.2. С.11-15 DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2023-2-2>.

2. Томчук М. І. Психологічна готовність особистості до правоохоронної діяльності: монографія. Хмельницький: НВП «Єврика», 2003. 197 с.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ СТУДЕНТА З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Заболоцька Світлана Ігорівна

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка*

Психологічний супровід розвитку студента з обмеженими можливостями в інтегрованій групі є складним, багатограним і безперервним процесом, який набуває особливої актуальності в умовах сучасного освітнього простору, орієнтованого на гуманістичні цінності, принципи рівності прав, толерантності та інклюзивності. Сучасна система освіти поступово трансформується у напрямі створення рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу, незалежно від їхніх фізичних, психічних чи соціальних особливостей. Саме тому проблема ефективного психологічного супроводу студентів з особливими потребами стає однією з ключових у педагогіці та психології вищої школи.

Протягом останніх років питання навчання, виховання та соціалізації осіб з особливими потребами перебуває в центрі уваги міжнародної спільноти. Важливими документами, що регламентують ці процеси, є Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю та Всесвітня програма дій стосовно інвалідів. У цих документах закріплено основні принципи доступності освіти, недискримінації, рівності прав та створення умов для повноцінної участі кожної людини в суспільному житті. Вони підкреслюють необхідність не лише формального доступу до освіти, але й забезпечення якісного освітнього середовища, яке враховує індивідуальні потреби кожного здобувача освіти.

У контексті проблема психологічного супроводу студентів з обмеженими можливостями набуває особливого значення. Результати численних психолого-педагогічних досліджень свідчать, що значна частина таких студентів стикається з рядом труднощів як у навчальній діяльності, так і у сфері соціальної взаємодії. Серед найбільш поширених проблем можна виділити відчуття соціальної ізоляції, зниження рівня самооцінки, невпевненість у власних силах, підвищену тривожність, емоційну нестабільність, а в окремих випадках — схильність до дезадаптації. Усе це істотно ускладнює процес інтеграції в академічне середовище та негативно впливає на особистісний розвиток студента.

При впровадженні системи супроводу навчання студентів з особливими потребами заклад вищої освіти має враховувати широкий спектр факторів. Передусім це психофізичні особливості студентів різних нозологічних груп, які визначають специфіку сприйняття, обробки та засвоєння навчальної інформації. Важливим є також забезпечення умов для компенсації сенсорних порушень (зору, слуху, опорно-рухового апарату), що можуть ускладнювати доступ до навчального матеріалу.

Супровід студентів з обмеженими можливостями має носити системний характер і розпочинатися ще на етапі звернення абітурієнта до закладу освіти. Він охоплює процеси профорієнтації, підготовки до вступу, сам вступ, навчання у закладі вищої освіти, а також підтримку зв'язку з випускниками. Усі ці складові функціонують у взаємозв'язку та можуть реалізовуватися як послідовно, так і паралельно, взаємодоповнюючи одна одну. Важливо підкреслити, що система супроводу не створює привілеїв для студентів з інвалідністю, а забезпечує рівні можливості для їх повноцінної участі в освітньому процесі. Педагогічний супровід є важливою складовою загальної системи підтримки і передбачає адаптацію та оптимізацію навчального процесу відповідно до потреб студентів. Це включає використання доступних форм подання навчального матеріалу, впровадження сучасних педагогічних технологій,

індивідуалізацію навчання, а також забезпечення студентів необхідними навчально-методичними ресурсами. У ширшому розумінні педагогічний супровід можна трактувати як особливий вид взаємодії між педагогом і студентом, спрямований на підтримку особистісного розвитку, самовизначення та соціалізації. Він передбачає емпатійне розуміння студента, відкритість у спілкуванні, залучення до системи соціальних і моральних цінностей. Педагог виступає не лише як носій знань, але й як наставник, консультант і партнер у процесі розвитку особистості. Таким чином, педагогічний супровід можна розглядати як цілісний комплекс, що включає модель підтримки, модель допомоги та модель педагогічного забезпечення.

Особливе місце займає педагогічний супровід як форма педагогічної підтримки, що передбачає застосування комплексу заходів, спрямованих на індивідуалізацію та диференціацію освітнього процесу. У цьому контексті поряд із традиційними педагогічними методами (формування свідомості, організація діяльності, стимулювання активності, самовиховання) використовуються також методи соціальної роботи.

Психологічний супровід, є невід'ємною частиною загальної системи підтримки та включає кілька ключових компонентів. Перш за все, це психологічна діагностика, спрямована на виявлення індивідуальних особливостей розвитку особистості, рівня адаптації, емоційного стану та потреб студента. Другим важливим компонентом є психологічна допомога, яка може реалізовуватися у формі індивідуального консультування, групових занять, аналізу проблемних ситуацій та пошуку шляхів їх вирішення. Значну роль відіграє також проведення тренінгів особистісного зростання.

Окрім цього, психологічний супровід передбачає цілеспрямовану роботу зі стабілізації емоційної, мотиваційної та поведінкової сфер особистості студента з обмеженими можливостями. Це особливо важливо в умовах підвищеного навантаження та стресу, які супроводжують процес навчання у закладі вищої освіти.

Література:

1. Забезпечення інклюзії студентів шляхом розбудови без бар'єрного освітнього середовища. URL: <http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=інклюзія та інтеграція>.

2. Польовик О. В. Сучасний стан соціальної адаптації студентів з особливими потребами до навчально-виховного процесу. Збірник наукових праць Національної академії Державного прикордонної служби України. 2011. № 57. С. 61-64.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ КОНКУРЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Кобель Христина Романівна

студентка 4 курсу факультету психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка ***Заболоцька С.І.***

Студентська молодь є особливою соціальною групою, що вирізняється своєю динамічністю, високим рівнем активності та прагненням до самореалізації. Університети та коледжі створюють середовище, де молоді люди не тільки здобувають знання, але й активно взаємодіють між собою, що часто супроводжується проявами конкурентної поведінки. Конкуренція серед студентів може мати різні форми та наслідки, впливаючи на їх академічну успішність, мотивацію до навчання, емоційний стан та соціальні взаємини.

Вивчення конкурентної поведінки студентів є надзвичайно важливим для розуміння того, як створити сприятливі умови для їхнього розвитку. З одного боку, здорова конкуренція може стимулювати студентів до досягнення високих результатів, розвитку творчих здібностей та формування важливих соціальних навичок. З іншого боку, надмірна або нездорова конкуренція може призводити до стресу, емоційного вигорання та конфліктів у студентському середовищі.

Актуальність дослідження визначається тим, що конкурентна поведінка є невід'ємною частиною навчального процесу та професійної підготовки студентів. В умовах глобалізації та зростаючої конкуренції на ринку праці, молоді спеціалісти повинні бути готовими до ефективного суперництва, при цьому зберігаючи здатність до співпраці та командної роботи.

Конкурентна поведінка серед студентів може мати як позитивні, так і негативні наслідки, і її розуміння є ключовим для створення сприятливого навчального середовища.

Серед позитивних аспектів конкурентної поведінки варто відзначити, що конкуренція часто стимулює студентів досягати високих академічних результатів. Бажання виділитися, отримати визнання чи стипендію може мотивувати їх працювати старанніше, підвищуючи свої знання та навички. Участь у різних академічних заходах, таких як олімпіади, конкурси та конференції, сприяє розвитку критичного мислення, творчого підходу та інноваційності. Крім того, конкуренція допомагає студентам удосконалювати навички самодисципліни, планування часу та ефективного управління ресурсами.

Конкуренція також має важливе значення в підготовці студентів до професійного життя. У сучасному світі, де ринок праці стає все більш вимогливим і динамічним, здатність ефективно конкурувати є цінною навичкою. Студенти, які навчилися змагатися у здоровому середовищі, з більшою ймовірністю зможуть адаптуватися до викликів професійної діяльності, демонструючи ініціативу, лідерські якості та вміння працювати в команді [1].

Конкурентна поведінка сприяє розвитку таких важливих особистісних якостей, як лідерство, ініціативність, витривалість та самодисципліна. Розуміння механізмів цієї поведінки є ключовим для формування успішних та гармонійно розвинених особистостей.

Саме тому, конкурентна поведінка серед студентів може мати й негативні наслідки. Надмірна конкуренція може спричиняти стрес, тривожність та емоційне вигорання. Студенти, які постійно відчують тиск досягати високих результатів, можуть втратити

мотивацію до навчання та інтерес до предметів, що вивчаються, що негативно впливає на їхній емоційний стан і загальний добробут.

Конкурентна поведінка серед студентської молоді є складним і багатогранним явищем, яке може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Здорове суперництво сприяє особистісному та академічному розвитку, тоді як агресивна та руйнівна конкуренція може призводити до конфліктів, стресу та емоційного вигорання. Важливо створювати умови, що підтримують здорову конкуренцію та запобігають негативним наслідкам, зокрема через розвиток етичних норм, підтримку співпраці та надання психологічної допомоги студентам.

Для того, щоб конкуренція сприяла розвитку та особистісному зростанню студентів, важливо створити сприятливе навчальне середовище, де студенти можуть змагатися на здоровій основі, отримуючи підтримку та заохочення. Водночас, важливо враховувати індивідуальні особливості студентів та забезпечувати їм необхідну допомогу для справляння зі стресом та емоційними навантаженнями. Лише за таких умов конкурентна поведінка може стати потужним інструментом розвитку і досягнення успіху в житті.

Література:

1. Бігун Н.І. Профілактична робота в практичній психології: навч.-метод. Комплекс дисципліни. Кам'янець-Подільський. 2017. 96 с.
2. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості : навч. посібник / О. Ф. Бондаренко. Харків : ФОЛІО, 1996. 239 с.
3. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. К.: кадемвидав (Альма-матер), 2005. 360 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОСВІДОМОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Козловська Олена Ігорівна

*студентка магістратури Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка **Заболоцька С.І.**

Робота присвячена комплексному та глибокому аналізу структури самосвідомості особистості, а також визначенню її впливу на формування світогляду та поведінкових стратегій сучасної молоді. Особлива увага приділяється дослідженню ціннісних орієнтацій як одного з ключових структурних компонентів особистості, що визначає спрямованість діяльності індивіда, його життєві пріоритети, систему переконань і способи реагування на виклики зовнішнього середовища.

Особливу актуальність дана проблематика набула в умовах сучасних соціально-політичних трансформацій, зокрема в період повномасштабної війни в Україні. Війна як екстремальний фактор істотно впливає на психіку молодої людини, трансформує її уявлення про світ, змінює систему цінностей, спричиняє переосмислення життєвих цілей та сенсів.

Вітчизняні психологи та соціологи приділяють значну увагу дослідженню проблем самосвідомості молоді, розглядаючи її як динамічний процес, що формується під впливом соціального середовища. Зокрема, у працях О. Молчанової, Л. Сокурянської, О. Кислової, М. Пірен, О. Цілюрик, Н. Левковської акцентується увага на ролі соціальних інститутів (сім'ї, освіти, медіа, держави) у формуванні самосвідомості та ідентичності молодої людини. Дослідники також аналізують різні соціальні групи молоді, розглядаючи їх крізь призму культурної, професійної та соціальної ідентифікації, що дозволяє більш повно зрозуміти специфіку розвитку особистості в сучасних умовах.

Для дослідження зазначеної проблематики було використано комплекс методів, зокрема спостереження, теоретичний аналіз наукових джерел, бесіду та психодіагностичне тестування. Такий підхід дозволив не лише узагальнити теоретичні напрацювання, але й отримати емпіричні дані щодо особливостей формування самооцінки та ціннісних орієнтацій сучасної молоді.

Важливим аспектом самосвідомості є самооцінка, яка тісно пов'язана з рівнем самореалізації особистості. У цьому контексті творчість виступає як один із потенційних способів самовираження та розвитку індивіда. Проте результати дослідження свідчать про те, що в умовах війни цінності, пов'язані з мистецтвом (зокрема класична музика, література, театр, образотворче мистецтво, художня самодіяльність), відходять на другий план і займають останні позиції в ієрархії пріоритетів молоді. Це пояснюється тим, що в умовах постійної небезпеки та нестабільності молодь змушена концентруватися на базових потребах і питаннях виживання.

Натомість провідне місце у структурі цінностей займають сім'я, любов і дружба. Орієнтація на сім'ю обумовлена тим, що саме вона виступає головним джерелом емоційної підтримки, стабільності та психологічного захисту. У складних умовах війни сім'я забезпечує відчуття безпеки, приналежності та взаєморозуміння, що є критично важливим для психічного благополуччя молодої людини.

Науковці також підкреслюють, що сучасне суспільство формує у молоді новий тип особистості, який поєднує індивідуалізм із прагненням до самореалізації. Сучасний студент дедалі більше орієнтується на власні сили, можливості та здібності, усвідомлюючи, що досягнення життєвого успіху значною мірою залежить від особистої активності та наполегливості. Такі цінності, як міцне здоров'я, сім'я, емоційна близькість із друзями та матеріальна стабільність, стають визначальними для формування життєвої позиції молоді.

Водночас прагнення до самореалізації та орієнтація на особистий успіх мають як позитивні, так і потенційно негативні наслідки. З одного боку, це стимулює розвиток відповідальності, самостійності, здатності до досягнення поставлених цілей та постійного самовдосконалення. З іншого боку, існує ризик формування надмірного індивідуалізму та егоцентризму, що може призвести до знецінення моральних норм, соціальної відповідальності та емпатії.

Отже, важливим завданням сучасної освіти та виховання є формування гармонійної системи цінностей у молоді, яка поєднуватиме орієнтацію на особистісний розвиток із дотриманням етичних норм та соціальної відповідальності. Необхідно сприяти розвитку такої самосвідомості, яка не лише забезпечує досягнення індивідуального успіху, але й передбачає усвідомлення значущості інших людей, суспільства в цілому та власної ролі в ньому.

Література:

1.Боришевський, М. (2009). Самосвідомість як фактор психічного розвитку особистості. *Психологія і суспільство*, (4 (38)), 119-126. URL: <https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/435/435>

2. Інтюк Ю. (1). Дослідження самосвідомості у навчальній роботі зі студентами-психологами. *Молодий вчений*, 8 (84), 145-148. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-29>

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ У ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Кондратюк Світлана Миколаївна

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувачка кафедри психології та соціальної роботи

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Війна залишає глибокий слід у психічному стані людини, змінюючи систему цінностей, емоційне реагування, особливості сприйняття себе та навколишнього світу. Повернення ветеранів до мирного життя супроводжується необхідністю адаптації до нових

умов, переосмислення пережитого досвіду та відновлення внутрішньої рівноваги. У цьому процесі особливого значення набуває резильєнтність як здатність особистості зберігати психологічну стійкість, відновлюватися після травматичних подій та знаходити ресурси для подальшого життя.

С. Алексєєва констатує, що резильєнтність військовослужбовців є багаторівневою динамічною системою психологічних, фізіологічних та соціальних ресурсів особистості, що забезпечує здатність ефективно функціонувати в умовах екстремального стресу бойових дій, швидко відновлюватися після травматичних подій, адаптуватися до постійно змінюваних умов та зберігати боєздатність і психологічне благополуччя навіть за тривалого впливу несприятливих факторів. На відміну від статичної риси, резильєнтність є процесом, який можна цілеспрямовано розвивати та підтримувати [1, С.16].

Психологічна резильєнтність не є вродженою рисою, а формується під впливом життєвого досвіду, соціального середовища та особистісних установок. У ветеранів війни вона проявляється через здатність долати наслідки бойового стресу, підтримувати соціальні зв'язки, зберігати відчуття власної значущості та знаходити нові життєві смисли після повернення з фронту. Водночас пережиті травматичні події можуть супроводжуватися тривожністю, емоційним виснаженням, труднощами у спілкуванні та почуттям відчуження від цивільного суспільства.

М. Стасюк вважає резильєнтність індивідуальною рисою, що збалансовує соціальне й індивідуальне, стабілізує психічну й фізичну діяльність у складних ситуаціях, сприяє адаптації особистості до нових умов, а також конструктивному саморозвитку й самореалізації [2, С. 4252].

Важливим ресурсом резильєнтності є підтримка близьких людей і відчуття приналежності до спільноти. Соціальна підтримка сприяє зниженню рівня психологічної напруги та допомагає ветеранам легше проходити процес адаптації. Значну роль також відіграє можливість відкрито говорити про власний

досвід у безпечному середовищі без страху осуду чи нерозуміння. Саме тому групові форми психологічної допомоги та ветеранські спільноти часто стають ефективним простором для емоційного відновлення.

М. Стасюк наголошує, що високий рівень резильєнтності в умовах війни — це здатність до виживання і перемоги завдяки взаємопідтримці, синхронізації зусиль заради спільної мети (наприклад, допомоги ЗСУ), підвищенню продуктивності, поєднанню індивідуальних внутрішніх ресурсів з колективною діяльністю: волонтерством, обороною країни, підтримкою економіки тощо. У цьому випадку особистість самореалізується, бо індивідуальний потенціал використовує для добробуту соціуму [2, С.4253].

Не менш важливими є внутрішні ресурси особистості: здатність до саморефлексії, усвідомлення власних емоцій, навички емоційної саморегуляції та наявність життєвих цілей. Для багатьох ветеранів важливим чинником відновлення стає повернення до професійної діяльності, волонтерства або суспільно корисної активності, що дозволяє відчувати власну потрібність і контроль над життям.

Сучасні підходи до психологічної реабілітації дедалі більше орієнтуються не лише на подолання наслідків травми, але й на розвиток сильних сторін особистості. У роботі з ветеранами важливо враховувати не тільки симптоми психологічних труднощів, але й потенціал людини до відновлення, її попередній досвід подолання криз та індивідуальні способи адаптації. Формування резильєнтності потребує комплексного підходу, який поєднує психологічну допомогу, соціальну підтримку та створення умов для повноцінного включення ветеранів у життя громади.

С. Алексєєва зазначає, що військовослужбовці зазнають дії екстремальних стресорів: постійної загрози життю під обстрілами, свідчення загибелі побратимів, тривалого перебування на передовій без ротації, фізичного та психологічного виснаження. Це призводить до зростання ризику психологічних розладів,

професійного вигорання та небойових втрат. За даними психологічних служб ЗСУ, понад 60% військовослужбовців відчувають значне психологічне навантаження, що вимагає розробки ефективних підходів до підвищення їхньої психологічної стійкості [1].

Таким чином, психологічні ресурси резильєнтності є важливим чинником успішної адаптації ветеранів війни до мирного життя. Їх розвиток сприяє збереженню психічного здоров'я, підвищенню якості життя та формуванню здатності долати наслідки травматичного досвіду. У сучасних умовах особливо актуальним є впровадження програм психологічної підтримки, спрямованих на зміцнення внутрішніх і соціальних ресурсів ветеранів та їхнє довготривале психоемоційне відновлення.

Література:

1. Алексеева С. С. Психологічні особливості розвитку резильєнтності військовослужбовців. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2025. № 3(2). С. 5-19.
URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2025_3\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2025_3(2)_3)

2. Стасюк М. І. Роль резильєнтності у самореалізації особистості під час війни. *Перспективи та інновації науки (Серія "Педагогіка", Серія "Психологія", Серія "Медицина")*. 2025. № 12. С. 4243-4254.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prainnsc_2025_12_361

САМОСВІДОМОСТЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Немеш Яна Михайлівна

студентка факультету психології

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка ***Заболоцька С.І.***

Поняття самосвідомості є складним, багаторівневим і динамічним процесом, який розвивається як у філогенезі (історичному розвитку людства), так і в онтогенезі

(індивідуальному розвитку особистості). Саме тому його дослідження не може бути одноразовим чи статичним — воно потребує постійного оновлення, переосмислення та адаптації до нових соціальних, культурних і психологічних умов. Особливої ваги набуває спостереження за динамікою змін самосвідомості, адже цей процес безпосередньо залежить від умов середовища, у якому перебуває людина, та її здатності адаптуватися до цих умов.

Розвиток самосвідомості тісно пов'язаний із трансформаціями сучасного світу, який характеризується швидкими змінами, інформаційною насиченістю та соціальною нестабільністю. Самосвідомість, як і сам світ, постійно змінюється, підлаштовується під нові реалії, індивідуальні особливості людини та загальні тенденції розвитку суспільства. Зокрема, на неї впливають такі фактори, як реформування освітніх програм, зміна культурних цінностей, розвиток комунікаційних технологій, переосмислення гендерних ролей, руйнування стереотипів, а також можливість отримання нового досвіду.

Самосвідомість охоплює низку важливих аспектів, серед яких особливе місце займають саморозуміння та самопрезентація. Саморозуміння передбачає здатність людини усвідомлювати власні риси, емоції, мотиви та цілі, тоді як самопрезентація відображає спосіб, у який індивід подає себе іншим у соціальному середовищі. У цьому контексті вплив зовнішніх умов і набутого досвіду є визначальним, адже саме через взаємодію з оточенням людина формує свою ідентичність, вчиться ефективній комунікації, професійній діяльності та визначенню життєвих орієнтирів. Це дозволяє їй не лише адаптуватися до суспільства, але й активно впливати на нього.

Щодо сучасної української молоді, розвиток її самосвідомості в умовах воєнного стану зазнає суттєвих трансформацій і навіть деформацій. На сьогодні це питання є надзвичайно актуальним, оскільки воно безпосередньо пов'язане з формуванням національної ідентичності, усвідомленням приналежності до своєї держави, відстоюванням культурної незалежності, прав і свобод як на рівні суспільства, так і на рівні

окремої особистості. Війна змушує молодь переосмислювати свою роль у державі, відповідальність за її майбутнє та власне місце в соціумі.

Умови формування самосвідомості українців значною мірою ускладнені впливом воєнного стану. Постійний стрес, емоційне напруження, невизначеність і загроза життю негативно впливають на психічний стан молоді та її світосприйняття. Водночас ці ж фактори можуть мати і парадоксально позитивний ефект. У деяких випадках вони сприяють більш чіткому усвідомленню власної позиції, життєвих цілей, мотивів і цінностей, формують внутрішню стійкість та здатність до саморефлексії. В інших же випадках тривала дія стресу може призводити до розгубленості, страху, невизначеності, зниження самооцінки та соціальної замкненості, що ускладнює процес формування зрілої самосвідомості.

Попри складні умови, сучасна українська молодь має також значні можливості для розвитку власної самосвідомості. Важливу роль у цьому відіграє міжнародна підтримка, зокрема з боку країн-союзників, що проявляється у розширенні освітніх програм, академічній мобільності, доступі до нових знань і практик. Окрім того, залучення молоді до волонтерської та гуманітарної діяльності сприяє розвитку відповідальності, емпатії, соціальної активності та здатності до самореалізації. Такий досвід позитивно впливає на формування світогляду, розширення кола спілкування та глибше розуміння власної ролі в суспільстві.

Молодь є стратегічним ресурсом і майбутнім держави, тому надзвичайно важливо своєчасно виявляти та аналізувати негативні тенденції у розвитку її самосвідомості, самоідентифікації та самопрезентації. Сучасний стан молоді безпосередньо впливає на перспективи розвитку суспільства в цілому. Водночас варто зазначити, що сучасна молодь характеризується високим рівнем обізнаності, відкритістю до нових знань і прагненням до саморозвитку, як у психологічному, так і у фізичному аспектах. Саме тому важливо створювати умови

для реалізації цього потенціалу, забезпечуючи підтримку, доступ до ресурсів і можливості для розвитку.

З метою більш глибокого розуміння сучасного стану розвитку самосвідомості було обрано дану тему дослідження, яка передбачає аналіз можливих відмінностей у рівні її сформованості серед студентів різних спеціальностей. Такий підхід дозволяє визначити, чи впливає характер професійної підготовки на особливості самосвідомості, рівень рефлексії, самооцінки та життєвих орієнтацій молоді.

Разом із тим, в умовах воєнного стану зростає ризик підвищення рівня тривожності серед молоді, що може впливати на їхню поведінку та соціальну активність. Зокрема, спостерігається тенденція до орієнтації на групові форми діяльності з позиції підлеглого, а не лідера, що може свідчити про зниження впевненості у власних силах та відповідальності за прийняття рішень.

Зміни також відбуваються у когнітивній складовій самосвідомості. Вони проявляються у більш глибокому та структурованому осмисленні інформації про себе, використанні складніших логічних і смислових конструкцій при самоописі, а також у підвищенні рівня рефлексії. Молодь починає більш усвідомлено аналізувати власні дії, переживання та можливі шляхи розвитку.

Емоційно-оцінювальна складова самосвідомості також зазнає трансформацій. Зокрема, спостерігається підвищення рівня самостійності, дисциплінованості та відповідальності у прийнятті рішень. Водночас ці характеристики поєднуються з певною емоційною лабільністю, що є природною реакцією на нестабільні умови життя. Попри це, у багатьох випадках формується більш адекватний рівень самовпевненості та самокерівництва, що дозволяє молоді ефективніше діяти в умовах невизначеності, відстоювати власні цінності та приймати зважені рішення.

Література:

1. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях : посібник. Київ : Педагогічна думка, 2016. 219 с.

2. Кокун О. М. Захисний потенціал професійної життєстійкості фахівців при впливі стресових чинників воєнного часу. Методи та засоби психологічної допомоги постраждалим у подоланні ПТСР : тези доп. наук.-практ. конф., Київ-Біла Церква, 30 вересня 2023 р. Київ-Біла Церква, 2023. 268 с.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Черненко Софія Яківна

студентка 2 курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Польська мова та зарубіжна література)»

*Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка **Заболоцька С.І.***

Повномасштабна війна в Україні спричинила серйозні зміни в житті всіх людей. Особливо сильно це відчули діти, а серед них — діти з інвалідністю, які є більш вразливими. Такі діти й без того потребують особливої уваги та підтримки, а в умовах постійної небезпеки, евакуацій і розлучення з близькими їхній психоемоційний стан погіршується особливо швидко. Розуміти, що саме відбувається з цими дітьми і як їм допомогти, — завдання, яке сьогодні стоїть перед усім суспільством.

Масштаб проблеми. За даними ЮНІСЕФ, станом на 2024 рік понад 1,5 млн українських дітей потребують психологічної допомоги через наслідки війни [1]. Серед них діти з інвалідністю — одна з найбільш вразливих груп. За даними адміністративної статистики, в Україні зареєстровано близько 160 000 дітей з інвалідністю. 17 18 У 2023 році цей показник становив 159 000, що майже відповідає рівню 2016 року. Водночас, з огляду на загальне зменшення чисельності дитячого населення, це свідчить про зростання поширеності інвалідності серед дітей. За даними

ЮНІСЕФ, серед підлітків віком 15–17 років із зареєстрованою інвалідністю 58% становлять хлопці та 42% — дівчата [4]. Їхня нервова система і так працює в режимі підвищеного навантаження, тому будь-який стрес переноситься значно важче, ніж у дітей без особливих потреб. При цьому саме під час війни система підтримки таких дітей фактично зруйнувалась: реабілітаційні центри зачинились або переїхали, частина фахівців виїхала за кордон, а онлайн-заняття доступні далеко не всім сім'ям, особливо серед вимушених переселенців.

Ситуацію ускладнює і те, що багато батьків самі перебувають у стані тривоги та стресу. Вони фізично і психологічно виснажені, а тому не завжди можуть помітити зміни у поведінці дитини або знають, як на них реагувати. Фактично, дитина залишається з важким досвідом сам на сам — без терапевта, без звичного середовища, без розуміння того, що з нею відбувається.

Як це проявляється у різних дітей. Кожна дитина реагує на війну по-своєму, і ця реакція багато в чому залежить від характеру її порушення. Діти з розладами аутистичного спектру (РАС) надзвичайно гостро реагують на зміну середовища та гучні звуки. Сирени, вибухи, раптова евакуація серед ночі — все це для них може стати справжнім потрясінням. Деякі діти повністю «закриваються», перестають говорити і контактувати, інші — навпаки, стають некерованими і схильними до самоушкодження [2].

Діти із затримкою психічного розвитку (ЗПР) нерідко починають поводитися як значно менші за віком: повертаються до звичок раннього дитинства, мочать ліжко, відмовляються залишатися без дорослих навіть на кілька хвилин. Це не примха — це спосіб психіки захиститися від того, що вона не в змозі осмислити.

Діти з порушеннями опорно-рухового апарату страждають ще й від вимушеної гіподинамії. В укриттях немає місця для вправ, немає реабілітаційного обладнання, немає фізіотерапевта. Відсутність руху і звичних процедур пригнічує їх фізично, а

відчуття безпорадності — емоційно. Такі діти часто впадають у стан апатії та депресії.

Незалежно від виду порушення, є ознаки, які зустрічаються майже у всіх дітей, які переживають воєнний стрес:

- постійна тривога, страх залишатися без батьків або виходити з дому;

- нічні кошмари, крики уві сні, відмова лягати спати;

- раптові спалахи агресії або, навпаки, повна байдужість до всього навколо;

- відмова від їжі, ігор, улюблених занять;

- регрес у навичках, які дитина вже добре засвоїла [3].

Що впливає на те, як дитина переносить травму. Не всі діти з інвалідністю однаково реагують на воєнні події. Є чинники, які суттєво погіршують стан: тяжкість і характер порушення, безпосереднє зіткнення з небезпекою (обстріли, загибель близьких), вимушений переїзд, тривала відсутність корекційних занять, а також загальна нестабільність у родині. Чим більше таких чинників поєднується, тим складнішою є реакція дитини на травму.

Водночас є речі, які допомагають дитині триматися. Насамперед — це спокій і стабільність найближчих дорослих. Дитина завжди орієнтується на емоційний стан батьків: якщо мама тримається, дитині трохи легше. Важливу роль відіграє і збереження хоча б часткової рутини — однакового часу підйому, прийомів їжі, коротких занять. Для дитини з особливими потребами передбачуваність — це не просто комфорт, це базова умова відчуття безпеки.

Що можна зробити вже зараз. На рівні сім'ї найважливіше — не ізолювати дитину від того, що відбувається, але й не занурювати її в потік тривожних новин. Бажано обмежити кількість повідомлень у ЗМІ, які бачить ваша дитина, або обговорень, які вона чує про війну та тривожні події, особливо для дітей молодшого віку [5]. Варто простою мовою пояснювати, що сталося, що зараз відбувається і що робить сім'я, щоб бути у

безпеці. Дітям важливо знати, що дорослі контролюють ситуацію — навіть якщо це лише часткова правда.

На рівні фахівців — потрібно активніше розвивати дистанційні форми допомоги: онлайн-консультації психологів, мобільні бригади підтримки, телефони довіри, навчені працювати саме з дітьми з інвалідністю. На рівні держави — фінансувати реабілітаційні програми, які не зупиняються через переїзд чи відсутність стаціонарного центру поруч.

Висновки. Діти з інвалідністю переживають війну значно важче за своїх однолітків. Руйнування звичного середовища, втрата доступу до фахівців і постійний стрес залишають глибокий слід на їхньому психоемоційному розвитку. Але це не вирок. За умови своєчасної і грамотної підтримки — з боку батьків, педагогів, психологів і держави — ці діти здатні впоратися з травматичним досвідом і продовжити розвиватися. Головне — не чекати, що все мине само, а діяти вчасно і уважно.

Література:

1. UNICEF Ukraine. Humanitarian Situation Report 2024. URL: <https://www.unicef.org/ukraine>
Квітень 2025. URL: https://www.warchild.net/documents/367/Invisible_at_the_Frontline_ua.pdf
2. Максименко С. Д. Психологія дитячої травми в умовах збройного конфлікту. Київ: КММ, 2023. 184 с.
3. Романчук О. І. Психосоціальна підтримка дітей в умовах надзвичайних ситуацій. Львів: Свічадо, 2022. 96 с.
4. War Child. Невидимі на передовій: інвалідність та дитинство у війсьній Україні. Потреби та бар'єри, з якими стикаються діти з інвалідністю та їхні сім'ї в постраждалих від війни громадах України.
5. James R. N. Як допомогти дітям впоратися з травмою після війни та інших тривожних подій. *Разом by St. Jude*. 30 листопада 2023. URL: <https://together.stjude.org/uk-ua/blog/article/how-to-help-children-cope-with-war-and-troubling-events.html>

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ІЗ СИМПТОМАМИ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Ярош Леся Теодорівна

студентка факультету психології

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
*Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка **Заболоцька С.І.***

Адаптація особистості до соціального середовища є складним, багаторівневим і динамічним процесом, що здійснюється через взаємодію комплексу чинників — психологічних, соціальних, біологічних та педагогічних. У випадку військовослужбовців, які повертаються до цивільного життя після участі у бойових діях, цей процес набуває особливої складності, оскільки супроводжується глибокими внутрішніми трансформаціями особистості, зміною системи цінностей, поведінкових установок і способів реагування на зовнішні стимули. Наявність симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР) значно ускладнює процес адаптації, знижує здатність до ефективної соціальної взаємодії та підвищує ризик дезадаптації.

У сучасній науці поняття адаптації давно вийшло за межі суто біологічного трактування і розглядається як універсальний механізм пристосування людини до змінних умов середовища. Воно активно використовується у різних галузях знань — психології, соціології, педагогіці, медицині та навіть технічних науках. Як зазначає В. Овсяннікова, у межах соціально-гуманітарних дисциплін розрізняють соціальну та виробничу адаптації, які хоча й перетинаються між собою, проте мають власні специфічні сфери застосування. Соціальна адаптація охоплює ширший спектр взаємодії особистості з суспільством, тоді як виробнича включає не лише соціальні, а й технічні та

біологічні аспекти функціонування людини у професійному середовищі.

Особливе місце в структурі адаптаційних процесів займає соціально-психологічна адаптація, яка передбачає активну взаємодію особистості з соціальним середовищем. Вона включає пошукову активність людини, усвідомлення власного соціального статусу, формування соціально-рольової поведінки, а також ідентифікацію себе як члена певної групи. Важливим компонентом цього процесу є прийняття норм, цінностей і традицій соціального середовища, що забезпечує гармонійне включення особистості у спільну діяльність. Таким чином, соціально-психологічна адаптація виступає не лише як процес пристосування, але і як механізм особистісного розвитку та соціалізації.

Залежно від напрямів реалізації адаптації виокремлюють кілька її видів. По-перше, це адаптація відповідно до типу діяльності — навчальна, професійна, виробнича, сімейна, політико-правова. Кожен із цих видів відображає специфіку включення особистості в різні сфери суспільного життя. По-друге, виділяють індивідуальну адаптацію, яка передбачає пристосування до соціально-психологічного клімату колективу, прийняття соціальних ролей, орієнтацію на значущі цінності та взаємодію зі стилем керівництва. По-третє, адаптацію можна розглядати за структурними складовими, зокрема як предметно-діяльнісну, що пов'язана з ефективністю виконання конкретних видів діяльності.

Найбільш виражені зміни у людей із порушеннями адаптації, зокрема у військовослужбовців із симптомами ПТСР, спостерігаються в емоційній, особистісній та поведінковій сферах. В емоційній сфері характерними є підвищений рівень тривожності, хронічне відчуття напруження, схильність до депресивних станів, емоційна нестабільність, труднощі у контролі емоційних реакцій. В особистісній сфері можуть проявлятися підвищена сенситивність, схильність до інтроверсії,

індивідуалізм, конформність, поєднана з внутрішньою напругою, а також завищені вимоги до себе.

Поведінкова сфера також зазнає суттєвих змін. Для дезадаптованих осіб характерне використання неефективних стратегій подолання труднощів, зокрема домінування моделей «боротьби» або «уникнення». Це може проявлятися у конфліктності, агресивності або, навпаки, у соціальному відстороненні та униканні взаємодії. Крім того, спостерігається переважання цінностей-цілей над цінностями-засобами, що свідчить про орієнтацію на результат без достатньої уваги до способів його досягнення. У деяких випадках формується поведінковий тип, подібний до типу «А», який характеризується високою напруженістю, нетерпимістю до невдач і низькою стресостійкістю.

У практиці вирішення питань адаптації військовослужбовців до цивільного життя значна увага традиційно приділяється соціальним аспектам — наданню матеріальної допомоги, забезпеченню правового захисту, інформуванню про соціальні гарантії, реалізації програм підтримки та визнання заслуг. Проте при цьому нерідко недооцінюється роль психологічної допомоги, яка є ключовою для подолання наслідків психотравмуючого досвіду. Для ефективного розуміння проблем соціально-психологічної адаптації військовослужбовців важливо враховувати характер і тривалість впливу стресових факторів, з якими вони стикалися під час виконання службових обов'язків. До таких факторів належать загроза життю, втрата побратимів, постійне перебування в умовах небезпеки, фізичне та емоційне виснаження, що залишає глибокий слід у психіці людини.

Серед ключових чинників, що визначають успішність адаптації військовослужбовців до цивільного життя, можна виділити як внутрішні, так і зовнішні ресурси. До внутрішніх належать здатність до мобілізації психологічних ресурсів, сформованість емоційно-вольової сфери, рівень саморегуляції, стресостійкість, адекватна самооцінка, гнучкість мислення. Важливу роль відіграє також психологічна готовність до змін та

здатність приймати нові соціальні ролі. До зовнішніх чинників належать підтримка з боку сім'ї, позитивний соціально-психологічний клімат у колективі, доступ до психологічної допомоги та соціальних ресурсів.

Особливу роль у процесі адаптації відіграє діяльність практичного психолога, який здійснює комплексний супровід військовослужбовців. Його робота включає проведення психодіагностики з метою виявлення рівня адаптації та наявності психологічних проблем, вивчення індивідуальних особливостей особистості, а також організацію психокорекційної роботи. Це може бути індивідуальне консультування, спрямоване на опрацювання травматичного досвіду, або групова терапія, яка сприяє відновленню соціальних зв'язків, розвитку навичок комунікації та взаємопідтримки.

Таким чином, соціально-психологічна адаптація військовослужбовців із симптомами ПТСР до цивільного життя є складним і тривалим процесом, який потребує системного підходу, поєднання соціальної, психологічної та медичної допомоги. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від своєчасності надання підтримки, індивідуального підходу до кожної особистості та створення умов для її повноцінної інтеграції в суспільство.

Література:

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти : наказ МОН України від 01 жовтня 2010 р. № 912. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/8812/ (дата звернення: 20.05.2025).
2. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: наук.-метод. збірник / за заг. ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці: Букрек, 2022. 140 с.
3. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої. Київ, 2017. вип. 12. 184 с.
4. Нічого для нас без нас: посібник з інклюзивного прийняття рішень для громадських організацій людей з інвалідністю / упоряд.: В. О. Азін, Л. Ю. Байда, П. М. Ждан, та ін. Київ, Нац. Асамблея людей з інвалідністю України; Британська Рада, 2015. 98 с.

СЕКЦІЯ ІV

ІНКЛЮЗИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ: ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ, РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ

РОЛЬ ФІЗИЧНОГО ТЕРАПЕВТА В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Бровченко Лариса Миколаївна

*старший викладач кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту
Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*

Інклюзивне середовище вимагає значної переорієнтації свідомості та визначає ступінь розвитку суспільства, в якому ми живемо, внаслідок чого формується рівень підтримки один одного, прояв гуманності і толерантності у ставленні до інших.

Варто зазначити, що важливим кроком на шляху розвитку інклюзії в Україні стало створення широкої мережі Інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), які прийшли на заміну застарілій системі ПМПК, що дало змогу особам з особливими освітніми потребами (ООП) мати кваліфікований медико-психолого-педагогічний супровід. Спираючись на отримані результати комплексної оцінки, команда фахівців ІРЦ надає висновок, у якому зазначається рівень підтримки та індивідуальна програма розвитку особи з ООП, напрями і обсяг психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (Постанова КМУ від 12 липня 2017 р. № 545; Постанова КМУ від 22.08.2018 №617; Наказ МОН від 08.06.2018 №609).

За даними аналітичної доповіді Освітнього омбудсмена України спільно з Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені М. Ярмаченка НАПНУ та МОН щодо діяльності ІРЦ окреслено ряд проблемних питань, які стосуються як безпосередньо роботи Центрів в умовах військового стану, так і

кадрового забезпечення інклюзивного середовища. Головні серед них: недостатня кількість закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку кваліфікованих кадрів за напрямом інклюзії; нестача фахівців в ІРЦ через завищені кваліфікаційні вимоги при прийомі на роботу; обмежене державне фінансування та скорочення штату в умовах війни; відсутність потрібних фахівців у громадах та їх відтік з України через військові дії; непривабливість заробітної плати та перехід спеціалістів до приватного сектору праці. В той же час, спостерігається перевантаження фахівців ІРЦ, які беруть на себе навантаження відсутніх колег, що не завжди задовольняє потреби осіб з ООП у громадах, через що вони не отримують корекційно-розвиткові послуги в повному обсязі. [1]

За даними державного експертного центру МОЗ України, спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості дітей з різними категоріями порушень психофізичного розвитку. За оцінкою багатьох спеціалістів та науковців, у таких дітей часто діагностуються порушення фізичного розвитку і рухової сфери: порушення постави, ходи, рівноваги, координації, просторової орієнтації та відчуття власного тіла в просторі, затримка розвитку загальної та дрібної моторики, розлади поведінки, швидка втомлюваність нервово-м'язової системи та ін., що вимагає обов'язкового залучення до команди супроводу фахівця з фізичної терапії. [2,3,4,5]

Фізичний терапевт - професіонал з вищою освітою, який здобув фахову кваліфікацію в галузі 22 «Охорона здоров'я», за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» та володіє широким спектром знань та практичних умінь з діагностики, корекції та відновлення рухової сфери (Наказ МОН від 26.01.2024р. № 96).

Корекційно-розвитковий процес для дітей з порушеннями психофізичного розвитку має здійснюватись за принципами безперервності, систематичності та послідовності, оскільки навіть невеликі перерви в заняттях можуть призвести до втрати раніше набутих умінь або погіршити стан дитини. Заняття слід розпочинати якомога раніше, оскільки дитячий організм

характеризується активним ростом і розвитком, і є піддатливим для цілеспрямованого втручання. (А.А. Колупаєва, С.П. Миронова, В.М. Ремажевська, О.Л. Венгер, О.А. Єкжанова, Н.М. Назарова, О.А. Стребелева, А.Д. Вільшанська, М.І. Прилуцька, К.М. Протченко та ін.).

Питання кадрового забезпечення системи інклюзивного навчання фізичними терапевтами стоїть особливо гостро. Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 № 609, до постійного складу учасників команди супроводу має також входити вчитель-реабілітолог (фізичний терапевт), проте, штатний розпис більшості ЗЗСО та ЗДО не містить в переліку вказаної посади, хоча для всіх учасників інклюзивного навчання більш зручно отримувати повний обсяг послуг в межах одного навчального закладу, де сформовано інклюзивне середовище. Щоб забезпечити дитині з ООП, згідно її потреб, корекційно-розвиткові заняття з вчителем-реабілітологом, виникає потреба залучення фахівця на умовах договору (цивільно-правової угоди) або ж батьки можуть звернутись до консультанта в ІРЦ (Постанова КМУ від 12 липня 2017 р. № 545). Також, послуги з корекційно-розвиткових занять може надавати фізичний терапевт комунального чи приватного реабілітаційного закладу, проте це потребує додаткових фінансових витрат з боку батьків, натомість інклюзивне навчання є безкоштовним (Постанова КМУ від 14 лютого 2017р. №88).

Проте, з 2025/2026 навчального року впроваджуються зміни, спрямовані на посилення ролі ІРЦ, вдосконалення їх інформатизації та забезпечення кращої підтримки дітей з ООП (Наказ МОН від 06.03.2025р. № 416). Згідно даного Наказу, організацію роботи з дітьми з ООП у закладах дошкільної та загальної середньої освіти чекає чимало нововведень. Зокрема, очікується оновлення Порядку організації інклюзивного навчання у закладі дошкільної освіти, Індивідуальної програми розвитку дитини з ООП у ЗДО, Примірного Положення про команду психолого-педагогічного супроводу учня з ООП у ЗЗСО.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що на сьогодні виникає дилема між потребами осіб з ООП в отриманні якісних корекційно-розвиткових послуг в інклюзивному середовищі та можливістю задовільнити ці потреби в умовах гострої нестачі фахівців.

Вважаємо, що попри ряд труднощів, що виникли в Україні з початком війни, йде активний пошук спільних компромісних рішень між усіма ланками, що формують інклюзивне середовище навколо кожної конкретної особи з ООП.

Література:

1. Аналітична доповідь Освітнього омбудсмена України: Проблеми інклюзивно-ресурсних центрів та пропозиції щодо їх розв'язання. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://eo.gov.ua/problemy-inkliuzyvno-resursnykh-tsentriv-ta-propozytsii-shchodo-ikh-rozv-iazannia/2024/03/06/>

2. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / С.П.Миронова. - Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – 164 с

3. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: [монографія] / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко – К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. – 152 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

4. Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей із особливими освітніми потребами. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції 14-15 травня 2020 р. До 15-річчя ВГО «Українська асоціація корекційних педагогів» за ред. Синьова В. М., Київ: 2020. 158с.

5. Спеціальна освіта: проблеми та перспективи. Матеріали XIV-ї Міжнародної науково-практичної конференції 15-16 квітня 2021 р. / за ред. О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О. В., 2021. 197 с.

ПРОФІЛАКТИКА ТРАВМАТИЗМУ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВАНТАЖЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Веретко Ірина Андріївна

*старша викладачка кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту
Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*

Анотація. У тезах розглянуто особливості організації інклюзивного навчання з дисципліни «Легка атлетика та методика її викладання» в умовах воєнного стану. Акцент зроблено на забезпеченні безпеки освітнього середовища, профілактиці травматизму серед осіб з особливими освітніми потребами та впровадженні методик диференційованого фізичного навантаження з урахуванням психоемоційних і фізичних наслідків війни.

Ключові слова: легка атлетика, методика викладання, інклюзія, воєнний стан, профілактика травматизму, диференціація навантаження, фізична реабілітація, безпека.

Вступ. Сучасні виклики, зумовлені військовою агресією проти України, потребують оперативного перегляду підходів до викладання практичних дисциплін, зокрема «Легкої атлетики та методики її викладання». В умовах, коли кількість осіб з інвалідністю та ветеранів з ампутаціями чи мінно-вибуховими травмами зростає, формування інклюзивного простору на стадіонах та в манежах стає пріоритетним завданням вищої освіти. Легка атлетика є базовою для фізичної реабілітації, проте вона вимагає жорсткого дотримання протоколів безпеки для запобігання травматизму.

Постановка проблеми. Збройна агресія суттєво вплинула на методику фізичного виховання, висуваючи нові вимоги до кваліфікації викладачів. Виникла потреба в адаптації класичних легкоатлетичних вправ до потреб осіб з різними нозологіями в умовах воєнного стану, що створило низку викликів: – забезпечення безпеки занять під час потенційних повітряних

загроз та евакуації; – необхідність врахування посттравматичного стресового розладу (ПТСР) при виборі інтенсивності вправ; – запобігання фізичним ускладненням у здобувачів з протезуванням або комбінованими травмами; – розробка гнучких критеріїв оцінювання досягнень студентів в інклюзивному середовищі. Отже, проблема полягає у визначенні оптимальних методичних умов, які забезпечать ефективність занять з легкої атлетики при одночасному мінімізуванні ризиків травмування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії і методики викладання легкої атлетики ґрунтовно досліджені у працях В. Платонова, Г. Коробейнікова, В. Конестяпіна. Проблематика інклюзії у фізичному вихованні висвітлюється в роботах Т. Круцевич та О. Авраменка, де наголошується на важливості індивідуалізації навантажень. Проте специфіка профілактики травматизму в легкоатлетичних інклюзивних групах саме в умовах воєнної кризи та з урахуванням специфічних травм війни потребує подальшого поглибленого вивчення.

Основна частина. Організація навчання з дисципліни «Легка атлетика та методика її викладання» в умовах інклюзії під час війни передбачає інтеграцію оздоровчих та безпекових технологій. Основними напрямками адаптації процесу стали:

1. Диференціація навантаження. Це ключовий інструмент інклюзії. Навантаження розподіляється не за загальними стандартами, а за функціональними можливостями студента. Для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату акцент робиться на зміцненні м'язів-стабілізаторів та гнучкості. Використовується метод «пульсової вартості» вправи для запобігання перевтомі, яка в умовах стресу може призвести до травм.

2. Профілактика травматизму. Включає не лише технічну справність інвентарю, а й специфічну розминку. Підготовча частина заняття збільшується на 20-25% для кращої адаптації кровообігу. Особлива увага приділяється покриттю та взуттю, що критично для студентів із протезами кінцівок.

3. Психологічна безпека. В умовах війни гучні звуки (свистки, стартові сигнали) замінюються візуальними або

тактильними стимулами, щоб уникнути ретравматизації психіки. Диференціація навантаження також враховує емоційний стан: у дні підвищеної тривожності інтенсивність знижується на користь відновлювальних вправ.

4. Використання допоміжного обладнання. Застосування спеціальних тримачів, полегшених снарядів для метання та орієнтирів для осіб з порушеннями зору дозволяє реалізувати інклюзивний підхід без ризику падінь чи забиття.

Висновки. Адаптація методики викладання легкої атлетики до умов інклюзії під час війни вимагає від викладача поєднання ролей тренера, реабілітолога та психолога. Пріоритет безпеки та індивідуально-диференційованого підходу дозволяє забезпечити не лише фізичний розвиток, а й соціальну адаптацію постраждалих від війни, формуючи у майбутніх фахівців навички роботи у складному, але гуманному освітньому просторі.

Література:

1. Байдюк М.Ю., Галан Я.П., Молдован А.Д. Легка атлетика з методикою викладання : навч. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 184 с.
2. Закон України «Про освіту» (зі змінами та доповненнями щодо інклюзивного навчання). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ключові положення щодо інклюзивного навчання (ст. 19, 20).
3. Москаленко Н.В., Кошелева О.О., Сидорчук Т.В. Фізичне виховання в закладах вищої освіти: інноваційні підходи. Дніпро, 2022. 306 с.
4. Легка атлетика: теорія і методика тренерської діяльності : підручник / за заг. ред.: В. І. Бобровника, С. П. Совенка, А. В. Колота. Київ : Олімп. літ., 2023. Кн. 1. 712 с. Кн. 2. 608 с.
5. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць. – Вип. 4 (23). – Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2017. – 312 с.
6. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту в сучасному суспільстві: збірник наукових праць VII Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 252 с.

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У СФЕРІ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Дрюков Олександр Володимирович

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Повномасштабна війна змусила наукове суспільство помітити різке зростання потреби у формуванні механізмів підтримки ветеранів після їх повернення до цивільного життя. Важливим елементом такої підтримки є фізкультурно-спортивна реабілітація, що поєднує відновлення фізичного стану людини із процесами соціальної та психологічної адаптації.

Упродовж останніх років в Україні посилюється увага держави до розвитку ветеранського спорту, адаптивних програм та залучення ветеранів до фізичної активності. Одночасно збільшується коло суб'єктів, які беруть участь у реалізації відповідної політики.

Незважаючи на активні зміни у сфері ветеранського спорту впродовж 2025–2026 років, взаємодія між суб'єктами системи фізкультурно-спортивної реабілітації все ще не має достатньої узгодженості. Це ускладнює формування комплексної моделі реабілітаційної підтримки ветеранів війни.

Метою дослідження є визначення сучасних тенденцій розвитку нормативно-правового забезпечення міжвідомчої взаємодії у сфері фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та аналіз актуальних державних ініціатив у цій сфері.

Нормативне регулювання фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни поєднує сферу соціального захисту ветеранів, фізичної культури і спорту, медичної реабілітації та адаптивного спорту. Основу правового регулювання становлять закони України у сфері ветеранської політики, фізичної культури і спорту та реабілітації [1–3].

Наявна нормативна база не забезпечує повної цілісності системи фізкультурно-спортивної реабілітації, яка й надалі перебуває у стадії розвитку. Значна частина повноважень у цій сфері розподілена між органами влади, спортивними федераціями та громадськими організаціями, що вимагає актуалізації питань координації їх діяльності.

У 2025–2026 роках помітно посилилася державна увага до розвитку ветеранського спорту та адаптивної фізичної активності в Україні. Одним із найбільш вагомих рішень стало внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо розвитку спорту ветеранів війни. Фактично це стало нормативним закріпленням ветеранського спорту як окремого напрямку державної політики у сфері фізичної культури і спорту [5].

Серед практичних рішень особливе значення має запуск проекту «Ветеранський спорт», який передбачає фінансову підтримку ветеранів для занять фізичною культурою та спортом із використанням цифрових сервісів держави. У межах реалізації проекту формується нова модель взаємодії між органами влади, територіальними громадами та спортивними закладами [4].

Разом із тим реалізація нових програм підтримки ветеранів продемонструвала наявність координаційних проблем між суб'єктами державної політики, а також різний рівень організаційних можливостей територіальних громад.

Окрему роль у системі фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни почали відігравати спортивні федерації [2; 4]. У сучасних умовах федерації дедалі активніше залучаються до реалізації ветеранських та адаптивних спортивних програм.

Спортивні федерації беруть участь у проведенні змагань, розвитку адаптивного спорту та популяризації фізичної активності серед ветеранів війни, поступово стаючи важливим елементом взаємодії між державними структурами та громадськими організаціями.

Водночас механізми взаємодії спортивних федерацій із державними органами та іншими суб'єктами системи фізкультурно-спортивної реабілітації залишаються недостатньо

деталізованими. На практиці це може ускладнювати координацію спортивних заходів, фінансування окремих програм, обмін інформацією між суб'єктами та інтеграцію спортивної складової до загальної системи реабілітації ветеранів війни.

Окремим напрямом розвитку стає цифрова трансформація сфери ветеранського спорту. Використання електронних сервісів спрощує адміністрування програм підтримки, однак відсутність єдиного інформаційного середовища між суб'єктами системи ускладнює комплексний супровід ветеранів.

Таким чином, сучасні державні ініціативи свідчать про поступове формування в Україні нової моделі ветеранського спорту та фізкультурно-спортивної реабілітації [4–6]. Водночас міжвідомча взаємодія між суб'єктами реабілітаційної системи потребує подальшого вдосконалення.

Результати проведеного аналізу дають підстави стверджувати, що у 2025–2026 роках в Україні посилюється увага держави до розвитку ветеранського спорту та фізкультурно-спортивної реабілітації. Важливими напрямками цього процесу стали законодавче закріплення спорту ветеранів війни, впровадження експериментальних програм підтримки ветеранів, розвиток цифрових механізмів взаємодії та активізація діяльності спортивних федерацій.

Разом із тим правове регулювання взаємодії між учасниками реабілітаційної системи все ще характеризується недостатньою системністю. Це ускладнює формування комплексної моделі фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та потребує подальшого вдосконалення механізмів координації й інформаційного обміну.

Література:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ.
2. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-ХІІ.
3. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03.12.2020 № 1053-ІХ.

4. Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо розвитку спорту ветеранів війни : Закон України від 04.06.2025 № 4476-ІХ.

5. Про реалізацію експериментального проєкту щодо надання учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни допомоги для занять фізичною культурою та спортом : постанова Кабінету Міністрів України від 03.01.2025 № 2.

6. Про Національну стратегію розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих ветеранів війни : Указ Президента України від 23.08.2020 № 342/2020.

АДАПТИВНИЙ СПОРТ ЯК ЗАСІБ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Дутчак Юрій Васильович

*д.пед.н., професор, професор кафедри теорії і методики
фізичного виховання і спорту*

Хмельницького національного університету

Вступ. У сучасному світі відбуваються суттєві зміни, які є наслідком неспровокованої агресії росії проти суверенної України, що призвело до значного зростання кількості осіб з інвалідністю: військових, учасників бойових дій і ветеранів війни.

Саме через це першочерговим завданням державної політики є розроблення ефективної методології відновлення здоров'я людей, які постраждали внаслідок воєнних дій. Одним із найефективніших засобів фізичної, психологічної та соціальної адаптації людей з особливими потребами є адаптивний спорт. Він сприяє не лише покращенню фізичного стану людини, а й допомагає інтегруватися в суспільство, підвищити самооцінку та якість життя.

Адаптивний спорт охоплює різноманітні види фізичної активності, пристосовані до можливостей людей з порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху, інтелектуального розвитку та інших функціональних обмежень. Сьогодні він є важливою

складовою системи реабілітації осіб з інвалідністю в багатьох країнах світу.

Мета дослідження полягає у встановленні можливостей адаптивного спорту для реабілітації осіб з інвалідністю.

Результати дослідження. У сучасних умовах особливо гостро постає проблема відновлення здоров'я військовослужбовців у всіх вимірах їхнього фізичного, психологічного та соціального функціонування в післявоєнний період. Одним із найдієвіших інструментів такої реабілітації є фізично-спортивна підтримка захисників України, що передбачає залучення до різних видів адаптивного спорту, які відповідають інтересам і можливостям конкретної особи.

Адаптивний спорт розроблений з урахуванням індивідуальних потреб учасників, котрі мають різні види фізичних травм, а його гнучкість дозволяє змінювати правила та використовувати спеціальне обладнання для забезпечення доступності занять для всіх. Такий підхід дає можливість врахувати рівень фізичної підготовки та характер обмежень, зокрема ампутації, травми спинного мозку та інші ураження, і створити умови для тренувань людей із різноманітними травмами, об'єднуючи їх у спільному спортивному середовищі.

Завдяки своїй універсальності адаптивний спорт дозволяє ветеранам обирати вид активності, який найбільше відповідає їхнім потребам і вподобанням, що суттєво підсилює мотивацію до реабілітаційного процесу [1].

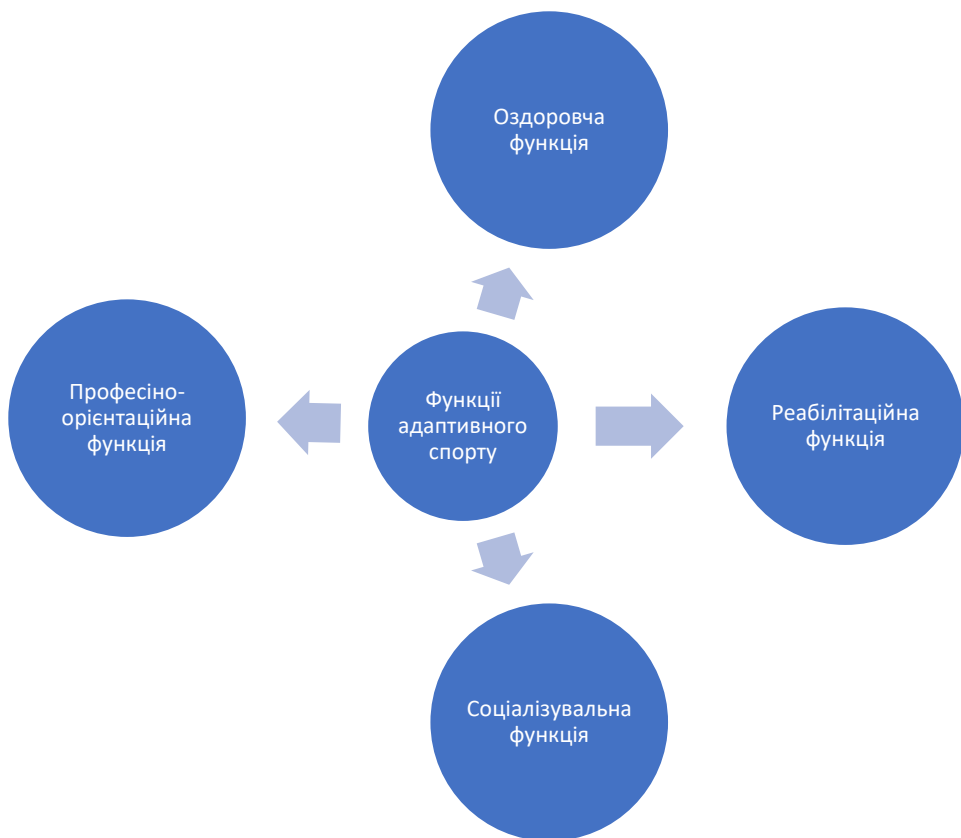
Це явище має вагомий соціальний ефект, оскільки сприяє інтеграції людей з інвалідністю, зокрема ветеранів війни, у суспільство, підтримує їхній фізичний розвиток, покращує психологічний стан і допомагає формувати стійкі соціальні зв'язки.

Зважаючи на важливість впливу адаптивного спорту на суспільство, у квітні 2025 року були внесені зміни до Закону України «Про фізичну культуру і спорт», а саме, статті 1 була доповнена дефініцією: «адаптивний спорт - діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на залучення осіб з

інвалідністю та/або осіб з обмеженням повсякденного функціонування до занять фізичною культурою з метою сприяння відновленню для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, соціально-трудової адаптації та інтеграції в суспільство, сприяння фізичній, психологічній реабілітації, забезпечення можливості ведення самостійного способу життя та залученості до місцевої спільноти»[2].

Адаптивний спорт є одним з напрямів фізичної культури, поряд з фізичним вихованням різних верств населення, масовим спортом, фізкультурно-спортивною реабілітацією та передбачає систему спортивної діяльності, спеціально організована для людей з інвалідністю з урахуванням їхніх фізичних можливостей та стану здоров'я.

Функціональний потенціал адаптивного спорту, на думку І. Когут та Т. Кравченко реалізується через низку взаємопов'язаних функцій (Рис. 1) :

Рис. 1. Функції адаптивного спорту

оздоровча функція полягає у зміцненні здоров'я, підвищенні загальної та спеціальної працездатності, покращенні функціонального стану серцевосудинної, дихальної та м'язової систем;

реабілітаційна функція забезпечує відновлення або компенсацію порушених рухових функцій, розвиток залишкових можливостей організму, а також сприяє формуванню навичок самоконтролю та саморегуляції рухової діяльності;

соціалізувальна функція проявляється у створенні умов для активної соціальної взаємодії, подолання ізоляції, формування

комунікативних умінь та інтеграції осіб з інвалідністю або функціональними обмеженнями у суспільне життя;

професійно-орієнтаційна функція адаптивного спорту є особливо значущою у контексті підготовки майбутніх фахівців фізкультурно-спортивної галузі, оскільки сприяє формуванню практичного досвіду реабілітаційної діяльності, розвитку професійного мислення, емпатії та готовності до роботи в інклюзивному середовищі [3, 4].

Слушною, є думка І. Когут, що адаптивний спорт розвивається за двома напрямками: спорт вищих досягнень (паралімпійський та дефлімпійський спорт і спеціальний олімпійський рух) та масовий (оздоровча-рекреаційний) [5, с.25].

Регулярні фізичні навантаження з позитивно впливають на роботу організму та сприяють відновленню втрачених функцій.

До основних позитивних ефектів занять адаптивним спортом відносять зміцнення м'язів та опорно-рухового апарату, покращення координації рухів, розвиток витривалості, нормалізація роботи серцево-судинної та дихальної систем, профілактика ускладнень, пов'язаних із малорухливим способом життя.

Особливо важливим є те, що спортивні заняття допомагають людям з інвалідністю підтримувати фізичну активність і самостійність у повсякденному житті.

Адаптивний спорт відіграє важливу психологічну роль у житті людей з інвалідністю або особливими потребами. Він допомагає не лише покращити фізичний стан, а й підтримує емоційне здоров'я, сприяє розвитку особистості та соціальній адаптації. До основних психологічних функцій адаптивного спорту відносимо, як вважає : підвищення самооцінки та впевненості в собі, подолання психологічних бар'єрів, зниження рівня стресу та тривожності, формування мотивації до активного життя та розвиток вольових якостей.

Участь у тренуваннях і змаганнях допомагає особі з інвалідністю відчувати власні можливості, досягати успіхів і

формувати позитивне ставлення до себе, тобто підвищує самооцінку та впевненість у собі.

Адаптивний спорт сприяє зменшенню страху, невпевненості, замкненості та відчуття ізольованості. Особа з інвалідністю вчиться долати труднощі та адаптуватися до нових умов.

Фізична активність позитивно впливає на нервову систему, що має прояв у покращенні настрою, знижує емоційне напруження та допомагає боротися з депресивними станами.

Спортивні досягнення стимулюють прагнення до саморозвитку, самостійності та нових цілей.

Традиційно заняття адаптивним спортом передбачають командну роботу, яка забезпечує налагодження комунікацій, знаходження нових друзів та відчуття підтримки колективу, інтеграцію у суспільство.

Адаптивний спорт формує наполегливість, дисциплінованість, витривалість, відповідальність, силу волі без яких неможливе досягнення високих результатів.

Психологічна роль адаптивного спорту полягає у зміцненні емоційного стану, розвитку особистості та соціальної інтеграції людини. Він є важливим засобом підтримки психічного здоров'я та формування активної життєвої позиції.

Адаптивний спорт є важливим засобом соціальної адаптації людей з інвалідністю та особливими потребами. Він допомагає людині активно включатися в суспільне життя, розвивати навички спілкування та відчувати себе повноцінним членом суспільства.

Соціальна адаптація, як вважає І. Єнгаличева є процесом пристосування людини до умов життя в суспільстві, формування навичок спілкування, самостійності та активної участі в соціальному середовищі [6, с. 49].

Адаптивний спорт допомагає уникнути замкненості та самотності, створює умови для активного життя та участі у громадських заходах.

Завдяки заняттям адаптивним спортом особа з інвалідністю людина набуває соціального досвіду, який допомагає у навчанні, працевлаштуванні та громадській діяльності.

Адаптивний спорту має велике значення для суспільства, сприяючи рівності можливостей, формує інклюзивне середовище, популяризує здоровий спосіб життя та виховує повагу до людських можливостей та досягнень.

Соціальна адаптація через адаптивний спорт полягає у розвитку комунікації, самостійності, впевненості та активної життєвої позиції людини. Спорт, на думку М. Приймака, допомагає людям з інвалідністю інтегруватися в суспільство, реалізувати свої можливості та покращити якість життя [7, с. 79].

Висновок. Адаптивний спорт є важливим засобом реабілітації осіб з інвалідністю. Він позитивно впливає на фізичний стан, психологічне здоров'я та соціальну адаптацію людини. Завдяки спорту люди з інвалідністю мають можливість реалізувати свої здібності, вести активний спосіб життя та бути повноцінними членами суспільства.

Розвиток адаптивного спорту є важливим завданням держави та суспільства, адже він сприяє формуванню гуманного та інклюзивного середовища.

Література:

1. Ziv, G., Lidor, R., & Levin, O. Providing choice of feedback affects perceived choice but does not affect performance. PeerJ, 2022. №10, e13631.

2. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4370-20#Text> Дата звернення 30.04.2026.

3. Когут І. О. Соціально-гуманістичні засади розвитку адаптивної фізичної культури в Україні : моногр. Львів : СПОЛОМ, 2015. 284 с.

4. Кравченко Т. П. Аналіз міжнародного досвіду впровадження адаптивного спорту в систему інклюзивної освіти // Пед. академія : наук. зап. 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14944073>

5. Адаптивний спорт: навч.-наоч. посіб. / І. О. Когут, Є. В. Гончаренко, Т. А. Кропивницька, В. Л. Маринич, С. Ф. Матвеев, С. А. Шигікова, Н. М. Крушинська, С. В. Бекар. К.: Національний університет фізичного виховання і спорту України, 2025. 228 с.

6. Єнгаличева І. Соціальна адаптація як вид соціальної послуги незахищених категорій населення. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», 2025. №1(54), С. 48–52.

7. Приймак М. Особливості соціальної адаптації спортсменів на різних етапах спортивної кар'єри. Sport Science Spectrum, 2025. № 1. С. 77-82.

РОЛЬ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УКРАЇНІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Кравчук Людмила Степанівна

*кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри кафедри фізичної терапії ерготерапії, фізичної культури і спорту
Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*

Кравчук Мирослава Василівна

*викладач кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту
Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*

Реабілітація стала ключовим елементом та є одним із пріоритетів державної політики у сфері охорони здоров'я, адже саме вона забезпечує відновлення функцій організму, соціальну інтеграцію та підвищення якості життя людей після хвороб, травм чи ускладнень хронічних станів. В Україні питання реабілітації набули особливої ваги 60% 40% позитивні зміни без змін 45 в умовах тривалої воєнної агресії, коли різко зросла кількість військових та цивільних осіб, що зазнали тяжких травм, ампутацій, неврологічних уражень і посттравматичних стресових розладів. Одночасно із цим триває реформування системи охорони здоров'я, у межах якої реабілітація інтегрована як складова універсального охоплення послугами охорони здоров'я (УНС). Відповідне законодавче закріплення, а також розвиток фінансових механізмів державного покриття медичних послуг створюють підґрунтя для формування стійкої, ефективної системи реабілітації [1].

Поняття сталого розвитку охорони здоров'я охоплює економічну життєздатність фінансування, екологічну відповідальність інфраструктури, соціальну справедливість у доступі до послуг та здатність системи адаптуватися до кризових ситуацій — таких як пандемії чи воєнні дії. У реабілітаційній сфері цей підхід передбачає наявність довгострокового та передбачуваного фінансування, розвиток людських ресурсів і мультидисциплінарних команд, забезпечення географічної,

фінансової та інформаційної доступності послуг, а також технологічне оновлення — від сучасного реабілітаційного обладнання до цифрових інструментів і телереабілітації. Важливою умовою є інтеграція реабілітації в загальну систему первинної, вторинної і третинної медичної допомоги через створення безперервного маршруту пацієнта. Такий підхід відповідає Цілям сталого розвитку ООН, зокрема Цілі 3 «Здоров'я та якість життя», що спрямована на забезпечення здорового способу життя та добробуту для всіх без винятку [2].

У контексті України реалізація цих принципів має свої особливості. Законодавча база вже створює основу для функціонування системи реабілітації, визнаючи її невід'ємною частиною охорони здоров'я, однак на практиці залишається потреба у розробленні підзаконних актів, чітких механізмів фінансування та стандартизації клінічних маршрутів [3]. Попри значний прогрес, система ще не повністю здатна забезпечити сталість послуг, через нерівномірність фінансування, кадровий дефіцит і регіональні диспропорції. Реформа фінансування, зокрема Програма медичних гарантій, розширила перелік безоплатних пакетів реабілітаційної допомоги, але проблема рівного доступу до них, а також покриття довготривалих потреб, таких як протезування або амбулаторна терапія, залишається відкритою. Відповідно, важливим завданням є розроблення стійких моделей фінансування. ВООЗ разом з Європейською обсерваторією підтримують Україну у впровадженні стратегій, що враховують сталий розвиток системи охорони здоров'я й адаптацію механізмів фінансування до потреб населення [1, 4]. Суттєве значення має також розвиток інфраструктури та людських ресурсів. Воєнні дії спричинили значне навантаження на медичну систему, руйнування частини реабілітаційних центрів та відділень, що ускладнило доступ пацієнтів до якісних послуг. Водночас виявлено дефіцит кваліфікованих фахівців, особливо у сільських і прифронтових регіонах, де мультидисциплінарні команди часто відсутні. Міжнародні організації — такі як WHO, UNDP, UN та численні міжнародні фонди — активно сприяють

відновленню реабілітаційних сервісів, підтримують підготовку спеціалістів і впроваджують програми обміну досвідом [4, 5]. Саме людський капітал є фундаментом сталості системи, оскільки без підготовлених фахівців навіть найкраща інфраструктура не може забезпечити повноцінну допомогу.

Окрему увагу слід приділити зростанню попиту на реабілітаційні послуги. Його збільшення зумовлене не лише воєнними пораненнями, а й старінням населення, поширенням хронічних неінфекційних хвороб та наслідками пандемії COVID-19, що створила нову категорію пацієнтів із постковідним синдромом. Це потребує масштабування послуг — від гострої стаціонарної до тривалої амбулаторної, фізичної, психологічної та соціальної реабілітації. У цьому контексті сталий розвиток виступає як системоутворюючий принцип, що допомагає збалансувати навантаження, ресурси та потреби суспільства [6, 7]. Формування сучасної системи реабілітації на засадах сталого розвитку вимагає поєднання кількох практичних напрямів. Насамперед ідеться про забезпечення стійкого фінансування, яке дозволить включити реабілітацію до базових пакетів державних гарантій і передбачити довгострокове покриття витрат на складні випадки, зокрема протезування чи тривалу терапію. ВООЗ рекомендує створювати спеціальні фінансові інструменти, що підвищують прогнозованість і ефективність розподілу ресурсів [8]. Наступним компонентом є розвиток кадрового потенціалу — створення освітніх програм, міждисциплінарних протоколів і системи безперервного професійного розвитку для фізичних терапевтів, ерготерапевтів, реабілітологів, логопедів і психологів. Саме мультидисциплінарна взаємодія дозволяє забезпечити цілісність процесу відновлення [9].

Паралельно зі зміцненням кадрової бази потрібно модернізувати інфраструктуру та впроваджувати новітні технології. Відновлення та переоснащення реабілітаційних відділень має здійснюватися з урахуванням принципів енергоефективності, екологічності та універсального дизайну. Важливо також розвивати телереабілітаційні послуги, які

забезпечують доступ пацієнтів до фахівців навіть у віддалених або небезпечних регіонах. Цифровізація системи охорони здоров'я, зокрема інтеграція з платформою eHealth, може суттєво підвищити ефективність координації між рівнями медичної допомоги. Ключовим аспектом залишається забезпечення інклюзивності й доступності реабілітаційних послуг. Важливо гарантувати фізичну доступність закладів, фінансову доступність для вразливих груп населення — ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю — а також інформаційну доступність через поширення знань про права на реабілітацію та можливості отримання допомоги. Водночас система має враховувати специфічні потреби жінок, дітей і людей похилого віку, що є одним із базових принципів справедливості в охороні здоров'я [4].

Важливу роль у формуванні сталої системи відіграє координація між державними інституціями, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Така співпраця дозволяє узгоджувати цілі, уникати дублювання функцій та ефективніше використовувати ресурси. Зокрема, в межах ініціативи ООН в Україні пропонується розробити національну дорожню карту розвитку реабілітації з чіткими індикаторами результативності та механізмами моніторингу, що базуватиметься на принципах сталого розвитку [10]. Водночас реалізація цих завдань стикається з низкою бар'єрів. Основними серед них є нестабільність фінансування в умовах війни, руйнування інфраструктури, кадровий дефіцит та фрагментація послуг між державним і недержавним секторами. До цього додаються соціальні проблеми — стигматизація осіб з обмеженими можливостями, недостатня інформованість населення про права на реабілітацію, а також нерівність у доступі до сучасних технологій.

Подолання цих викликів потребує системного підходу, який охоплює одночасно політичні, фінансові, кадрові та суспільні аспекти [4, 9]. Щоб зміцнити стійкість реабілітаційної системи, доцільно реалізувати кілька стратегічних кроків. Передусім слід

забезпечити сталі джерела фінансування та створити механізми для покриття довготривалих реабілітаційних потреб. Необхідно розробити національні клінічні маршрути, що визначатимуть послідовність надання допомоги від гострого періоду до соціальної інтеграції, а також інтегрувати телереабілітацію як обов'язкову складову доступності. Важливим є інвестування у підготовку кадрів — шляхом державних стипендій, програм перепідготовки та міжнародного обміну. Крім того, слід створити національну аналітичну платформу для моніторингу потреб і результатів реабілітації, що об'єднує дані eHealth та спеціалізованих реєстрів. Важливою умовою є також активне залучення громадських організацій та спільнот людей з інвалідністю до процесу планування та оцінки послуг, що сприятиме підвищенню прозорості й довіри [11]. Отже, сучасна система реабілітації є ключовим чинником забезпечення сталого розвитку охорони здоров'я в Україні, оскільки сприяє збереженню працездатності, соціальній інтеграції та підвищенню якості життя населення. Розвиток реабілітаційної допомоги на принципах доступності, безперервності та міжсекторальної взаємодії зміцнює стійкість медичної системи та зменшує нерівність у доступі до послуг. Законодавчі зміни, розширення державного фінансування й підтримка міжнародних партнерів створюють умови для подальшої інтеграції реабілітації у всі рівні медичної допомоги.

Впровадження інноваційних підходів — таких як телереабілітація, мультидисциплінарні команди та цифрові рішення — сприятиме підвищенню ефективності й довготривалій стійкості системи охорони здоров'я. Формування сучасної реабілітаційної системи на засадах сталого розвитку забезпечить гармонізацію з європейськими стандартами та підвищить готовність медичної галузі до воєнних і післявоєнних викликів. Фінансування: Робота виконана в рамках проекту 2023.04/0073 Національного фонду досліджень України.

Література:

1. WHO Country Office in Ukraine annual report 2023. World Health Organization. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/379233/WHO-EURO-2024-10750-50522-76336-eng.pdf>. iris.who.int (дата звернення 06.10.2025)
2. How the UN is supporting The Sustainable Development Goals in Ukraine. United Nations Ukraine. URL: <https://ukraine.un.org/en/sdgs> (дата звернення: 06.10.2025).
3. ReliefWeb. Legislation of rehabilitation in Ukraine. <https://response.reliefweb.int/ukraine/trauma-and-rehabilitation-technicalworking-group/legislations-rehabilitation-ukraine-zakonodavstvo-zreabilitacii-v-ukraini> (дата звернення 06.10.2025)
4. Situational Analysis on the Rights of Persons with Disabilities in Ukraine. Country brief. URL: <https://globaldisabilityfund.org/new/wpcontent/uploads/2025/03/Country-brief-Ukraine.pdf>. Global Disability Fund (дата звернення 06.10.2025)
5. Jarno Habicht, Mark Hellowell, Joe Kutzin. Sustaining progress towards universal health coverage amidst a full-scale war: learning from Ukraine. Health Policy and Planning. 2024. Vol. 39, No 7, P. 799–802. URL: <https://doi.org/10.1093/heapol/czae041> (дата звернення: 06.10.2025).

РЕГБИ НА ВІЗКАХ ЯК ІНСТРУМЕНТ РАДИКАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Левківський Богдан Казимирович

провідний науковий співробітник відділу приватного права та процесу Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Актуальність обраної теми для виступу зумовлена безпрецедентною кількістю ветеранів із важкими мінно-вибуховими травмами та ураженнями опорно-рухового апарату внаслідок повномасштабної агресії проти України.

Ветерани з такого роду травмами потребують сучасного підходу до реабілітації, що має включати і фізичну терапію. У 2021 році було ухвалено новий Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», яким було введено поняття фізичної реабілітації та надано тлумачення відповідно до якого фізична

терапія розглядається як процес забезпечення розвитку, максимального відновлення та підтримання рухової і функціональної спроможності осіб з обмеженнями повсякденного функціонування або таких дій, у яких можуть виникнути такі обмеження. Фізична терапія призначається, планується та здійснюється фізичним терапевтом або під його контролем [1].

Традиційні медичні протоколи відновлення часто виявляються недостатніми для повної соціальної інтеграції осіб із інвалідністю, оскільки не враховують психологічну потребу ветеранів у командній приналежності та адреналіновій активності [2, с. 12]. В цьому контексті саме регбі на візках постає не просто як спорт, а як комплексна система фізичної та ментальної терапії.

Метою виступу є обґрунтування переваг активного залучення ветеранів до регбі на візках як провідного методу інклюзивної реабілітації, що сприяє швидкій зміні ідентичності з «пацієнта» на «атлета».

Наукова розробленість цієї теми в академічній літературі базується на працях західних дослідників (Дж. Гопкінс), які вивчають вплив контактних видів спорту на ветеранів воєн в Іраку та Афганістані. В Україні дослідження ветеранського спорту лише починають систематизуватися в межах спортивної медицини та соціальної психології, проте досвід таких проєктів як «Ігри Нескорених» (Invictus Games) вже надає достатню емпіричну базу для аналізу [3].

Регбі на візках, історично відоме як «murderball», є унікальним контактним видом спорту, спеціально розробленим для осіб із порушеннями функцій нижніх кінцівок. Для українських ветеранів цей спорт стає ідеальним перехідним етапом від військової служби до цивільного життя, оскільки він зберігає ключові елементи бойового братерства, зокрема високу інтенсивність, стратегічне планування, фізичний контакт та взаємодопомогу в межах підрозділу (команди) [4].

Фізичний аспект реабілітації в регбі є надзвичайно потужним. Постійна маневреність на спеціалізованих візках розвиває м'язи плечового поясу, спини та грудей, що є критично

важливим для осіб із травмами рухового апарату, нижніх кінцівок та хребта. Динаміка гри змушує організм працювати на межі можливостей, що значно прискорює метаболічні процеси та покращує кардіоваскулярне здоров'я порівняно з пасивними фізіотерапевтичними процедурами.

Слід звернути увагу, що головною перевагою залучення ветеранів зазначеної категорії до регбі на візках є психологічний вплив. Ветерани часто стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) та відчуттям відчуженості від цивільного суспільства. Регбі на візках легалізує прояви здорової агресії та змагальності, які є природними для військових, але часто пригнічуються в лікарняних умовах. Зіткнення візків під час гри стає символічним актом подолання фізичних обмежень.

Соціальна інклюзія відбувається через формування міцної спільноти, де ветерани діляться досвідом адаптації, побуту та протезування поза межами ігрового майданчика. Аналіз залучення ветеранів до збірної України з регбі на візках підтверджує, що регулярні тренування зменшують рівень соціальної ізоляції на 60% та підвищують шанси на успішне працевлаштування завдяки відновленню впевненості у власних силах. Важливо розуміти, що регбі, як активний жорсткий спорт вимагає специфічної інфраструктури починаючи від спеціалізованих оборонних та наступальних візків до безбар'єрних спортивних залів.

Впровадження таких програм на державному рівні дозволить перейти від застарілої моделі «опіки» над ветеранами до сучасної моделі їхнього розширення прав і можливостей. Адаптивний спорт, зокрема на візках, виступає не просто засобом фізичної активності, а фундаментальним інструментом ресоціалізації. Спортивна діяльність дозволяє ветерану відновити контроль над власним тілом та життям, трансформуючи сприйняття травми з «обмеження» у «виклик».

Згідно з цією концепцією, реабілітація через регбі базується на принципі суб'єктності оскільки ветеран перестає бути об'єктом медичних маніпуляцій і стає активним учасником соціального процесу. Програми, що спираються на такі напрацювання,

передбачають не лише фізичні тренування, а й створення інклюзивного середовища, де за принципом «рівний-рівному» формується нова ветеранська ідентичність.

Саме через високу динаміку та командну взаємодію в регбі на візках досягається найвищий рівень психологічної стійкості, що є критично важливим для інтеграції в цивільне суспільство. Таким чином, перехід до моделі empowerment означає визнання ветерана як капіталу нації, чия сила та адаптивність, загартовані в спорті, стають рушієм для розбудови безбар'єрного майбутнього України. Регбі на візках демонструє суспільству, що інвалідність не є синонімом слабкості, а лише іншим способом прояву сили духу.

Висновок доповіді полягає у визнанні регбі на візках одним із найбільш ефективних методів комплексної реабілітації ветеранів війни в Україні. Цей вид спорту забезпечує не лише відновлення фізичних кондицій, а й задовольняє гостру потребу в соціальній ідентифікації та психологічному розвантаженні. Для подальшого розвитку інклюзії необхідно інтегрувати спортивні секції безпосередньо в структуру реабілітаційних центрів, забезпечити фінансування закупівлі професійного обладнання та популяризувати ветеранський спорт як невід'ємну частину національної політики вдячності. Перехід від медичної допомоги до спортивних перемог є найкоротшим шляхом до повноцінного повернення воїнів у суспільство.

Література:

1. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: монографія. Київ: Міленіум, 2004. 265 с.
2. Коробка Л. І. Психологічне здоров'я людини в контексті здорового способу життя. *Освіта регіону*. 2011. Т. 2. С. 332–339.
3. Коцан І. Я. Ложкін Г.В., Мушкевич М.І. Психологія здоров'я людини. Луцьк, РВВ «Вежа», 2011. 430 с.
4. Перелигіна Л. А. Світлична Н.О., Приходько Ю.О. Проблема збереження психічного здоров'я фахівців ризиконебезпечних професій *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2011. Т. 4. С. 237–243.

5. Соціально-психологічні засади становлення екологічно орієнтованого способу життя особистості: монографія / Ю. М. Швалб, О. Л. Вернік, О. О. ВовчикБлакитна, О. В. Рудоміно-Дусятська та ін.; за ред. Ю. М. Швалба. Київ: Педагогічна думка, 2015. 216 с.

6. Bohucharova O. I. Psychological mechanisms of poststress personality development of ukrainian forced migrants with uidp status. *Ukrainian psychological journal*. 2017. № 4 (6). P. 17–33.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОРАНЕНИХ ПРИКОРДОННИКІВ У РАМКАХ ПРОЄКТІВ МВС: ДОСВІД ФІЗИЧНОЇ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ ТА СПОРТИВНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ

Маковський Артем Олегович

доктор філософії з психології, старший викладач кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України

Грінченко Галина Василівна

здобувач вищої освіти за ОПП «Психологія» Міжнародного гуманітарного університету

Повномасштабна збройна агресія росії проти України зумовила значне зростання кількості військовослужбовців із бойовими травмами опорно-рухового апарату, неврологічними порушеннями та посттравматичними стресовими розладами. Військовослужбовці-прикордонники, які несуть службу на найбільш напружених ділянках державного кордону, становлять окрему категорію постраждалих, реабілітація яких потребує спеціалізованих міждисциплінарних підходів.

У межах державної політики підтримки ветеранів МВС України реалізує два профільних проєкти – «Незламні» та «З фронту – в чемпіони». Перший спрямований на комплексну фізичну та психологічну реабілітацію поранених, другий – на залучення ветеранів до систематичних спортивних занять як інструменту соціальної та функціональної реінтеграції. Обидва

проекти базуються на принципі поетапності: від гострої медичної допомоги до відновлення функціональних можливостей і повернення до активного соціального життя.

Фізична відновлювальна медицина в рамках зазначених ініціатив охоплює кінезіотерапію, механотерапію, гідрореабілітацію та функціональний тренінг із використанням адаптивного спортивного обладнання. Особливу роль відіграє нейром'язове перенавчання – метод, що дає результати при відновленні після ампутацій та периферичних нейропатій, характерних для мінно-вибухових травм. Протоколи фізичної реабілітації адаптуються індивідуально з урахуванням характеру поранення, психоемоційного стану та реабілітаційного потенціалу пацієнта.

Щодо спортивної реінтеграції, то вона є не лише засобом фізичного відновлення, а й механізмом психологічної стабілізації. Участь у змаганнях, у тому числі в рамках Invictus Games та національних адаптивних чемпіонатів, формує відчуття причетності до спільноти, відновлює цілепокладання і знижує ризик соціальної ізоляції. Міжнародний досвід – зокрема британська програма Battle Back та американська Warrior Games – підтверджує, що інтеграція спорту в реабілітаційний процес скорочує тривалість відновлення та підвищує якість життя учасників порівняно з суто медичними протоколами.

Ключовим викликом залишається координація між військово-медичними установами, реабілітаційними центрами та спортивними федераціями. Відсутність єдиного реєстру реабілітованих і стандартизованих критеріїв оцінки функціонального прогресу ускладнює моніторинг ефективності програм. Перспективним кроком є впровадження цифрових платформ супроводу реабілітантів із фіксацією динаміки відновлення та автоматизованим формуванням індивідуальних рекомендацій.

Таким чином, досвід реалізації проектів МВС засвідчує, що поєднання клінічної реабілітаційної медицини зі спортивно орієнтованим підходом є ефективною моделлю для

прикордонників із бойовими травмами. Подальший розвиток цього напрямку потребує законодавчого закріплення стандартів реабілітації, міжвідомчої координації та інтеграції апробованих міжнародних практик у вітчизняну систему ветеранської підтримки.

Література:

1. Міністерство внутрішніх справ України. Хвиля відновлення: як проєкт «МВС Незламні» реабілітує ветеранів. *Офіційний сайт МВС України*. 21.11.2025. URL: <https://mvs.gov.ua/news/xvilia-vidnovlennia-iaak-projekt-mvs-nezlamni-reabilituje-veteraniv> (дата звернення: 04.05.2026).

2. Міністерство внутрішніх справ України. МВС розвиває системну реабілітацію для захисників: адаптивний спорт та соціальний супровід. *Офіційний сайт МВС України*. 19.04.2025. URL: <https://mvs.gov.ua/news/mvs-rozvivaje-sistemnu-reabilitaciiu-dlia-zaxisnikiv-adaptivnii-sport-ta-socialni-suprovid> (дата звернення: 04.05.2026).

3. Міністерство у справах ветеранів України. Спортивні ініціативи, які об'єднують ветеранів по всій Україні. *Офіційний сайт Мінветеранів*. URL: <https://mva.gov.ua/presenter/category/86-novini/v-1> (дата звернення: 04.05.2026).

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПІСЛЯ ПРОТЕЗУВАННЯ НИЖНІХ КІНЦІВОК

Маремуха Андрій Олександрович

*викладач кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури та спорту
Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*

У зв'язку з військовими діями та зростанням кількості випадків судинних захворювань, питання якісного протезування та подальшого відновлення стає критичним для соціальної адаптації пацієнтів. Тому реабілітація після протезування не просто технічне встановлення протеза, а відновлення мобільності, самостійності та якості життя людини. [1]

Велику роль грають не тільки високотехнологічні комплектуючі, а і розуміння фізіології роботи організму, просторової біомеханіки рухів, біоінженерії та психології мислення. Маючи довіру пацієнта, працівники протезно-

ортопедичних компаній вкладають свої знання для витвору мистецтва. Мистецтва що буде дарувати те що було втрачено.

Незалежно від типу ампутації, конструкції і рівня мобільності майбутнього протезу пацієнт потребує реабілітації. Тому реабілітація є безперервним процесом, що поділяється на три ключові фази: [2]

- **Передопераційний та ранній післяопераційний етапи.** Включає в себе підготовка кукси до протезування. Використовується самомасаж. Компресійне бинтування за допомогою еластичного бинту. Профілактика контрактур у суміжних суглобах, яка досягається спеціалізованими викладками культу та терапевтичними вправами. Десинтизація культу досягається мануальними техніками. Також важливим аспектом є психологічна підтримка пацієнта та робота з родичами для організації побуту і ергономіки побутових приміщень на ранній реабілітаційний період.

- **Підготовчий етап (передпротезний).** Включає в себе більш глибоке пропрацювання роботи м'язів тулуба, рук та збереженої кінцівки зі збереженням балансу та координації без протеза.

- **Основний етап (протезний).** Пацієнта навчають основним навичками ходьби на протезі, а також гігієні та догляду за основними вузлами протезу. Здійснюється підгонка та налаштування протезу. Часто на другий третій місяць після активного використання культеприймач потребує заміни або корекції, а якість реабілітації зробить таку заміну з мінімально затратною як фінансово так і фізично.

В після протезній реабілітації активно діє Мультидисциплінарний підхід. Залучаються для взаємодії такі фахівці. Хірург та протезист контролюють стану кукси та налаштування протеза. Фізичний терапевт розробляє індивідуальний плану фізичної терапії з залученням ерготерапева, що адаптує побутове середовище під нові можливості пацієнта. Психолог працює над подолання "фантомного болю" та прийняття нового образу тіла. [3]

Зараз використовуються сучасні технології у відновленні, а саме використання міоелектричних протезів та колінних вузлів з мікропроцесорним керуванням, що потребують специфічних тренувань нервово-м'язового контролю. Застосування методів віртуальної реальності (VR) для покращення пропріоцепції. Дзеркальна терапія як золотий стандарт подолання фантомно-больового синдрому. [4]

Отже успіх реабілітації на 70% залежить від мотивації пацієнта та регулярності фізичних тренувань. Інтеграція пацієнта в суспільство вважається завершеною лише тоді, коли він здатний виконувати щоденні завдання без сторонньої допомоги. [5]

Література:

1. Герцик М. С. *Теорія і методика фізичної реабілітації*. – Львів: ЛДУФК, 2018. – 384 с.
2. Корж М. О., Радченко В. О. *Довідник ортопеда-травматолога*. – Київ: Видавничий дім «МОРІОН», 2020.
3. Вакуленко Л. О. *Фізична терапія при ампутаціях нижніх кінцівок: навчальний посібник*. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2021.
4. World Health Organization. *Standards for Prosthetics and Orthotics*. Geneva: WHO, 2017.
5. Esquenazi, A., & DiGiacomo, R. *Rehabilitation After Amputation*. In: Braddom's Physical Medicine and Rehabilitation. Elsevier, 2021. pp. 1014–1045.
6. Gailey, R. S. *Predictive Outcome Measures for Lower Limb Amputees*. Physical Medicine and Rehabilitation Clinics of North America, 2014.
7. Національний класифікатор НК 025:2021 «Класифікатор функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я» (МКФ).

РОЛЬ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ТА ФІЗИЧНОМУ ВДОСКОНАЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ

Пуча Володимир Іванович

*голова циклової комісії фізичної культури та спорту Хмельницького фахового коледжу
Університету «Україна»*

Актуальність. У теорії фізичного виховання і спортивного тренування основними фізичними (руховими) якостями називають: силу, швидкість, витривалість, спритність і гнучкість. Однак останніми роками замість існуючого основного терміна спритність, який виявився дуже багатозначним, нечітким, ввели в теорію практику термін координаційні здібності, почали говорити про систему таких здібностей і необхідність диференційованого підходу до їхнього розвитку.

У сучасних умовах значно збільшився обсяг діяльності, здійснюваної в імовірнісних і несподівано виникаючих ситуаціях, що вимагає прояву винахідливості, швидкості реакції, здатності до концентрації та перемикання уваги, просторової, часової, динамічної точності рухів і їхньої біомеханічної раціональності.

Координаційні здібності - це можливість індивіда, що визначають його готовність до оптимального управління і регулювання рухової дії. Нині фахівці налічують від 2-3 загальних до 5-7 (за іншими даними, до 11-20 і більше) спеціальних і специфічно виявлених координаційних здібностей, таких як координація діяльності великих м'язових груп усього тіла; загальна рівновага; рівновага із зоровим контролем і без нього; рівновага на предметі; врівноважування предметів; швидкість перебудови рухової діяльності тощо. Серед координаційних називають також здатність до просторової орієнтації, дрібну моторику, здатність до диференціювання, відтворення, відмірювання й оцінювання просторових, силових і часових параметрів рухів, ритм, вестибулярну стійкість, здатність довільно розслабити м'язи. Здатність до реагування дає змогу

швидко і точно виконати цілий, короткочасний рух на відомий або невідомий задалегідь сигнал усім тілом або його частиною (рукою, ногою).

Здатність до перебудовування рухових дій - це швидкість перетворення вироблених форм рухів або перемикання від одних рухових дій до інших відповідно до мінливих умов.

Здатність до узгодження - з'єднання (співпідпорядкування) окремих рухів і дій у цілісні рухові комбінації.

Здатність до рівноваги - збереження стійкості пози в тих чи інших статичних положеннях тіла (у стійках), під час виконання рухів (у ходьбі, під час виконання вправ, у боротьбі з партнером). Здатність відчувати ритм - здатність точно відтворювати заданий ритм рухової дії або адекватно варіювати його у зв'язку з умовами, що змінилися. Вестибулярна (статокінетична) стійкість - здатність точно і стабільно виконувати рухові дії в умовах вестибулярних подразнень (перекидів, кидків, поворотів). Довільне розслаблення м'язів - здатність до оптимального узгодження розслаблення і скорочення певних м'язів у потрібний момент.

Важливим чинником успішних дій є швидкість переробки інформації. Швидкоплинна інформація каналами зв'язку надходить у мозок. Тут вона переробляється, і подається команда у виконавчі органи. Майстри високого класу (спортивні єдиноборства зокрема) відрізняються більш досконалою діяльністю мозку. Швидкість переробки інформації в них підвищується насамперед завдяки інтелектуальним функціям, до яких входять елементи оцінки, вибору, узагальнення дій тощо. Захисні дії є наслідком передбачення можливих нападницьких дій противника.

Для здійснення цілеспрямованого і точного руху необхідно, щоб збудження надходило лише на певні нервові клітини, інші ж мають бути в цей час у загальмованому стані. Взаємодіючи один з одним, процеси гальмування і збудження утворюють у корі головного мозку надскладну мозаїку зі збуджених і загальмованих нейронів, мозаїку не статичну, а

динамічну, таку, що безперервно змінюється. Завдяки цій взаємодії в русі включаються то одні, то інші м'язові групи. Так буває під час будь-якого руху, і що складнішим виявляється рухове завдання, то складніше відбувається чергування процесів збудження і гальмування.

Ступінь досліджуваності проблеми. Розвиток координаційних здібностей як напрям базової фізичної підготовки активно розвивається в зарубіжній науковій спільноті. Дослідження надають глибоке розуміння ролі розвитку координації в досягненні високих спортивних результатів, а також пропонують практичні підходи до її застосування у реабілітаційних програмах.

Мета і методи дослідження. Метою дослідження є оцінка ефективності засобів розвитку координаційних здібностей як засобу реабілітації.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукової літератури, опитування, методи спостереження та аналіз якісних даних.

Сутність дослідження. Перший етап дослідження включав аналіз наукової літератури щодо застосування засобів розвитку координаційних здібностей у сфері фізичного виховання, спортивного тренування, психоемоційного відновлення та реабілітації. Було опрацьовано низку наукових джерел, що містять відомості про механізми впливу розвитку координації на покращення спортивних результатів(зокрема в спортивних єдиноборствах) та фізичного розвитку особистості.

Другий етап дослідження передбачав проведення емпіричного дослідження, яке включало опитування, методи спостереження та експериментальне впровадження засобів фізичної культури в розвитку координаційних здібностей та використання останніх для вирішення інших завдань.. Спостереження показали, що в процесі занять покращувалася технічна підготовка. Здатність виконувати складнокоординаційні рухи дає можливість вирішувати додаткові тактичні завдання. Також спостерігається підвищення спеціальної витривалості.

Основні висновки. Розвиток координаційних здібностей важливий елемент фізичного та інтелектуального розвитку особистості, невід'ємна частина спортивної підготовки та програм реабілітації. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення методики застосування засобів розвитку координаційних здібностей, визначення її оптимальної тривалості та впровадження у роботу з різними категоріями населення. Зокрема, перспективним є розширення застосування цієї методики в інклюзивному середовищі.

Література:

1. Маленюк Т.В. Відновлювальні засоби працездатності у фізичній культурі та спорті: навчальний посібник (електронне видання). Кропивницький, Видавець Лисенко В.Ф., 2023. 182 с.
2. Кабашнюк В. О. Психофізіологія : навчальний посібник. – Львів : Новий Світ-2000, 2011. – 200 с. – лист МОНУ № 14/18.2-130 від. 23.01.2006 р.
3. Медична та фізична терапія при бойових ушкодженнях кінцівок на етапах відновного лікування./Б.А.Пустовойт, С.А. Калмиков, Ю.С. Калмикова та ін. - Х.:ТОВ “Планета-прінт”, 2019.-304с. ISBN 978-617-7751-02-0
4. Чайковський М., Потапчук Є., Петреченко С. Психодіагностика та психокорекція посттравматичного стресового розладу : навчально-методичний посібник/за ред. М. Чайковського. Київ: Університет “Україна”, 2025. 218 с.
5. Колумбет О.М. Розвиток координаційних здібностей молоді: монографія. Київ, 2014. 396 с.

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Орехов Валерій Володимирович

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри правових та інформаційних технологій
Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*

Російсько-українська війна завдає величезної шкоди Україні. І справа не лише в тисячах смертей, зруйнованих внаслідок російської агресії об'єктів інфраструктури, екологічних катастрофах. Багато людей в наслідок бойових дій отримали

різноманітні травми і тепер потребують особливих умов для соціальної адаптації.

Серед осіб, що втратили здоров'я через війну, переважна більшість – учасники бойових дій. Тривале перебування на полі бою нерідко має негативний вплив на психічне здоров'я. Повернення з фронту у мирне життя не знімає шкоду від емоційно-психічних перевантажень під час бойових дій. Організм військовослужбовця (діючого або колишнього) дуже поступово адаптується до нових, уже мирних, реалій. І перша його реакція на повернення в мирне життя, природно, є збуджено-позитивною. Військовослужбовці перебувають в ейфорічному стані, немовби не помічають життєвих проблем, відчують надзвичайну самовпевненість [1, с. 51]. Їх поведінка може характеризуватися гіперактивністю, виявами агресії, апатії. Через таку поведінку у них можуть виникати конфлікти з членами суспільства, які не розуміють причин такого поведіння з боку військовослужбовця. Непорозуміння з оточуючими здатне погіршити й без того важкий стан психіки особи, що пройшла через жахи війни. Вихід ними може шукатись у вживанні спиртних напоїв чи інших засобів для відгородження від проблем навколишньої реальності.

Наступною фазою стає період «розчарування», що триває від 8 до 10 місяців після повернення з зони конфлікту і характеризується переосмисленням усього що відбулося, у цій фазі присутня реальне сприйняття життя, що нерідко супроводжується появою постстресового психічного розладу (ПТСР) [1].

Тому важливо на початковій стадії забезпечити військовослужбовців кваліфікованою психологічною допомогою. Має проводитися комплексна психологічна реабілітація, спрямована на швидку адаптацію до мирного життя та нормалізацію психічного стану.

Важливо також проводити у суспільстві відповідну роз'яснювальну роботу, яка б забезпечувала розуміння населенням особливостей спілкування з воїнами, що повернулися, і, відповідно, зменшення конфліктних ситуацій.

Окрім психічних проблем, багато ветеранів зазнають важких фізичних травм, через що потребують протезування та забезпечення додатковими засобами реабілітації. Своєчасність та успішність протезування є надзвичайно важливим чинником адаптації військовослужбовців. Протезування не лише відновлює втрачені функції та покращує мобільність, але й відіграє важливу роль у психологічній реабілітації та підвищенню самооцінки таких осіб [2, с. 134].

Також надзвичайно важливим є забезпечення ветеранам належного соціального захисту. Серед проблем, з якими найчастіше стикаються військовослужбовці при повернення до мирного життя (особливо з важкими порушеннями здоров'я) – труднощі з пошуком роботи, труднощі з адаптацією до цивільного ринку праці через відсутність необхідних навичок або обмежену мобільність через проблеми із здоров'ям; бюрократичні труднощі: оформлення документів, отримання статусу «особа з інвалідністю внаслідок війни», безоплатного лікування та реабілітації, забезпечення житлом та грошової компенсації на житло, матеріальної допомоги тощо [3, с. 43]. З цією метою мають бути створені соціальні програми, які б передбачали індивідуальний підхід до кожного військового, сприяли його максимально ефективній адаптації в мирному житті.

Отже, для осіб, що постраждали внаслідок війни, і в першу чергу – з числа військовослужбовців – надзвичайно важливе забезпечення повноцінної соціальної адаптації, яка може охоплювати надання психічної реабілітації, протезування, а також належного соціального захисту.

Література:

1. Бріер Д., Скот К. Основи травмофокусованої психотерапії. Львів : Свічадо, 2015. 448 с.
2. Спицька К.О. Інновації у соціально-правовому захисті осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2025. Випуск 87: частина 2. С. 132-136.
3. Дуля А. В., Лехолетова М. М., Лях Т. Л. Особливості соціальної роботи з особами з інвалідністю внаслідок війни. *Науковий часопис НПУ імені М. П.*

Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2024. Випуск 98. С. 42-46.

СЕКЦІЯ V

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ, ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ТРАВМОСЕНСИТИВНІ ПРАКТИКИ

ІНТЕГРАЦІЯ ТРАВМОСЕНСИТИВНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ОФІЦЕРІВ-ПСИХОЛОГІВ

Ганаба Світлана Олександрівна

д. філос. наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України

У часи повномасштабної війни, масових переміщень, втрат та хронічного стресу зростає кількість учасників освітнього процесу із травматичним досвідом, що актуалізує проблему організації навчального простору як безпечного середовища, побудови довіри, підтримка співпраці та розвиток відчуття власної спроможності та здатність робити вибір у певній ситуації, що склалася. Безпека як фізична, так і психологічна — є засадничою умовою будь-якої взаємодії. Довіра формується через послідовність, прозорість і повагу до меж іншої людини. Надання вибору дозволяє людині відчувати контроль над ситуацією, що особливо важливо після досвіду безсилля, притаманного травми[1].

Загалом йдеться про певну філософію професійної діяльності, яка сприяє більш глибокому розумінню поведінки, емоцій та реакцій людини як адаптивних відповідей на пережитий досвід. Взаємодія потребує особливої обережності, емпатії та створення умов, які мінімізують ризик повторної травматизації. Йдеться про реалізацію травмо-сенситивного підходу як способу навчання та взаємодією з учасниками освітнього підходу, який враховує, що здобувач освіти пережив травматичні події й потребує особливої підтримки, безпеки та розуміння. З огляду на те, що травми негативно впливають на освітній процес, оскільки погіршують пам'ять і концентрацію уваги, викликають різкі

емоційні реакції й знижують мотивацію до навчання та створюють труднощі з довірою до інших людей.

Серед викликів є, врахування того, що низка навчальних ситуацій передбачає роботу з темами травми, насильства чи втрати, що може активізувати їхні власні переживання. Другим викликом є недостатня підготовка викладачів у травмосенситивному форматі (з огляду на те, що традиційна система освіти орієнтована переважно на передачу знань, а не на створення емоційно безпечного простору). Викладачі можуть не мати достатніх навичок для розпізнавання ознак дистресу у здобувачів або для належного реагування на емоційно складні ситуації, що виникають в освітньому процесі. Третій виклик пов'язаний із самою структурою освітніх програм, які часто залишаються ригідними та перевантаженими теоретичним матеріалом. Йдеться про нестачу часу та ресурсів для впровадження рефлексивних практик, супервізій, навчання саморегуляції, тобто тих елементів, які є критично важливими для формування травмосенситивного фахівця.

У контексті підготовки майбутніх психологів демонстративний підхід означає, що сам освітній процес має бути організований із урахуванням можливого травматичного досвіду студентів. Це передбачає обережне використання навчальних матеріалів, які можуть містити тригерний контент, впровадження практик емоційної підтримки та створення атмосфери, в якій здобувач освіти може вільно висловлюватися без страху осуду чи знецінення. Загалом йдеться про створення безпечного освітнього середовища й повагу до досвіду здобувачів освіти, емоційної підтримки та гнучкості навчального процесу тощо. Серед організаційних підходів у підготовці офіцерів-психологів НАДПСУ — це розвиток травмосенситивної комунікації викладачів, попередження про використання тригерного контенту, забезпечення участі у чутливих обговореннях тощо.

Релевантним є формування професійних компетентностей є етична чутливість, навички стабілізації здобувача та роботи з власними реакціями тощо. Серед методів навчання, які пройшли

апробацію на освітньо-професійній програмі “Психологія” / “Психологія оперативно-службової (бойової) діяльності” (далі - ОПП) — рольові ігри з обережною модерацією, кейс-методи із фокусом на травму, ведення рефлексивних щоденників, участь у супервізійних групах, участь у тренінгових завданнях за принципом “рівний-рівному” тощо.

Травмосенситивний підхід в ОПП реалізується через зміст навчання, а саме вибіркові дисципліни: “Психологія девіантної поведінки”, “Психологія емоцій з тренінгом емоційної стійкості”, “Психологія стресу”, “Психологія здоров’я” тощо. Важливою є практична підготовка, яка передбачає використання сучасних методик надання психологічної допомоги та кризового консультування, а також проведення тренінгів та моделювання кризових ситуацій, ознайомлення з практиками бойового досвіду.

Один із базових принципів травмосенситивного підходу — це швидка підтримка після травматичної події та запобігання ускладненням. Проведення учасниками клубу “Ментального здоров’я” тренінгів з психологічної адаптації першокурсників та надання психоедукаційних знань здобувачам, які навчаються на інших освітньо-професійних програмах (за принципом “рівний-рівному”) у підсумку сприяє формуванню навичок створення безпечного психологічного середовища.

Акцент, що освітній процес має бути не лише інформативним, а й безпечним.

Викладачі, які працюють на ОПП у контексті підвищення кваліфікації пройшли навчання надання першої психологічної допомоги з фахівцями Ізраїльської коаліції травми й успішно імплементують цей досвід у практики навчання.

Отож, травмосенситивний підхід у підготовці майбутніх психологів є не просто бажаним, а необхідним компонентом сучасної освіти, особливо в умовах травматизованого суспільства. Його суть полягає у створенні безпечного, підтримуючого та гнучкого освітнього середовища, яке враховує досвід кожного учасника процесу. Водночас впровадження цього підходу потребує системних змін, підготовки викладачів, адаптації

навчальних програм та розвитку культури турботи про психічне здоров'я. Лише за умови комплексного вирішення цих викликів можна підготувати психологів, які будуть не лише професійно компетентними, а й чутливими до травми як чужої, так і власної.

Література:

1. Столярик О. Ю., Семигіна Т. В. Орієнтовані на травму підходи: важливість у підготовці соціальних працівників та напрями розвитку. Педагогічна академія. Наукові записки. 2024. №10. С. 24-34.

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНОГО БОЙОВОГО ТА КРИЗОВОГО ДОСВІДУ У ПРАКТИКУ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОПП “ПСИХОЛОГІЯ” НА ДПСУ)

Ганаба Світлана Олександрівна

д. філос. наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України

Актуальність теми визначається насамперед умовами **повномасштабної війни в Україні**, яка спричинила: масове залучення військовослужбовців до бойових дій, постійний вплив екстремальних і загрозливих факторів, значне зростання психоемоційного навантаження. За таких умов збільшується кількість бойових психологічних травм, випадків посттравматичного стресового розладу, кризових психологічних станів тощо. Вочевидь, зростає потреба у кваліфікованих офіцерах-психологах, які здатні ефективно діяти безпосередньо в умовах війни [1]. Йдеться про діяльність психолога як організатора психологічної підтримки в екстремальних умовах, фахівця з кризового реагування здатного надавати допомогу під час виконання військовослужбовцями службово-бойових завдань та проводити роботу з військовослужбовцями груп ризику тощо, що у підсумку вимагає якісно нового рівня підготовки, який виходить за межі традиційної академічної освіти.

Реалізація освітньо-професійної програми “Психологія”/”Психологія оперативно-службової (бойової) діяльності” (далі — ОПП) передбачає оновлення змісту освітніх компонентів з урахуванням бойового досвіду, а саме: моделювання кризових ситуацій, формування навичок швидкого реагування, надання першої психологічної допомоги, використання реальних кейсів в освітній діяльності тощо. На ОПП започатковано онлайн-проект “Відкриті психологічні студії”, де психологи-практики, психологи з бойових підрозділів діляться з своїм досвідом та передовими практиками, які потім використовуються в освітньому процесі.

Прикладами оновлення змісту освітніх компонентів з урахуванням бойового досвіду викладачів, здобувачів вищої освіти, психологів, які проходять службу у бойових підрозділах, закордонних закладів вищої освіти та центрів психологічної допомоги та психоедукації є “Психологія діяльності в особливих умовах”, “Морально-психологічне забезпечення ДПСУ”, “Військова психологія”, “Військове лідерство” тощо. Релевантними є тренінгові програми з надання першої психологічної допомоги під час виконання бойових завдань, вивчення та відпрацювання низки міжнародних протоколів, що демонструють кращі моделі психологічної практики та враховують практичний досвід Коаліції травми (Ізраїль), дослідження Університету штату Флорида (США) тощо, використання стандартів ЄС — інтегрованих у положення Уніфікованої програми підготовки (УПП) представників прикордонних відомств країн ЄС (Common Core Curriculum – 2022), тренінги організовані Консультативною місією Європейського союзу. Суттєвою складовою є практична підготовка здобувачів у підрозділах охорони державного кордону.

Додатково, наприкінці кожного навчального року зі здобувачами ВО проводяться комплексні практичні заняття на тлі єдиної тактичної обстановки, в умовах, що максимально наближені до особливостей майбутньої професійної діяльності. Здобувачі ВО отримують практичні навички під час тренінгів

клубу “Ментального здоров’я”. Діяльність клубу спрямована на формування професійних умінь і компетентностей здобувачів освіти, розвиток навичок психоедукаційної роботи та набуття досвіду практичної взаємодії з різними категоріями учасників освітнього процесу. Зауважимо, що освітній процес на ОПП орієнтований на компетентнісний та практикоорієнтований підходи й реалізується через низку тренінгів, симуляцій кризових ситуацій, супервізійну підготовку, що у підсумку підсилює актуалізацію окресленої теми як частини військової освіти в Україні.

Література:

1. Акімов О. Інтеграція бойового досвіду в освітній процес розвитку компетентності лідерства та командної роботи. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2024. № 6. С. 14-24.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ НАВЧАННІ

Геделевич Єлена Василівна

*викладач циклової комісії з менеджменту
Хмельницького фахового коледжу Університету «Україна»*

Дідик Алла Василівна

*викладач циклової комісії інформаційних технологій
Хмельницького фахового коледжу Хмельницької торговельно-економічної академії*

З інтенсивними розвитками інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та глобалізаційними процесами з’явилися нові потреби в усіх сферах життя суспільства, в тому числі в освіті. З виникненням величезної кількості потоків інформації та даних спричинило до цифровізації.

Термін «цифровізація» вперше було введено у вжиток у 1995 р. американським інформатиком Ніколасом Негропonte (Массачусетський університет) [1, с. 23]. Але обговорення науковцями про дані процеси розпочалися ще в 60-70 роки ХХ століття.

В сучасному світі значний вплив на розвиток цифровізації відбувся під час COVID-19, особливо в освіті. Саме в цей період стало видно досягнення цифровізації в освіті та необхідність вдосконалення. В Україні, крім пандемії, ще розпочалась повномасштабна війна, то цифрові інструменти стали базовим рішенням для безперервного доступу до знань попри безпекові обмеження та масову міграцію населення.

Доступність та ефективність навчання залежить не лише від мотивації здобувачів освіти, індивідуальних особливостей, підходів до навчання, а й від якості викладання, важливим інструментом якого є сучасні цифрові технології. Інтеграція цифрових технологій в освітній процес швидко змінює традиційні навчальні моделі на інноваційні, що зумовлює необхідність у порівнянні та аналізі міжнародних і вітчизняних підходів щодо їх застосування в навчальному процесі в умовах інклюзивності освіти [2].

Сучасна інклюзивна освіта знаходиться у фазі кардинальних змін, що визначаються впровадженням цифрових технологій у всі сфери навчального процесу. Завдяки стрімкому розвитку інтернету та супутніх комунікаційних технологій, з'являються нові інструменти, які суттєво змінюють традиційні підходи до навчання та дають можливість переосмислити роль викладача і здобувача в освітньому процесі. Інноваційні цифрові рішення, зокрема адаптивні платформи, інтерактивні освітні ресурси та мобільні додатки, відкривають нові можливості для персоналізації навчального середовища здобувачів із особливими освітніми потребами, дозволяючи створювати індивідуальні траєкторії засвоєння матеріалу на основі аналізу їхніх поточних результатів та особистих потреб [3].

Ці інновації дозволяють не лише адаптувати навчальний контент під індивідуальні вимоги кожного здобувача освіти, але й створити динамічне середовище, де кожен може вносити свій вклад у процес навчання через участь у інтерактивних завданнях, спільних проектах та онлайнбговореннях. Завдяки цьому відбувається активна взаємодія між учасниками навчального

процесу, що стимулює розвиток критичного мислення та творчих здібностей. Педагоги отримують можливість оперативно відслідковувати успішність здобувачів освіти, своєчасно коригувати навчальний процес і, за допомогою зворотного зв'язку, вдосконалювати методики викладання [3].

Цифрова трансформація змінює не лише формати навчання, а й зміст освітніх курсів. Цифровізація ускладнює чітке визначення професійних навичок, які студенти мають опанувати в майбутньому. Тому знадобиться висока адаптивність до різноманітності майбутньої спеціалізації. Розвитку цих якостей сприятиме мультидисциплінарний підхід до освіти, за якого студенти заглиблюються у вивчення тих дисциплін, які можуть бути затребуваними в їхній майбутній професійній діяльності. Однак під час організації цифрового навчання відзначається зниження якості викладання і відсутність готовності частини викладачів використовувати можливості цієї форми навчання [1, с. 26].

Отже, цифрова трансформація в інклюзивному навчанні – це процес впровадження інноваційних технологій (адаптивних платформ, інтерактивних інструментів) для створення рівних можливостей. Вона дозволяє персоналізувати освітні траєкторії, враховуючи індивідуальні особливості та потреби кожного здобувача.

Таким чином, інтеграція інноваційних цифрових рішень стає ключовою умовою для створення гнучкого, адаптивного та інноваційного освітнього середовища, яке забезпечує високий рівень підтримки та розвитку для всіх учасників навчального процесу. Розробка таких систем відкриває перспективу для майбутніх досліджень, спрямованих на вдосконалення алгоритмів аналізу даних, розширення функціональності адаптивних платформ та створення більш ефективних методичних рекомендацій для викладачів, що сприятиме подальшому розвитку інклюзивної освіти [3].

На нашу думку, необхідно постійно вдосконалювати свої знання у часі швидких змін, не лише здобувачам використовувати

цифрові інструменти в навчанні, здобувачам з особливими потребами, а й вчителям та викладачам вдосконалювати методики, які спрямовані у використанні їх.

Література:

1. Забіяка І. М. Цифровізація вищої освіти в Європі: тренди та перспективи. *Академічні студії. Серія «Педагогіка», Вип. 4, 2024. С. 23–28.*
URL:<https://www.academstudies.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/646>

2. Волошина О. Інноваційні технології в інклюзивному освітньому середовищі: контент-аналіз. *American Occupational Therapy Association, 77(2), 7702205010. <https://doi.org/10.5014/ajot.2023.050068>. [in English], С. 103–114.*
URL:https://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child/article/download/188/163/

3. Рацул А., Рацул О. Цифрова трансформація інклюзивної освіти: іноваційні підходи та практичні результати. Збірник «V Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція з міжнародною участю «Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат» (22-23 травня 2025 р.) С. 334–338.

URL:http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/37724/1/52_Ratsul_Ratsul.pdf

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

Добровіцька Олена Олександрівна

*к.пед.н., доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи
Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*

Системи генеративного штучного інтелекту відіграють важливу роль у модернізації сучасної освіти, забезпечуючи швидкий та зручний доступ до навчальної інформації й цифрових освітніх ресурсів. Використання технологій штучного інтелекту в інклюзивній освіті є одним із найбільш перспективних напрямів цифрової трансформації сучасного освітнього середовища. AI-технології сприяють забезпеченню рівного доступу до освіти для осіб з особливими освітніми потребами шляхом створення адаптивних, гнучких та індивідуалізованих умов навчання,

роблячи його більш гнучким, ефективним та орієнтованим на потреби кожного здобувача освіти. Сьогодні у ЗВО AI-системи здатні аналізувати рівень знань, індивідуальні особливості сприйняття інформації, темп навчання, сильні та слабкі сторони здобувачів вищої освіти, що дозволяє формувати індивідуальні освітні траєкторії.

Завдяки використанню інтелектуальних платформ здобувачі освіти можуть отримувати персоналізовані навчальні матеріали, адаптовані завдання та рекомендації щодо опрацювання тем, які викликають труднощі. Наприклад, система може виявити та автоматично пропонувати додаткові вправи, пояснення або ресурси для пояснення і кращого засвоєння матеріалу. Це сприяє підвищенню мотивації до навчання, розвитку самостійності та більш глибокому засвоєнню знань.

Крім того, персоналізація навчання за допомогою штучного інтелекту дозволяє викладачам ефективніше організувати освітній процес, приділяючи більше уваги індивідуальній підтримці студентів з особливими освітніми потребами. AI-технології допомагають швидко визначати прогалини у знаннях, відстежувати навчальний прогрес та прогнозувати можливі труднощі у навчанні. Особливе значення мають системи автоматичного розпізнавання мовлення та субтитрування, які забезпечують доступність навчального контенту для осіб з порушеннями слуху. Такі технології дозволяють у режимі реального часу перетворювати усне мовлення на текст, що значно полегшує сприйняття інформації під час лекцій, онлайн-занять і наукових заходів. Водночас автоматичний переклад і цифрові асистенти розширюють можливості комунікації та інтеграції здобувачів освіти в освітній процес.

Звичайно, саме грамотне та контрольоване застосування штучного інтелекту сприяє створенню сучасного адаптивного освітнього середовища, у якому кожен здобувач освіти має можливість навчатися відповідно до власних потреб, здібностей й освітніх цілей. Завдяки використанню AI-технологій здобувачі вищої освіти та викладачі досить швидко й оперативно можуть

отримувати пояснення до складних тем, створювати навчальні матеріали, переклади, тести, презентації, інтерактивні вправи та інші види освітнього контенту за допомогою адаптивних освітніх платформ Moodle, Khan Academy, Duolingo і т.п. Тому, в реаліях сьогодення, генеративний штучний інтелект значно спрощує процес підготовки до занять, допомагає структурувати інформацію, адаптувати її до різного рівня підготовки здобувачів вищої освіти і робити навчання більш доступним та зрозумілим.

Не менш важливими є й такі адаптивні навчальні системи для студентів з особливими освітніми потребами, які за допомогою алгоритмів штучного інтелекту аналізують індивідуальні потреби, темп навчання, рівень підготовки та особливості сприйняття інформації кожного здобувача освіти. Наприклад: JAWS, NVDA, Microsoft Immersive Reader (для студентів з порушеннями зору); Google Live Transcribe, Microsoft Translator, Otter.ai (для студентів з порушеннями слуху); Grammarly, Speechify (для студентів з когнітивними труднощами). На основі отриманих даних система може автоматично змінювати складність завдань, пропонувати додаткові пояснення, адаптувати навчальні матеріали та формувати персоналізовану освітню траєкторію. Це підвищує ефективність навчання та сприяє академічній успішності студентів з різними освітніми потребами.

Особливо важливим є використання генеративного AI у розвитку дистанційного та змішаного навчання. Інтелектуальні технології дозволяють організувати інтерактивну взаємодію між учасниками освітнього процесу, забезпечують цілодобовий доступ до навчальних матеріалів та підтримують ефективну комунікацію незалежно від місця перебування здобувачів освіти. Водночас, надважливим питанням для викладачів та здобувачів вищої освіти залишається відповідальне й етичне використання AI-технологій з дотриманням принципів академічної доброчесності і критичного оцінювання отриманої інформації.

Отже, впровадження AI-технологій в інклюзивну освіту сприяє формуванню безбар'єрного освітнього середовища, розвитку цифрової інклюзії та реалізації принципів рівності й

доступності освіти. Використання інтелектуальних систем дозволяє не лише компенсувати певні функціональні обмеження, а й забезпечує активну участь студентів з особливими освітніми потребами у навчальній, науковій та соціальній діяльності. Водночас, нагальним завданням залишається необхідність формування у здобувачів вищої освіти етичного та відповідального використання штучного інтелекту, дотримання принципів конфіденційності даних, цифрової безпеки, недопущення дискримінації в інклюзивному середовищі і побудови сучасного гуманістичного освітнього простору.

ЩОДО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Кожушко Олена Олегівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцентка кафедри правових та інформаційних технологій

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Інформація сьогодні є ключовим інструментом взаємодії між особою та суспільством, між особою та державою. Через доступ до інформації забезпечується повноцінна участь кожної людини в суспільстві, особливо в умовах кризових ситуацій, таких як війна. Тому інформаційне забезпечення інклюзії в умовах війни набуває важливого значення для державної політики захисту прав людини та соціальної безпеки, особливо в умовах збройних протистоянь.

Важливою складовою інформаційного забезпечення інклюзії є її правове забезпечення. Правове забезпечення інформаційної політики України регулюється Конституцією України [1], а також в іншими нормативними актами, що врегульовують відносини в інформаційній сфері. Зокрема, в наступних законах України «Про інформацію» [2], «Про національну безпеку України» [3], «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [4], «Про державну таємницю» [5], «Про

захист персональних даних» [6], «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [7] тощо [8].

Головним у реалізації інформаційної політики України є Міністерство культури України, яке забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері медіа, інформаційній та видавничій сфері [9].

Відповідно до напрямів державної інформаційної політики в сфері інклюзії, безбар'єрність слід розуміти як комплексний підхід до розроблення та реалізації державної політики, спрямований на гарантування рівного й безперешкодного доступу всіх категорій населення до основних сфер суспільного життя. Водночас безбар'єрне середовище постає як простір рівних можливостей, у якому виключаються прояви дискримінації, соціальних упереджень і стереотипів, а також належним чином враховуються інтереси та потреби кожної особи [9].

Інформаційне забезпечення інклюзії полягає у формуванні доступного інформаційного простору з урахуванням потреб різних категорій населення. Зокрема, це передбачає адаптацію офіційних повідомлень, новин, а також інструкцій щодо безпеки й евакуації у форматах, придатних для осіб із порушеннями зору, слуху чи когнітивних функцій (зокрема, шляхом використання субтитрів, жестової мови, аудіоописів і спрощеної мови).

Важливим, вважаємо, є забезпечення безперервного доступу до інформаційно-комунікаційних технологій. Воєнні дії призводять до пошкодження або ж знищення інфраструктури. Це суттєво обмежує доступ населення до мережі Інтернет та засобів комунікації. У зв'язку з цим держава спільно з міжнародними організаціями має забезпечувати впровадження альтернативних способів інформування, зокрема через радіомовлення, мобільні сповіщення та діяльність гуманітарних інформаційних центрів.

Значну роль відіграє координація між органами державної влади, громадськими організаціями та міжнародними партнерами щодо поширення достовірної та своєчасної інформації. Це дозволяє уникати інформаційної ізоляції вразливих груп та протидіяти дезінформації.

Необхідним є підвищення рівня цифрової грамотності населення, що сприятиме ефективному використанню доступних інформаційних ресурсів навіть у кризових ситуаціях. Особлива увага має приділятися навчанню осіб з інвалідністю та людей старшого віку.

Отже, інформаційне забезпечення інклюзії в умовах збройних протистоянь постає як комплексний і багаторівневий процес, що охоплює технологічні, організаційні та правові складові. Його належна реалізація сприяє підтриманню суспільної єдності, підвищенню рівня безпеки населення та належному гарантуванню прав людини навіть за найбільш складних обставин.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 02.10 1992 р. № 2657-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/sp:max10#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

2. Про інформацію : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/ed20211124#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

4. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

5. Про державну таємницю : Закон України від 21.01. 1994 р. № 3855-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

6. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06. 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

7. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

8. Каменчук Т. О. Державна політика України у сфері інформаційної безпеки. Науковий журнал «Політикус». 2025. Випуск 1. URL: https://politicus.od.ua/1_2025/9.pdf (дата звернення: 01.05.2026).

9. Інформаційна політика. *Міністерство культури України* : веб-сайт. URL: <https://mincult.gov.ua> (дата звернення: 01.05.2026).

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ЯК УМОВА ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА

Козакевич Олеся Миколаївна

доктор філософії в галузі права (phD), доцент кафедри правових та інформаційних технологій

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Доступ до правосуддя у сучасній правовій доктрині розглядається як інтегральний елемент механізму реалізації та захисту прав людини, що виходить за межі суто формального закріплення відповідного права у нормативно-правових актах. Відповідно до Конституція України, кожному гарантується право на судовий захист, що становить одну з базових конституційних гарантій та водночас виступає індикатором ефективності функціонування правової держави [1]. Однак у сучасних умовах очевидно є тенденція до переосмислення цього права крізь призму його фактичної реалізації, а не лише нормативного проголошення.

Концепт інклюзивності у сфері доступу до правосуддя відображає перехід від формальної рівності до субстантивної, що передбачає врахування об'єктивних відмінностей у можливостях різних соціальних груп. У цьому контексті доступ до правосуддя набуває характеристик багатовимірної категорії, яка охоплює не лише юридичну можливість звернення до суду, а й реальну здатність особи ефективно реалізувати своє право на захист. Йдеться про необхідність адаптації правових механізмів до потреб осіб, які через соціально-економічні, фізичні чи інші обставини перебувають у менш сприятливому становищі [2].

З огляду на це, доцільно розглядати доступ до правосуддя крізь призму його структурних елементів. Фізична доступність передбачає безперешкодний доступ до приміщень суду та відповідної інфраструктури. Економічна складова пов'язана з можливістю отримання правової допомоги без надмірного фінансового навантаження. Інформаційна доступність охоплює зрозумілість правових процедур та належний рівень правової

обізнаності населення. Процесуальна доступність, у свою чергу, передбачає справедливість, ефективність і передбачуваність судового розгляду. Сукупність зазначених елементів формує реальний, а не декларативний доступ до правосуддя.

Разом із тим, у практичній площині реалізація права на доступ до правосуддя супроводжується низкою системних бар'єрів. Складність процесуального законодавства, тривалість судового розгляду, фінансові витрати на правову допомогу, а також недостатня адаптованість судового середовища до потреб осіб з інвалідністю істотно обмежують можливості реалізації цього права. Додаткового значення набуває фактор цифровізації судочинства, який, з одного боку, сприяє підвищенню ефективності та оперативності розгляду справ, а з іншого — може поглиблювати соціальну нерівність через нерівномірний доступ до цифрових ресурсів та відповідних компетентностей [3].

Особливу роль у забезпеченні інклюзивного доступу до правосуддя відіграють інституційні механізми, спрямовані на мінімізацію зазначених бар'єрів. Зокрема, система безоплатної правової допомоги виступає важливим інструментом компенсації економічної нерівності, тоді як впровадження стандартів безбар'єрності та універсального дизайну сприяє підвищенню фізичної доступності судових установ. Не менш значущим є розвиток правопросвітницьких ініціатив, спрямованих на підвищення рівня правової культури населення.

Таким чином, інклюзивний доступ до правосуддя слід розглядати як комплексну характеристику правової системи, що відображає її здатність забезпечувати не лише формальну рівність, а й реальні можливості для ефективного захисту прав людини. Його забезпечення виступає необхідною умовою утвердження принципу верховенства права, підвищення довіри до судової влади та досягнення соціальної справедливості у суспільстві.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (станом на 1 січня 2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

2. Координаційний центр з надання правової допомоги. Доступ до правосуддя та безплатна правова допомога в Україні. Київ, 2025. URL: <https://ldn.org.ua/event/vprovadzhenia-liudynotsentrychnoho-pidkholdu-do-pravosuddia-v-ukraini/>

3. Козакевич О. М. Доступність правосуддя у транзитивному суспільстві: сучасний вимір : монографія. Одеса : Юридика, 2023. 246 с

ВИКОРИСТАННЯ АСИСТИВНИХ ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Лучко Юлія Іванівна

*кандидат педагогічних наук, доцентка кафедри правових та інформаційних технологій
Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*

Сучасна трансформація освітнього простору в Україні, зумовлена викликами воєнного стану, вимагає кардинально нових підходів до забезпечення рівного доступу до знань. Асистивні інформаційні технології виступають фундаментом цифрової інклюзії, дозволяючи здобувачам освіти з особливими освітніми потребами долати фізичні та комунікаційні бар'єри. Вступ до наукового дискурсу цієї проблематики підкреслює, що асистивні засоби не є просто допоміжними інструментами, а стають визначальним фактором інтеграції особистості в соціокультурне середовище за умов дистанційної взаємодії [1].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю швидкої адаптації освітнього процесу до потреб внутрішньо переміщених осіб та здобувачів освіти, які постраждали внаслідок бойових дій. Використання інформаційних технологій у контексті інклюзії в Україні регулюється оновленими нормативно-правовими актами, проте практична реалізація часто стикається з браком методичного забезпечення та матеріально-технічних ресурсів. У період 2022–2025 років особливо гостро постало питання створення універсального дизайну в освіті, який дозволяє мінімізувати індивідуальні обмеження через цифрові рішення [2].

Основна частина дослідження фокусується на класифікації та функціональних можливостях сучасного асистивного програмного забезпечення. Для здобувачів із порушеннями зору критично важливими є скрінрідери (NVDA, JAWS) та цифрові системи перетворення тексту в мовлення, що базуються на нейромережових алгоритмах. Особи з порушеннями слуху отримують доступ до лекційного матеріалу завдяки технологіям автоматичного субтитрування (Speech-to-Text) та хмарним сервісам відеозв'язку, що підтримують жестову мову. Важливим аспектом є впровадження спеціалізованих інтерфейсів та пристроїв альтернативного введення даних для здобувачів освіти із порушеннями опорно-рухового апарату, що забезпечує їхню автономність у виконанні практичних завдань [3]. Крім того, інноваційні підходи передбачають використання штучного інтелекту для персоналізації навчального контенту, що значно полегшує засвоєння матеріалу молоддю з когнітивними порушеннями в умовах стресового впливу війни [4].

Висновки свідчать, що системне впровадження асистивних ІТ-технологій дозволяє трансформувати дистанційне навчання з формальної передачі інформації у дієвий механізм реабілітації та соціалізації. Ефективність таких засобів прямо залежить від рівня цифрової компетентності викладачів та готовності освітніх закладів інвестувати у хмарні інклюзивні рішення. Цифрова доступність сьогодні є не лише технічним стандартом, а й гарантією дотримання прав людини на освіту в екстремальних умовах [5].

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці вітчизняних програмних комплексів з підтримкою української мови для синтезу мовлення та автоматичного перекладу на українську жестову мову. Окремої уваги потребує вивчення впливу гейміфікованих асистивних платформ на психоемоційний стан здобувачів освіти з інвалідністю, а також розробка стандартів кібербезпеки для апаратних засобів інклюзивного навчання.

Література:

1. Кольченко К. О. Цифрова трансформація інклюзивної вищої освіти: виклики та можливості. *Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент*. 2022. Вип. 10. С. 45–52.
2. Сучасні аспекти інклюзивної освіти в Україні: виклики війни та цифрові рішення : монографія / за заг. ред. О. М. Таранченко. Київ : Педагогічна думка, 2023. 210 с.
3. Куценко Т. О. Використання асистивних технологій у навчанні осіб з порушеннями зору: досвід дистанційної роботи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2024. Серія 19. Вип. 45. С. 88–94.
4. Мартинова Г. В. Роль штучного інтелекту в індивідуалізації навчання студентів з особливими освітніми потребами. *Інформаційні технології в освіті*. 2024. № 58. С. 12–25.
5. Про забезпечення доступності інформації для осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану: Аналітична запитка / за ред. В. С. Іванова. *Центр стратегічних досліджень*. 2023. 34 с.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Малінковська Оксана Володимирівна

*, старша викладачка центру спеціальної підготовки Пенітенціарної академії України,
майор внутрішньої служби*

Введення воєнного стану актуалізувало необхідність інклюзивної трансформації системи безпеки ДКВС. Це передбачає адаптацію захисних споруд та евакуаційних заходів до специфічних потреб засуджених із обмеженими фізичними можливостями з метою недопущення дискримінації в умовах загрози.

Особливої актуальності набуває питання дотримання прав засуджених із різними формами інвалідності (порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху, інтелектуальними розладами).

Поняття інклюзії в пенітенціарній системі полягає у створенні такого адаптованого й безбар'єрного середовища, яке

запобігає додатковому стражданню ув'язненого через його фізичні чи ментальні обмеження.

Правовий статус засуджених з інвалідністю регулюється комплексом національних актів та ратифікованих Україною міжнародних стандартів.

Згідно з положеннями Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, на органи державної влади, покладено обов'язок щодо формування адаптивного середовища[1]. У контексті воєнного стану цей документ вимагає обов'язкового облаштування захисних споруд з урахуванням потреб інклюзії та забезпечення недискримінаційного доступу до базових послуг для маломобільних засуджених та осіб з інвалідністю.

Через стару радянську інфраструктуру в установах виконання покарань найбільше страждають особи з інвалідністю (зокрема ті, хто не може вільно пересуватися або бачити). виправити це вимагає Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яка зобов'язує держави гарантувати «розумне пристосування» [2].

В установах виконання покарань, у яких тримаються особи з інвалідністю та похилого віку, адміністрацією цих установ створюються умови для задоволення особливих потреб таких засуджених. У разі необхідності будівлі та приміщення установ виконання покарань обладнуються відповідними конструкційними елементами (поручні, пандуси, сходові підйомники тощо) [3].

На практиці, якщо пенітенціарна установа не забезпечує елементарних умов для маломобільної людини, таке тримання під вартою прирівнюється до нелюдського поводження. Цей підхід чітко сформульований Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ). Зокрема, у справі «Байрам проти Туреччини» ЄСПЛ повторив, що тримання під вартою осіб з інвалідністю в установі, де вони позбавлені можливості самостійно пересуватися або отримувати належну сторонню допомогу, становить поводження,

що принижує людську гідність у значенні статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4].

Водночас невід'ємним елементом поваги до особистості та забезпечення належних умов відбування покарання є надання маломобільним засудженим права на добровільну та безпечну зайнятість. Засуджені з інвалідністю I або II групи мають право працювати за власним бажанням. Головна умова — схвалення лікарської комісії установи [5]. Створення інклюзивного робочого місця в УВП передбачає надання засудженому спеціалізованого обладнання, адаптацію графіку роботи та зменшення норм виробітку відповідно до індивідуальної програми реабілітації. Це забезпечує дотримання балансу між правом на працю та медичними показаннями, запобігаючи погіршенню стану здоров'я засуджених в процесі відбування покарання [6].

Відповідно до ч. 2 ст. 122 КВК України, засуджені, які отримали інвалідність під час відбування покарання або мали її до винесення вироку, мають беззаперечне право на отримання пенсій по інвалідності. Оформлення та виплати здійснюються територіальними органами Пенсійного фонду України за фактичним місцем знаходження УВП, а кошти зараховуються на особові рахунки засуджених [5].

Стабільність цього процесу під загрозою у разі наближення лінії фронту, коли на перше місце виходить безпековий фактор. Через це реалізація права на соціальний захист та безперервне отримання виплат суттєво ускладнюється в умовах надзвичайного або воєнного стану, що змушує державу вдаватися до екстрених заходів переміщення установ. На практиці процедура евакуації базується на Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану, затвердженію Постановою КМУ № 934.

Організаційна модель переміщення спецконтингенту, визначена Постановою КМУ № 934, передбачає, що Міністерство юстиції України ініціює обов'язкову евакуацію засуджених виключно за згодою військового командування, передаючи пряме управління процесом профільним відомчим комісіям. Нормативно

встановлений алгоритм зобов'язує здійснювати перевезення осіб під вартою до тилових установ за чітко скоординованими та безпечними логістичними маршрутами[7]. Початковий етап передбачає обов'язкове сповіщення ув'язнених про загрозу, причому для осіб із сенсорними розладами (зору чи слуху) інформація має дублюватися за допомогою текстових записок або візуальних знаків. Одразу після цього персонал колонії чи слідчого ізолятора зобов'язаний надати фізичну допомогу маломобільним громадянам для їхнього оперативного переміщення до визначених зон збору.

Наступна фаза логістики базується на конвоюванні евакуйованих у спеціалізованому автотранспорті, технічні характеристики якого мають гарантувати безпечне та безбар'єрне розміщення осіб, які пересуваються на кріслах колісних. Водночас нормативні інструкції вимагають безкомпромісного супроводу ув'язнених їхньою індивідуальною медичною документацією, життєво необхідними лікарськими препаратами, а також особистими засобами реабілітації, зокрема милицями та протезами.

Аналіз захисту прав засуджених з інвалідністю в умовах війни доводить, що забезпечення інклюзії та безбар'єрності є обов'язком держави, який не можна скасувати чи обмежити через воєнний стан. Захист цієї вразливої групи вимагає не просто формального виконання законів, а створення гнучких інклюзивних алгоритмів.

Література:

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України № № 366-р від 14.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>. (дата звернення: 02.05.2026).

2. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю: Ратифікована Законом України № 1767-VI від 16.12.2009. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 9. Ст. 83. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 02.05.2026).

3. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ Міністерства юстиції України від 28 серп. 2018 р.

№ 2823/5. Офіційний вісник України. 2018. № 70. Ст. 2361. Стор. 285. Код акта 91508/2018.

4. Справа «Байрам проти Туреччини» (заява № 7087/12) : Рішення Європейського суду з прав людини від 13 лют. 2020 р. URL: coe.int (дата звернення: 24.05.2026).

5. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 02.05.2026).

6. Радченко О. В. Організаційно-правові засади залучення до праці засуджених, які мають обмежені фізичні можливості. Пенітенціарна система: теорія та практика. 2024. Т. 12, № 2. С. 104–112.

7. Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.11. 2018 № 934. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-%D0%BF#Text>(дата звернення: 02.05.2026).

ОСОБЛИВОСТІ ВАЖКОПОРАНЕНИХ КОМБАТАНТІВ З АГРЕСИВНО-ДЕСТРУКТИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Петреченко Світлана Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцентка кафедри психології та соціальної роботи Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Повномасштабне вторгнення рф в Україну зумовило зростання кількості комбатантів, які зазнали тяжких поранень і потребують тривалої реабілітації. Окрім тілесних ушкоджень, у них спостерігаються психоемоційні порушення, що проявляються у вигляді тривожності, депресії, посттравматичного стресового розладу, емоційного виснаження та труднощів соціальної адаптації. Їх прояви зумовлюють необхідність формування емоційної стабільності як основного напрямку комплексної реабілітації.

Практика свідчить, що традиційні підходи, зосереджені переважно на медичному лікуванні, не забезпечують повноцінного відновлення особистості, що зумовлює необхідність впровадження сучасних психологічних підходів реабілітації.

Проблему психологічного стану та реабілітації військовослужбовців досліджують С. Белякова [1, с. 1120], З. Комар [2, с. 102], Г. Ломакін [3, с. 210], О. Пеценюк [1, с. 1120] та Т. Сапельнікова [3, с. 210], які розкривають вплив соціально-психологічних чинників, особливості емоційних порушень і специфіку психоемоційного функціонування в умовах бойового досвіду та відновлення. М. Силук, О. Токовенко, Є. Хотінь, А. Чудик зосереджуються на питаннях фізичної реабілітації, підкреслюючи необхідність поєднання фізичних і психологічних підходів у відновленні військовослужбовців [4].

Незважаючи на наявні наукові напрацювання, проблема цілісного формування емоційної стабільності у важкопоранених комбатантів у процесі реабілітації залишається недостатньо систематизованою та потребує подальшого теоретичного й практичного осмислення.

На думку Г. Ломакіна, Т. Сапельнікової, емоційна стабільність важкопоранених комбатантів формується під впливом бойового досвіду, травматичних переживань, соціального середовища й індивідуальних психологічних ресурсів [3, с. 210]. У процесі реабілітації вона визначає здатність особистості адаптуватися до нових умов життя, контролювати емоційні реакції та відновлювати соціальну активність.

С. Белякова й О. Пеценюк визначають, що одним із базових підходів є психологічна реабілітація, спрямована на нормалізацію психічного стану, відновлення когнітивних і емоційних функцій, гармонізацію Я-образу та налагодження соціальних зв'язків [1, с. 1121]. Застосування когнітивно-поведінкової терапії дозволяє коригувати деструктивні переконання, пов'язані з травматичним досвідом, і формувати ефективні стратегії подолання стресу.

Дослідники С. Белякова й О. Пеценюк вважають ефективним підходом до формування емоційної стабільності групову психотерапію, яка сприяє формуванню почуття приналежності, взаємної підтримки та зниженню ізоляції. Участь у групах важкопоранених комбатантів забезпечує обмін досвідом і формує позитивні моделі адаптації [1, с. 1123].

Згідно з інтерперсональною теорією самогубства, наведеною З. Комаром, основними чинниками ризику є відчуття втраченої приналежності та уявлення про себе як тягар для інших, що визначає необхідність формування соціальних зв'язків, які включають підтримку родини, побратимів і суспільства. Наявність соціальної підтримки знижує рівень тривожності та емоційного виснаження [2, с. 102].

Сучасний підхід, запропонований М. Силюк, О. Токовенком, Є. Хотіним та А. Чудиком, ґрунтується на інтеграції фізичної та психологічної реабілітації як складових відновлення. Фізична активність сприяє зниженню рівня стресу, покращенню настрою та підвищенню мотивації завдяки виробленню ендорфінів. Дослідники наголошують на ефективності використання інноваційних технологій (гейміфіковані психологічні тренінги, онлайн-платформи психологічної підтримки та цифрові програми когнітивно-поведінкової терапії), які дають змогу моделювати контрольовані ситуації [4]. Поєднання фізичних вправ і цифрових психологічних інструментів сприяє ефективній адаптації до повсякденного життя та підвищенню якості реабілітації.

Г. Ломакіна, Т. Сапельнікова наголошують, що потрібно у важкопоранених комбатантів розвивати резилієнтність – здатність відновлюватися після травматичних подій [3, с. 210]. Вона має формуватися через психоедукацію, тренінги саморегуляції, практики усвідомленості та підтримку соціального середовища.

Отже, формування емоційної стабільності важкопоранених комбатантів є складним багатокomпонентним процесом, що потребує сучасних підходів до реабілітації, які передбачають інтеграцію психологічних, фізичних і соціальних методів, забезпечує відновлення психічного здоров'я, підвищення адаптаційних можливостей та повернення до активного життя.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні моделей індивідуалізованої реабілітації та впровадженні інноваційних технологій у практику психологічної допомоги важкопоранених комбатантів.

Література:

1. Белякова С. М., Пеценю О. С. Психологічні особливості емоційних станів у військових під час фізичної реабілітації. *Наукові перспективи*. 2023. №11(41). С. 1117-1128. URL: <https://surli.li/ixqqkl>.
2. Комар З. Психологічна стійкість воїна : підручник для військових психологів. Київ, 2017. 185 с. URL: <https://surli.li/ndoaty>.
3. Ломакін Г. І., Сапельнікова Т. С. Особливості психоемоційного стану військовослужбовців в бойових умовах. *SCIENTIA. Modern vision of implementing innovations in scientific studies*. 2026. С. 209-212.
4. Сучасні підходи до фізичної реабілітації учасників бойових дій / Чудик А. В. та ін.. *Педагогічна академія : наукові записки*. 2025. №11(477). URL: <https://surli.cc/gqvbqi>.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Олійник Уляна Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент, завідувачка кафедри правових та інформаційних технологій Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»

В умовах воєнного стану система освіти України зазнала суттєвих трансформацій. Особливої уваги потребує забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, що гарантоване державою. Воєнні дії ускладнюють доступ до освітніх послуг, що зумовлює необхідність адаптації нормативно-правової бази до нових умов.

Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти в Україні в умовах воєнного стану базується на комплексі національних і міжнародних актів, які визначають правові гарантії, механізми реалізації та стандарти забезпечення освітніх прав осіб з особливими освітніми потребами. Основоположним актом є Конституція України, яка закріплює право кожного на освіту та принцип рівності громадян [1]. У контексті воєнного стану ці положення набувають особливого значення, оскільки держава зобов'язана забезпечити безперервність освітнього процесу навіть за умов переміщення населення, руйнування

інфраструктури та обмеженого доступу до освітніх закладів. Водночас практична реалізація цих гарантій ускладнюється через об'єктивні безпекові та ресурсні обмеження.

Важливу роль відіграє Закон України «Про освіту», який визначає правові засади інклюзивної освіти, закріплює поняття осіб з особливими освітніми потребами та гарантує їм рівний доступ до якісної освіти. Він передбачає створення інклюзивного освітнього середовища, індивідуалізацію навчання та надання державної підтримки [2]. Проте в умовах війни його положення потребують гнучкого застосування, що реалізується через дистанційні та змішані форми навчання, а також спрощення окремих процедур організації інклюзивного навчання. Разом із тим, закон не повністю враховує специфіку кризових ситуацій, що зумовлює необхідність додаткового підзаконного регулювання.

Закон України «Про повну загальну середню освіту» конкретизує механізми впровадження інклюзії на рівні закладів загальної середньої освіти. Він передбачає створення інклюзивних класів, залучення асистента вчителя, розроблення індивідуальних програм розвитку та забезпечення психолого-педагогічного супроводу. У період воєнного стану норми цього закону реалізуються з урахуванням нових умов: допускається зміна форм навчання, організація освітнього процесу за місцем тимчасового перебування учнів, а також адаптація індивідуальних програм [3]. Водночас виникають труднощі із забезпеченням повноцінної підтримки, зокрема через обмежений доступ до фахівців та неможливість реалізації всіх складових інклюзії в дистанційному форматі.

В подальшому розкритті даного питання доцільно звернути увагу на Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», який забезпечує міжгалузевий підхід до підтримки осіб з інвалідністю, поєднуючи освітні, медичні та соціальні аспекти [4]. У контексті інклюзивної освіти цей акт гарантує надання комплексних реабілітаційних і психолого-педагогічних послуг. Однак у воєнний період значна частина таких послуг стає обмежено доступною, що актуалізує розвиток дистанційних форм

реабілітації та потребує адаптації нормативної бази до кризових умов.

Міжнародно-правові акти, зокрема Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, визначають базові стандарти забезпечення права на інклюзивну освіту, недискримінацію та доступність освітнього середовища. Україна, ратифікувавши цей документ, взяла на себе зобов'язання забезпечувати його виконання навіть у складних умовах воєнного стану. Водночас реалії війни створюють певний розрив між задекларованими стандартами та можливостями їх повної реалізації.

Концептуальною основою розвитку інклюзивної освіти залишається Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами, яка проголошує принципи освіти для всіх і необхідність адаптації освітньої системи до потреб кожної дитини. Хоча цей документ має рекомендаційний характер, його положення є важливими орієнтирами для формування державної політики, особливо в умовах кризи [5].

Таким чином, нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти в Україні є достатньо розвиненим, комплексним і загалом відповідає сучасним міжнародним стандартам, однак воєнний стан виявив низку його вразливих місць і системних обмежень. Передусім це стосується недостатньої адаптованості частини нормативних положень до кризових умов, коли традиційні механізми реалізації прав - зокрема очне навчання, безперервний психолого-педагогічний супровід та доступ до спеціалізованих послуг - стають об'єктивно недоступними або суттєво обмеженими.

Водночас ключовою проблемою залишається розрив між законодавчо закріпленими гарантіями та реальними можливостями їх практичної реалізації. Це зумовлено як обмеженістю матеріально-технічних ресурсів, так і нерівномірністю доступу до освітніх послуг у різних регіонах, особливо в зонах, наближених до бойових дій або тих, що зазнали руйнувань. Додатковими чинниками виступають кадровий

дефіцит фахівців, складнощі в організації інклюзивного середовища в умовах переміщення населення, а також недостатній рівень цифрової доступності для всіх категорій осіб з особливими освітніми потребами.

У зв'язку з цим подальший розвиток нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти має бути спрямований не лише на вдосконалення законодавчих норм, а й на підвищення їх адаптивності до умов невизначеності та криз. Важливим є також посилення міжвідомчої координації, розвиток цифрових рішень, а також забезпечення реальної, а не декларативної доступності освітніх послуг для всіх здобувачів освіти незалежно від обставин воєнного часу.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4381>
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
4. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні :Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
5. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами від 10.06.1994 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text

ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАЦІЇ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Черниш Наталія Миколаївна

*старший викладач кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана
Хмельницького (військова частина 9960)*

Реформування освіти в Україні спрямоване на забезпечення переходу до гуманістично-інноваційної моделі, що сприятиме відчутному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу всіх, без винятку, членів суспільства. Важливим кроком на цьому шляху стало впровадження інклюзивної освіти в Україні, яка забезпечує доступ осіб з особливими освітніми проблемами до освітніх послуг. Формування комунікативної компетентності детермінується актуальними тенденціями розвитку освітньої сфери. На сучасному етапі одним із ключових завдань підвищення якості української освіти є забезпечення особистісної готовності дітей і молоді з ООП до активної життєдіяльності та творчої самореалізації в умовах демократичного суспільства. Комунікативна компетентність займає провідне місце в цій структурі. Її розвиток стає необхідною складовою навчального процесу та соціалізації особистості з ООП.

Комунікативні вміння складаються з декількох показників, які забезпечують рівень розвитку цієї навички. По-перше, це комунікативні якості, до яких відносяться вміння вступити в контакт, звернутися до співрозмовника; вміння вислухати співрозмовника; вміння зрозуміти й прийняти іншу думку, відмінну від власної; вміння орієнтуватися в ситуації спілкування; вміння відбирати матеріал та оформляти його в мові. По-друге, це комунікативні дії, які передбачають інтонаційне, емоційне, виразне оформлення мовних висловлювань; вміння відчувати настрій свого співрозмовника. По-третє, це мовленнєві навички, які пов'язані з наявністю достатнього словникового запасу;

засвоєнням основних лексичних знаків мови; засвоєнням основних граматичних засобів; сформованістю навичок вимови звуків, складів [2, 118].

Кожна нозологія по-різному впливає на модель спілкування особистості. Через низку причин дитина з ООП може мати труднощі з спілкуванням та повідомленням про свої проблеми або потреби. У дітей та молоді з РАС комунікація може бути у формі несвідомого спілкування, коли особистість не має наміру взаємодіяти з іншими, а комунікацію використовує для самозаспокоєння, або самоконцентрації. Якщо розглядати дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, то загалом їм притаманне наслідування мови дорослих, некритичність, відсутність стійких мотивів, неадекватна оцінка ситуацій. Чим доросліше стає дитина з інтелектуальними порушеннями, тим важчими стають взаємини з однолітками. ЗПР характеризується низьким обсягом загальних знань, незрілістю мислення, низькою цілеспрямованістю та швидкою втомлюваністю при інтелектуальній діяльності, затримкою розвитку емоційної сфери. Ці фактори суттєво впливають на комунікацію та соціальне включення особистості.

Активізації комунікативної діяльності дітей та молоді з ООП сприяє адаптація навчальних матеріалів з урахуванням мовленнєвих можливостей. У ситуаціях, коли є значні труднощі з вербальним мовленням, доцільно впроваджувати технології альтернативної та допоміжної комунікації. Використання піктограм, жестової мови, комунікативних дошок для осіб з тяжкими порушеннями мовлення, а також застосування спеціальних комп'ютерних програм і додатків, що стимулює розвиток комунікативної діяльності. Важливо забезпечувати поступовий перехід від альтернативних засобів до вербальної комунікації там, де це можливо, орієнтуючись на потенціал особистості. Особливу увагу варто приділяти формуванню прагматичних аспектів мовлення, навчаючи соціальним сценаріям комунікації, розвиваючи розуміння невербальних сигналів та

тренуючи навички діалогічного мовлення з урахуванням соціального контексту [1, 136].

Невід'ємною та важливою складовою формування комунікативних навичок є психологічна підтримка дітей та молоді з ООП, оскільки створення психологічно безпечного середовища, де панує атмосфера прийняття та поваги до індивідуальних особливостей кожного, встановлення чітких, але гнучких правил комунікації, а також запобігання ситуаціям булінгу через просвітницьку роботу створює гармонійну та здорову атмосферу, сприяє успішній соціалізації осіб з ООП в групі. Системна робота з колективом має включати проведення занять з розвитку толерантності та емпатії, організацію ігор і вправ, спрямованих на включення дітей та молоді з ООП в спільну діяльність, моделювання ситуацій успішної комунікації для всіх учасників.

Отже, комунікація дітей та молоді з ООП характеризується такими негативними проявами, як замкнутість, невпевненість у собі, нерозуміння контексту ситуації, зниження пізнавальної активності, порушення розвитку емоційно-вольової сфери. Вирішенню проблеми сприятиме розроблення і впровадження тренінгів розвитку комунікативних здібностей для дітей та молоді з ООП. Важливим завданням також є створення сприятливого безпечного простору для спілкування.

Література:

1. Дорошко І. І., Малихіна О. Є., Турішева Л. В. Розвиток комунікативних умінь дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. №4, 2021. С. 136 <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3d5fe4a2-c3c0-475a-9f96-79d810def7a7/content>

2. Логвінова І. П. Особливості формування комунікативних умінь у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2018. Вип. 14. С. 116-123.

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»**

Адреса: м. Хмельницький,
вул. Ярослава Мудрого, 2А
тел. (0382) 70-45-56, 097-104-75-19

www.hist.km.ua

e-mail: hist.km.nauka@gmail.com

Instagram hist_university_ukraine

Facebook www.facebook.com/hist.ua

Канал на YouTube ХІСТ Університет Україна